

„ქართული შინა-სიტყვების გამოცემა.“

ახალი ვარსკლავი წმ. ნინოს ცხოვრებისა

ანუ

მეორე ნაწილი ქართლი მოქცევისა

გამოცემული

რედ. კობახიძის და წინა-სიტყვებით

ე. თაყაიშვილისა.

ტფილისი

Типогр. Я. А. Мансвѣтова. || სტამბა ი. ა. მანსვეტოვისა.

1891.

1012
12

ახალი ვაჭიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა

ანუ

მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა

გამოცემული

რედქტორობით და წინა-სიტყვებით

ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი ს ა.

ტფილისი.

Типогр. Я. А. Мансвѣтова. || სტამბა ი. ა. მანსვეტოვისა.

1891.

1) ^{განცხადება} ^{განცხადება} *)

ინახე ვიდეო ფილმი.

*1) "განცხადება" გენერალისგან ...

... 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

გენერალი, 1923 წლის აპრილი 9.

წინა-სიტყვაობა

ახალი ვაჩიანტი წმიდა ნინოს ცხოვრებისა, რომელიც აქამოდე ცნობილი არ იყო და აქ პირველად იბეჭდება, შეადგენს მეორე ნაწილს „ქართლის მოქცევის წიგნისა“. პირველი ნაწილი ქართლის მოქცევისა შეიცავს ისტორიულ ხრონიკას და დაბეჭდილია ჩვენს გამოცემაში, რომელსაც ეწოდება „სამი ისტორიული ხრონიკა“. იქვე მოყვანილია სრული აღწერილობა შატბერდის კრებულისა, რომელიც ეკუთვნის მეათე საუკუნეს და რომელშიაც მოიპოვება „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, და აგრეთვე გამოთქმულია სრული ჩვენი აზრი საზოგადოთ ქართლის მოქცევის შესახებ. ამიტომ აქ საჭიროთ არა ვრცელთ განვიმეორათ ის, რაც უკვე გამოგვითქვამს, და ვისაც სურს დახლოებით გაიცნოს მოელი ქართლის მოქცევა, მან უსათუოდ ჩვენს სამ ისტორიულ ხრონიკას უნდა მიმართოს ¹⁾).

ტექსტის გამოცემის წესი აქაც ისეთია დაცული, როგორც ქართლის მოქცევის ხრონიკაში არის, ესე იგი ის სიტყვები და ასონი, რომელნიც დედანში გადასულნი არიან, და ძლივს განიჩხვიან, დიდ ფრჩხილებშია ჩასმული. საეჭვო

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა (ქართლის-მოქცევისა, სუმბატისა ბაგრატიონების შესახებ და მესხური დაგვიონისა)... ტფილისი. 1890.

შემთხვევაში პატრიარქს მყოფი სიტყვები პატრიარქს ან-
 სან ნახევრები პატარა ფრანხილებში და საზოგადოთ მართლ-
 წერს დედნისა სასტიკად არის დაცული 1). წმიდა ნინოს
 ცხოვრებას დედანში აკლია სამი ფურცელი. ნაკლული
 ტექსტი, სადაც შესაძლო იყო, შევასეთ იოანე ნაოლის
 მცემლის და შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრების ხელ-ნაწერე-
 ბიდგან და ცნობები ამ შევსების შესახებ შენიშვნებში
 უჩვენეთ 2). აქ საჭიროთ ვრაცსთ მოვიყვანათ ცნობები
 ქართულთ წმიდა მამათა ცხოვრების ვარიანტებზე საზო-
 გადოთ და აგრეთვე იმ ხელ-ნაწერების შესახებ, რომელ-
 ბითაც ჩვენ ვხელმძღვანელობდით შედარების დროს.

უპველეს ვარიანტათ ქართულთ მამათა ცხოვრებისა
 ითვლება ერთი ეტრატზე ნაწერი ვარიანტი, რომელიც
 ეგუთვნის პეტრებურგის სამეცნიერო აკადემიას და რომ-
 ელშიაც მოიპოვება—ა) ცხოვრება წმიდა ნინოსი და მო-
 ქცევა ქართლისა და მირიან მეფისა, ბ) ცხოვრება დავით
 გარესჯელისა, გ) შიო მღვიმელისა, დ) აბიხოს ნეკრესელი-
 ლისა და ე) დავით და კოსტანტინესი. ეგვლა ეს ცხოვ-
 რებანი აღწერილნი არიან არსენი კათალიკოსის მიერ
 რომელიც ცხოვრობდა მეათე საუკუნეში 3).

1) ხ.ლო პირველ სამ გვერდზე „უე“-ს მაგიერ სიტყვებ-
 ში ჩვენ, თქვენ და სხვა შეცთომით არის ნახმარი „უს“-
 ჩვენს დედანში, როგორც უძველესს ხელ-ნაწერებში საზოგადოთ,
 „უს“ მაგიერ ყოველთვის „უე“ იხმარება.

2) იხ. ქვემოთ გ. 15—18; 24; 40—42.

3) იხ. პროფესორ ჩუბინოვის წინა-სიტყვაობა ქართლის
 ცხოვრების მეორე ტომისა, გ. XX.

ხსენებულ ვარჩანტის შემდეგ საუკეთესო ვარჩანტებათ ქართველთ მამათა ცხოვრებისა ითვლებიან შიო-მღვიმის და იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ვარჩანტები, რომელნიც ეხლა ჩვენს საეკლესიო მუზეუმს ეკუთვნიან. ამათზე უკეთესი და უსრულესი ქართველთ მამათა ცხოვრებანი ჩვენში არ მოიპოვებიან, ჩვენ ხშირათ მივმართავთ ამ ხელნაწერებს ჩვენს შენიშვნებში, და ამიტომ საჭიროთ ვრცხთ მოკვივანთ აქ მათი სრული აღწერილობა.

შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრება № 170 in 4°, ანუ 30×21 (22×6) სანტიმეტრი, დაწერილია მშვენიერ მოსქე ქაღალდზე წვრილის და ძრიელ ლამაზის ნუსხას ხუცურის ხელით, ტექსტი ნაწერია ორ სვეტად და თითოეულ სვეტზე დატეულია 40 სტრიქონი. მელანი ტექსტისა შავია, სათაურებისა წითელი. ხელ-ნაწერი შეიცავს ზღა 502 გვერდს და დატეულია სრულათ. ჰაგინაცია აღნიშნულია რვეულებზე თითოეული რვა ფურცლის შემდეგ. ედა ხისა აქვს ტყავ გადაკრული და ლამაზი. პირველ ფურცელზე თავში ფერადებით შემკობილი ფურცლის სათაური, ანუ „ზასტაკვა“ არის, არა მდიდრული. სიტყვები უმეტეს შემთხვევაში შემოკლებით არიან ნაწერნი, ჰატივ ქვეშ. ხელ ნაწერში მოქცეულია სრული ცხოვრებანი ქართველთ წმინდანებისა შემდეგის რიგით:

1) ცხოვრება წმიდისა იოანე ზედა-ზადენელისა (1—24). სათაურის ქვემოთ სწერია: განაასლა და განავრცო წმიდან მამამან ჩუჭნმან ქრისტეს მიერ ქართლისა ქათალი-კოზმან არსენი. 2) ცხოვრება წ. დაკით განკვირებისა (25—61); 3) ცხოვრება წ. შიო-მღვიმელისა (62—93),

რომელი აღწერა ღირსმან მარტვრი, პირველ რომელსა
 ეწოდა იოანე (1 ე), რომელი იყო მოწაფეთაგანი წმიდისა
 იოანესთა კოსტანტინეპოლით; 4) ცხოვრება წ. მამისა
 აბობს ნეკრესელისა თქმული აჩვენ დიდისა ქართლისა
 კათალიკოსისა (93—97). ამის ბოლოს სწერია: „ღმერთ-
 თო, შეიწყალე ცოდვილი იოანე, ამინ“. 5) ცხოვრება წმ.
 მოწამისა კოსტანტინესი ქართველისა, რომელი იწამა ზაბი-
 ლოგნელთა მეფეთა ჯაფარის მიერ (97—102); 6) ცხოვ-
 რება წ. გობრონისა, აღწერილი სტეფანე მტბეგრელ ეპი-
 სკოპოსის მიერ, ბრძანებითა აშოტ კურატპალატისათა
 (103—110); 7) წ. ეგსტათი მცხეთელისა (110—120);
 8) წ. შუშანიკ დედოფლისა (120—130); 9) წ. ქეთე-
 ვან დედოფლისა (120—154); 10) ცხოვრება წმიდათა
 მოწამეთა დავით და კოსტანტინესი (155—162; 11)
 წ. ლუარსაბ მეფისა (163—169); 12) აწილ მეფისა
 (169—170; 13) ეფთჳმე მთა-წმინდელისა (171—208);
 14) გიორგი მთა-წმინდელისა (208—266), ამის ბოლოს
 სწერია: „მამაო წმიდაო გიორგი, მეოხ და მოვარეულ მეუაჯ-
 მე წინაშე ქრისტესა ცოდვილს იოანეს მწერალსა“. 15)
 ცხოვრება წ. ილარიონ ქართველისა (267—293); 16)
 პეტრე ქართველისა (293—300); 17) წ. ანოსი (300—223).
 ამის ბოლოს სწერია: „ყოვლად ქებულო მოწამეო ანო,
 მეოხ მეუაჯ ცოდვილსა მწერალს გლახაკს იოანეს“. შემდეგ
 კვითსეულთა: „გურთხეულმცა არს საკელი, რომელმან
 შეკრიბა დედა წიგნისა ამის, ამინ“. 18) ცხოვრება წმ.
 ნინოსი (321—386). ბოლოს სწერია: „ღმერთო, შეი-
 წყალე ცოდვილი სიონის მთავარ-ღიაკონი, გერმანეს ძმის

წული, იოანე“. 19) განგება სვეტის ცხოვლის დღესს-
წაულისა და მოთხრობა სვეტისათვის ცხოველისა და საუ-
ფლოსა კვართისათვის (386—432). 20) ცხოვრება წ.
ჩაუდენისა (433—435). მე-436 გვერდსე მოუკანაილია
ზანდუკი წიგნისა და ბოლოს სწერია: „სრულ იქმნა სა-
კითხავი წმიდათა მამათა და მოწამეთა კელითა ჩემ ცოდ-
ვილისა მთავარ-დიაკონისა იოანესითა. დიდება ღმერთსა,
სრულ მეოფელსა ყოველთასა, ამინ. და თუ რამე ნახოთ
შეცთობით, ნუ მწყევლით ღვთის გულისათვის და გამტრვას
ეცადენით საღვთოს სიუკარულობისათვის“. 21) კსენებს
და საგალობელი წ. დოდო გარეველისა (437—443); 22)
საგალობელი და შესხმანი ჩაუდენისი (445—456); 23)—
არჩილ მეფისა (457—466). 24)—ლუარსაბ მეფისა
(407—486); 25) შესხმა წმიდათა მოწამეთა ბიძინასი,
შაღვასი და ელიზბარისი და უწყებაჲ წამებისა მათისაჲ.
(480—493); 26)—ისე წილკნელისა (493—502).

ბოლოს სწერია: „დიდება ღმერთსა დიდებით დიდე-
ბულსა. ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი მთავარ-დიაკონი
იოანე. სრულ იქმნა სიონს შინა, ქალაქსა ტფილისისა,
თთვესა (თა) ივლისის გასულს, ქვს უკა“—1733.

ამ გვარად შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერი, რომელიც სა-
უკეთესო კრებულს შეადგენს ქართველთა წმიდა მამათა
ცხოვრებისა, გადაწერილი ყოფილა ტფილისში 1733 წ.,
ივლისის გასულს, სიონის მთავარ-დიაკონის, გერმანეს
ძმის წულის, იოანეს მიერ.

იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ქართველთა მამათა
ცხოვრება № 130 in 4°, 32×21 (20×6) სან-

ტიმეტრი დაწერილია თეთრ ქაღალდზე მოლამაზო ჭ აწ მსხვილი ნუსხა ხუცურის ხელით. ტექსტი ნაწიროს ორ სვეტათ და თითოეულ სვეტზე დატეულია ოცდა ცამეტი-დგან ოცდა თექვსმეტ სტრიქონამდე. ძელანი სათაურებისა წითელია, ტექსტისა შავი. ჰაგინაცია აღნიშნულია რვეულზე თითოეული რვა ფურცლის შემდეგ. სელ-ნაწირო აკინძულია, მაგრამ უდა არა აქვს. თავი და ბოლო აკლია. თავში, როგორც ჰაგინაციიდგან სჩანს, მხოლოდ 23 ფურცელი აკლია. ესა დატეულია სულ 624 ფურცელი. ტექსტი ამ მამათა ცხოვრებაში უფრო ადვილი საკითხავია, ვიდრე შიო-მღვიმისაში, რადგანაც ხელი წერისა უფრო მოსხოა და შემოკლებანიც ისე ძლიერ სშირნი არ არიან, როგორც პირველში. იოანე-ნათლის მცემლის ვარნიანტში ქართველთ მამათა ცხოვრებანი სრულიად იმავე რიგით არიან მოყვანილნი, როგორც შიო-მღვიმისაში. ტექსტი ესა იწუება დავით გარესჯელის საგალობელით: „შენ გნ შიღისა ქა შინი ღის მძობლად აღმსარებელი დაიფარენ უსრწელი...“ თავდება სიღონისა მოთხრობით ჯვარის შესახებ, რომელიც სვეტი-ცხოველის განგებაშია მოქცეული: „ჭკითხვიდეს უკუტ, თუ რაა არს კონქსა ამას შეკრძალულსა შინა. ხოლო იგინი მიუგებდეს, ვითარცა უწოდეს სუტისა შესაბამად ჭეშმარიტებისა“. მოგუყავს აქ ყველა შინაწერები ტექსტისვე ხელით, რომელნიც მოიპოვებინ ამ წიგნში.

დავით გარესჯელის ცხოვრების ბოლოს სწერია: „მე ცოდვილმან და უღირსმან გაბრიელ საგინაშვილმან აღვსწერე მამათა საგალობელი და საკითხავი. გვედრებით,

ნუ დამწეველით ავად წერისათვის: ავი დედანი მქონდა, დიანის დაწერილი იყო. მე უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერში აღვსწერე მრავალ-მთისა. შევსწირე დიდებულს ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს ჩემთა ცოდვისათვის განიკითხოს, დღეს მას განკითხვისასა ნუ იქმნეის კსნა სულისა მისისა“. წ. შიოს ბოლოს: „ჩრისტი, შეიწყალე გაბრიელ საგინაშვილი. წმიდაო მამაო შიო მღვიმელო, მეოხ და შუამდგომელ მეუავ მეუფესთან“. ეფთიმე მთა-წმინდელის ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მამაო ეფთჳძე, წმიდაო მამაო გიორგი, ქართველნო წმიდანო, შემწე და მეოხ მექმენით ცოდვილსა და უღირსსა გაბრიელს საგინაშვილს, ოდეს მოვიდეს დიდებითა თვისითა განკითხვად ცოდვილთა და მართალთა. თქვენი ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ აღვსწერე უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერს მრავალ-მთისასა, ოდეს მკვიდრობდი მას მონასტერსა, და შევსწირე ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს, ჩემის ცოდვისათვის განიკითხოს დღეს მას სასჯელისასა“. წ. ანოს ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მოწამეო ჭაბო. შემეწიე ცოდვილს გაბრიელს განკითხვს დღეს“. სვეტი-ცხოვლის განგების ბოლოს: „სვეტო ცხოველო, შემწე და მეოხ მეუავ ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს“.

მე-353 გვერდის ქვემო არშიაზე არა ტექსტის ხელით და წერილი ხუცური ასოებით სწერია: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი იოანე (იე) ბერი“. გიორგი მთაწმინდელის ბოლოს სწერია:

„წმიდაო მამაო გიორგი, მეოხ მეუავ წინაშე ღვთისა ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს, აღვსწერე ქართველ-

თა წმიდათა ცხოვრება უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერს მრავალ-მთისსა. ვიკადრე და მოვასხსენე და შეგსწირე ნათლის-მცემელს, ვინცა გამოახვას ესე უნდოდ ნაწიერი წიგნი ჩემის-ცოდვისათჳს განიგიოსნოს მეორედ მოსვლასა, დღესა მას საშინელსა, ვინცა არ მოშალოს, ღმერთმან აკურთხოს. ავით წერისათჳს სუ დამწეველით, გეშურებოდი, ლეკისაგან გვეშინოდა.

ამ წიგნს რომ ვწერდა, მოუხდა ლეკის ჯარი დავით-გარეჯას, ყოვლად წმიდის სარტულის დადგებას, მკათათვის „ბ“-სა. ღმერთმან და წმიდამან ღვთის-მშობელმან და წმიდამან დავით დაიცვა მონასტერი უჭირველად, უგუწბილებულნი (უგუწბილბულნი) წარვიდგნ, ქგს „უა“—1713.

აქედგან სჩანს, რომ იოანე ნათლის-მცემლის ვაჩიანტი გადაუწერია განსიელ სავინასპეილს 1713 წ., დიაკონის ნაწიერი დედნიდგან, იოანე ნათლის-მცემლის მონასტერში მრავალ-მთისა და შეუწირავს იმავე მონასტრისათვის. მაშასადამე, სსენებული ვაჩიანტი ოცდი წლით ადრე ყოფილა გადაწერილი შიომღვიმის ხელ-ნაწერზე.

წმიდა გობრონის ცხოვრებას ორივე ხელ-ნაწერში ერთ ადგილას აკლია და იწინა ერთ და იმავე სიტყვაზეა შეწვეტილი: „ნითარცა იტყვის ესაია წინასწარ მეტყველი, არა თუმიცა უფაღმან ყოვლისა“ ამას შემდეგ ორივე ხელ-ნაწერში ადგილია დატოვებული და ნათლის-მცემლის ვაჩიანტში შენიშვნაა გვერდზე მოყვანილი მხედრულის ხელით: „აქ ბეგრი აკლდა დედანსა“ 1). ეს გარემოება და

1) იხ შიომღვიმის ხელ-ნაწერი, გ. 104, და ნათლის-მცემლისა, გ. 142.

კიდევ ისა, რომ ორივე სელ-ნაწერი ერთმანეთში აწაფრით-
 აწ განსხვავდებიან და შეტომანი ორივეში ერთნი და-
 იგივენი არიან,—ათვიქრებინებს დ. ბაქრაძეს, რომ შიო-
 მღვიმის ვარციანტის გადაწერს დედნათ ჭქონის იოანე ნა-
 თლის მცემლის ვარციანტი 1). ეს აზრი უეჭველი იქმნებო-
 და, რომ ერთი გარემოება არ უშლიდეს. საქმე იმაშია,
 რომ შიო-მღვიმის სელ-ნაწერში ისეთ სიტყვებს ვხედავთ,
 რომელნიც ნათლის-მცემლის ვარციანტში არ მოიხვეჭებიან,
 და ზოგიერთი სიტყვებიც ორივე სელ-ნაწერში ერთი ერთ-
 მანეთისაგან განსხვავდებიან. მაგალითად, სიტყვების მაგიერ
 „ნიანფორისა“, „ფანავარი“, „ორბნითად“ და სხვა, რომ-
 ელთადაც ნათლის-მცემლის ვარციანტში ვხედავთ, შიო-
 მღვიმის სელ-ნაწერში სწერია: „ნიამფორისა“, „ფანავანი“,
 „ურბნისად“, და სხვა. ერთი ფრაზა დავით და კოსტან-
 ტინეს ცხოვრებიდან შიო-მღვიმის სელნაწერში იკითხე-
 ბა ასე: „და მოუწოდა მტარვალთა ყოვლადვე უწყალოთა
 და უბრძანა, რათა არა ისილონ გემო არცა პურისა, არცა
 წყლისა“. ნათლის-მცემლის ვარციანტში „და უბრძანა“ გა-
 მოძეგნულია და არშიაზე შენიშვნაა ტექსტის ხელით:
 „აქ სიტყვა აკლია“ 2). შიო-მღვიმის სელნაწერში სწერია:
 „და სადაცა მიხვიდეთ, ჭქადგებდით“. ნათლის-მცემლი ს-
 ვარციანტში სიტყვა „მიხვიდეთ“ გამოშვებულია 3). თავის

1) იხ. ბაქრაძის ისტორია გ. 224, შენ. 1.

2) იხ. ნათლის-მცემლის ვარ., გ. 230 და შიო-
 მღვიმისა, გ. 158.

3) იხ. ქვემოთ გ. 18, შენ. 1.

მსრით ნათლის-მცემლის ვაჩიანტშიც მოიხლოვებინ ისეთი სიტყვები და ფრაზები, რომელნიც შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერში არ არიან ¹⁾. ეველა ამაების გამო, ჩვენის აზრით, უფრო საჭეშმარტო იქმნება ვიფიქრთ, რომ შიო-მღვიმის და ილანე ნათლის-მცემლის ვაჩიანტები გადმოწერილნი არიან ერთ და იმავე დედნიდგან და არა პირველი მეორისაგან. სშირად რსაც ერთი მკითხველი ვერ ამოკითხავს ხელ-ნაწერისაგან წერილის გადასვლის და მქალი მელნის გამო, ანუ ხელნაწერის დაზარალების მიზეზით, იმას ზოგი კარგი მკითხველი აღადგენს კარგის დაკვირვებით. ერთობა, ასე მოსვლიათ შემოსსენებული ვაჩიანტების გადამწერებს, და ის სიტყვები, რომელნიც ნათლის-მცემლის ვაჩიანტის გადამწერს შეცთომით გამოუშვია, შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერის გადამწერს არ გამოჰპარვია.

ასალი ვაჩიანტი წ. ნინოს ცხოვრებისა ჩვენ შევადრეთ შემოსსენებულ მამათა ცხოვრებებში მოქცეულ ნინოს ცხოვრებას, ქართლის ცხოვრების ვაჩიანტებს და აგვეთვე ბ. საბინინის მიერ „საქართველოს სამოთხეში“ შეტანილ ნინოს ცხოვრებას. ამ უკანასკნელის მსგავსი ხელნაწერები სშირია ჩვენში, ჩვენ თვითონ რჩი ხელ-ნაწერი გვექონდა, ერთი მეფერამეტე საუკუნისა და მეორე მეცხრამეტესი, მაგრამ ვინაიდგან მათი ტექსტი არაფრით არ განიჩევა საქართველოს სამოთხეში დაბეჭდილის ტექსტისაგან, ამისათვის მათ აქ აღარ აღვიშნავთ. რაც შეე-

1) იხ. ქვემოთ, გ. 17, შენ. 2.

ხება ქართლის ცხოვრების ვარიანტებს, უნდა შევნიშნათ, რომ მარამ დედოფლის ვარიანტში მოქცეულ ნინოს ცხოვრება ანაფრით არ განიხიევა შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის ვარიანტებისაგან, გარდა ზოგიერთი სიტყვებისა, რომელნიც გარყვნილნი არიან უმეტესის გადაძწერისაგან. სოლო სხვა ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვახტანგ VI-ის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, ზოგიერთი აშკარა შეცთომანი სიტყვებში, რომელთაც ძველათაც ვპოულობთ წმინდანინოს ცხოვრებაში, როგორც ქართლის მოქცევიდან სჩანს, შესწორებულნი არიან. ამას გარდა ზოგიერთი სიტყვები, თუძა იშვიათათ, მიმატებულია და ზოგიერთი შეცვლილი. ეტვი არ არის, რომ ეს ცვლილებანი ვახტანგის რედაქციას ეკუთვნიან და მიტომ არ მოიპოვებიან ვახტანგის ადრინდელ დროის მარამ დედოფლის ვარიანტში. ესეც კიდევ ერთი საბუთი იმისი, რომ ვახტანგის რედაქციას მართლა ჭეონია ადგილი ქართლის ცხოვრებაში. თუ ეს რედაქცია არა ყოფილ-იყო, ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება ანაფრით არ იქნებოდა განსხვავებული შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის მამათა ცხოვრებებში მოქცეულ ნინოს ცხოვრებისაგან, როგორც არ არის განსხვავება მათ და მარამის ვარიანტის შორის. მოგვიყავს აქ რამოდენიმე მაგალითი ვახტანგის რედაქციის კვალისა იმ წმიდა ნინოს ცხოვრებაში, რომელიც ვახტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში მოიპოვება.

1) ქართლის მოქცევაში, მარამის ქართლის ცხოვრების ვარიანტში და სხვა ყველა ნინოს ცხოვრების

ვარჩინებულში პატრიარქის ხის შესახებ სხვათა შორის სწერია: „და მისტყდებოდა ერი იგი მწუხანისა ფერობასა მას და ფურცლიანობასა დღეთა ზაფხულის პირისათა, ოდეს სხუად ყოველი ხე კმელ იყო, ხოლო იგი ყოვლადვე ფურცელ დაუცუნებელ და სულ ჭამო, და ხედვად შეენიერ იყო“. სხვა ქართლის ცხოვრების ვარჩინებულში რომელთაც ვახტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, „ზაფხულის“ მაგიერ სწერია „ზამთრის“ 1). მართლაც და ნინოს ცხოვრებაში ამ ადგილას შეცთომას. თუ ზაფხულში ხე ფურცლიანი იყო, ეს არაფერი გასაკვირვებელი არ არის. თუაზა „ოდეს სხუად ყოველი ხე კმელ იყო, ხოლო იგი ყოვლადვე ფურცელ დაუცუნებელ“ ცხადათ ამტკიცებს, რომ „ზაფხულის პირის“ მაგიერ „ზამთრის პირი“ უნდა ეწეროს. ვიძულებ, ეგ შეცთომას, მაგრამ ისეთი შეცთომას, რომელიც ძველთადაც ყოფილა ნინოს ცხოვრებაში, როგორც ეს აშკარათ სჩანს ქართლის მოქცევიდან. ამ ცხად შეცთომას ასწორებს ვახტანგის რედაქცია.

2) უკვლას ნინოს ცხოვრებებში და მარამის ქართლის ცხოვრების ვარჩინებულში ზაბილონის შესახებ სხვათა შორის სწერია: „და ესე წარვიდა ჭრობედ წინაშე მეფისა მსახურებად ღ ნიჭისა მოღებად მისგან.“ ხოლო ვახტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარჩინებულში კვითხულობთ: „წარვიდა ჭრობედ წინაშე მეფისა მაქსიმისა მსახურებად და ნიჭი-

1) იხ. ქვემოთ გ. 56 უნ. 1.

სა მოღვაწედ მისგან“ 1). აშკარაა, რომ სიტყვა „მაქსიმია-
ნესა“ ვახტანგის რედაქციის მიერ არის შეტანილი ქართ-
ლის ცხოვრებაში. სსენებულ რედაქციას გამოუჩინებელია,
ვინ იყო რომის მეფე იმ დროს, და ეს სასული მიუმატებია.

3) მარია¹ დედოფლის ქართლის ცხოვრების ვარიანტ-
ში და სსვა ყველა ნინოს ცხოვრებებში გვითხულობთ ერთ
ასეთ ფრაზას: „მამინ თთუესა მამისსა ერთსა შეიქმნეს ჳუარნი
ესე და შუდსა მის თთუსასა აღმართეს კელის დადები-
თა მეფისაჲთა, სისარულითა და დიდითა წადიერებითა
ყოვლისა ქალაქისაჲთა“. ვახტანგის რედაქციის ქართლის
ცხოვრების ვარიანტებში უკანასკნელი სსმი სიტყვის მაგი-
ერ სწერია: „ყოვლისა ერისა ქართლისაჲთა“ 2).

4) ფრაზის მაგიერ „და მოეგებოდეს მდინარესა ზედა
დიდსა დე:მარსა“, რომელსაც ვპოულობთ ყველა ნინოს
ცხოვრების ვარიანტებში და მარია:მის ვარიანტშიაც, ვახტან-
გის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში სწერია:
„მოეგებოდეს მდინარესა ზედა დიდსა და დრმასა“ 3).

5) ფრაზის მაგიერ „ერნი... წარმავალნი დიდად ქალაქად
მცხეთათ“, რომელიც მოიპოვება ყველა ვარიანტებში, ვახ-
ტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში სწე-
რია: „ერნი... წარმავალნი დედად-ქალაქად მცხეთად“ 4).

1) იხ. ქვემოთ გ. 4, შენიშვნა 1 და აგრეთვე ქართლის
ცხოვრება გ. 64.

2) იხ. ქვემოთ, გ. 56, შენ. 2 და ქარ. ცხ. გ. 94.

3) იხ. ქვემოთ გ. 7, შენ. 1 და ქარ. ცხ. გ. 66.

4) იხ. ქვემოთ გ. 19, შენ. 2.

6) ამას გარდა საერისთაონის სასკელები მარცხდ დედოფლის ვარსკანტისა სრულად ეთანხმება შიო-მღვიმის და იოანე ნათლის მცემლის ვარსკანტებს, ხოლო ვასტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარსკანტებში განსხვავდებიან ¹⁾.

სსენებული მაგალითები საკმაოდ მიგვაჩნია, რომ ვასტანგის რედაქციის გვალი ქართლის ცხოვრებაში შეტანილს წმინდა ნინოს ცხოვრებაშიც ვიცნათ.

სასოგადოთ ყველა აქამომდე ცნობილს წმიდა ნინოს ცხოვრების ვარსკანტებზე უნდა შევნიშნათ, რომ მათში განსხვავებანი მოიპოვებიან მხოლოდ ზოგიერთ სიტყვებში და იშვიათათ ფრაზებში. სხვათნაკვი ვი ყველა ერთი ღივივე ხასიათით არის აღნიშნული, ყველა ერთგვარად არის თაკებათ დაყოფილი, ხასიათი მოთხრობისა ყველასში ერთგვარია და ყველას ერთი და იმავე რედაქციის ხელი ატყუია. ხოლო ქართლის მოქცევაში მოთხრობილი ნინოს ცხოვრება ძრეულ თვალ-საჩინოთ განსხვავდება ყველა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარსკანტებისაგან, მაგრამ ჩვენ შეუძლებლათ დავინახეთ ყველა განსხვავებანი დაწერილებით აღგვენიშნა ამ ახალ ვარსკანტის და სხვა აქამომდე ცნობილის ვარსკანტებთა შორის. შეუძლებლათ დავინახეთ მიტომ, რომ ამ შემთხვევაში მთლათ უნდა დაგვებეჭდა სხვა ვარსკანტების ტექსტი, რადგანაც რადივე განსხვავება თითქმის ყოველ ფრაზაში მოიპოვება. აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარსკანტებს ის ძველი ფორმები სიტყვებისა და ძველი მართლ-წერა, რომ-

¹⁾ იხ. ქვემოთ გ. 6, შენ. 1.

ლითაც აღბეჭდილია ქართლის მოქცევა, უმეტეს შემთხვევაში დაუკარგავთ. სიტყვების რიგი ფრანგულში და ფრანგებისა ჰანაგრაფში სხვა ვარიანტებში შედარებით ქართლის მოქცევასთან აჩუქდა. სძინათ სხვა ვარიანტებში ზოგიერთი ფრანგული მიმართულება, ზოგიერთი აკლია და ზოგიერთ შემთხვევაში ახრი უფრო ბევრი სიტყვებით აჩის გამოთქმული, ვიდრე ქართლის მოქცევაში.

ჩვენ აღნიშნეთ მხოლოდ უმთავრესი განსხვავებანი თავებში, ჰანაგრაფებში, ტექსტის მეტ-ნაკლებობაში, მოთხრობის ხასიათში, ფრანგულში და სიტყვებში. საყურადღებო რაც იყო ანათეური გამოგვიშვია. დაწვრილებით ცნობებს ამ განსხვავების შესახებ მკითხველი ტექსტის შენიშვნებიდან შეიტყუოს. აქ აღნიშნავთ მხოლოდ უმთავრესს მათგანს.

1) ტექსტი ნინოს ცხოვრებისა ქართლის მოქცევაში გაყოფილია 14 თავით, მაგრამ სათვალავი თავებისა იწყება მეოთხე თავიდან და წინა მეოთხე სამ თავს სათვალავი არ უზის. სათაურების მიხედვით უნდა ვიგულისხმეთ, რომ პირველ თავს შეადგენს ქართლის მოქცევის ხრონიკა 1), მეორეს შესავალი ნინოს ცხოვრებისა (იხ. ქვემოთ, გ. 1—4) და მესამეს ნინოს ცხოვრება სალომე უყარმელის თქმულებამდე (გ. 4—9). სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდანინოს ცხოვრებებში თავები და მათი სათვალავი არ აჩიან აღნიშნულნი. მხოლოდ ზოგიერთ მათგანში ნახვენ-

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 1—39.

ბიას მსკრტო მეშვიდე თავი 1), მაგრამ შინაარსის მისი არ ეთანხმება ქართლის მოქცევის მეშვიდე თავს 2).

2) რიგი და წესი სტატიათა, ანუ სსვა და სსვა პირის თქმულებათა ქართლის მოქცევაში სულ სსვა არის, ვიდრე აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში. ამას გარდა ზოგიერთი სტატია, რომელიც სსვა ვარიანტებში ერთი სათაურით არის აღნიშნული, ქართლის მოქცევაში რამოდენიმე თავათ არის გაუოფილი, და წინააღმდეგადაც, რაც ქართლის მოქცევაში ერთ თავათ არის ნაჩვენები, სსვა ვარიანტებში სსვა და სსვა თავებად არის დაუოფილი და სსვა და სსვა სათაურებით არის აღნიშნული 3).

3) სსვა ვარიანტებში ცხობრება ნინოსი მოთხრობილია მესამე პირით, ხოლო ქართლის მოქცევაში პირველი პირით. ნინო თვითონ მოგვითხრობს თავის და თავის მშობლების ამბავს.

4) ავტორები ზოგიერთ თქმულებათა, რომელნიც ნაჩვენებნი არიან ქართლის მოქცევაში, არ ეთანხმებიან სსვა ვარიანტებში აღნიშნულ ავტორებს. თქმულება, რომელსაც სსვა ვარიანტები აბიათარს მიაწერენ, ქართლის

1) მეშვიდე თავი ნაჩვენებია შიო-მღვიმის, ნათლის-მცემლის, მარიამ დედოფლის და თეიმურაზის ვარიანტებში.

2) იხ. ქართლის ცხ. გ. 86, შენ. 1, და ქვემოთ, გ. 29, შენ. 1; გ. 35, შენ. 1.

3) იხ. ქვემოთ მე-10, 20, 44, 49, 55, 63 გვერდების პირველნი შენიშვნები და მე-54, 72 გვერდების მეორე შენიშვნანი.

მოქცევაში აღნიშნულია სიღონის ნათქვამად ¹⁾. მოდ-
ხრობას „პატრიოსანის ჯვარისათვის“ ქართლის მოქცევა
მიაწერს იაკობს ²⁾, რომელიც უნდა იყოს იაკობ მღვდელ-
ლი, საბერძნეთით მოსული. სხვა ვარჩანტებში იაკობი აწა-
ვითარე მოთხრობის ავტორათ არ იხსენიება. მეჩვე თავი,
რომელსაც ქართლის მოქცევა მიაწერს სიღონის დედაკაცს,
სხვა ვარჩანტებში ცნობილია აბიათარის ნათქვამად ³⁾.

5) ზოგიერთი სტატიები, ან სტატიის ნაწილები,
რომელთაც ჩვენ ქართლის მოქცევაში ვხედავთ არ მოიპოვებინ
სხვა ვარჩანტებში. ასეთნი არიან: 1) შესავალი ნინოს
წახსოვრებისა (გ. 1); 2) პირველი ორი გვერდი მეშვიდე
თავისა (29—30); 3) დასაწყისი პატრიოსანი ჯვარის აღ-
მართებისა (60—63); 4) წიგნი, რომელიც დაუწერია
მირკან მეფეს თავის სიკვდილის წინ (68—79) და
5) ზოგიერთი სტრიქონები სხვა და სხვა ადგილას (იხ.
მაგალითათ, მე-3, 54, 14, 34 გვერდების პირველი შე-
ნიშვნები).

6) თავის მხრით სხვა ვარჩანტებშიც მოიპოვებინ
ისეთი მოთხრობანი, რომელთაც ჩვენ ვერ ვპოულობთ
ქართლის მოქცევაში ⁴⁾. ესენი არიან: 1) წერილი ნინო-
სი, რომელიც ვითომ მას თავის სიკვდილის წინ გაეგზავ-

¹⁾ იხილე ქვემოთ გ. 35, შენ. 1 და გ. 54, შენ. 1,

²⁾ იხ. ქვემოთ. გ. 36—40 და მეორე შენ. მე-40 გვერ-
დისა.

³⁾ იხ. გ. 55, შენ. 3.

⁴⁾ შეიძლება, რომელიმე მათგანი ერთ ერთ დაკარგულ
ფურცელზე ყოფილ-იყო.

ნოს კახეთიდან მიჩინისადმი დედოფლის სუჯის სუ-
ლით 1). 2) ვრცელი ამზავი კეისრისათვის ცოლის ქებ-
ნისა და თრდატ სომეხთა მეფისაგან ნინოს თანა-მოგზა-
ურების წამებისა 2) და 3) ზოგიერთი სტრეჩონები და
ფრანგები სსკა და სსკა ადგილას 3).

7) იესო ქრისტეს ცხოვრებას, ქადაგებას და წამებას
სსკა ვარინტები მიაწერენ ადერკის დროს, ხოლო ქართ-
ლის მოქცევა—მეფე ამასაერის დროს.

8) ქრწონოლოგიური ცნობები ქართლის მოქცევაში
მეტია საზოგადოთ, ვიდრე სსკა ნინოს ცხოვრების ვარინ-
ანტებში და ქართლის ცხოვრებაში, მაგრამ ეს ცნობები
აქაც ისე არეულია, ისე ეწინააღმდეგებიან ერთი ერთმან-
ნეთს, რომ ძნელია გადაჭრილი აზრის შედგენა, რომელ
წელს ეკუთვნის მასში მოსსენებული ფაქტები. ყოველ
შემთხვევაში ჩვენ საჭიროთ ვრაცხთ ერთათ შემოკრი-
ბოთ ეს ცნობები, შევადროთ ერთი ერთმანეთს და გან-
სხვავებანი აღვნიშნოთ.

ქართლის მოქცევის სრონიკა კოსტანტინე ბერძენთა
მეფის მტერებთან ბრძოლას მოისსენიებს 310 წელს ქრის-
ტეს ამალეებიდან და ამ წლიდან აღრიცხავს სსკა სა-

1) იხ. ქვემოთ გ. 1, შენ. 2, და საქართველოს სამოთ-
ხე, გ. 149—150).

2) იხ. გ. 13, შენ. 1 და ქარ. ცხ. გ. 69—71.

3) იხ. გ. 43, შენ. 1, გ. 50, შენ. 1, გ. 72, შენ.
3; გ. 73 შენ. 2.

უერადლებო საქმეების წელსაც ¹⁾). მეათეს წელს ამ წლიდან (310+10=320) ნაჩვენებია ელენე დედოფლის გამგზავრება პატრიარქის კვატრის მოპოვებისათვის ²⁾, და მეათათხმეტე წელს (310+14=324) აღნიშნულია ნინოს და მისი თანა-მოგზაურების წამოსვლა საბერძნეთით სომხეთს და მეტე საქართველოში ³⁾).

ქადაგება დაიწყო ნინომ მეათესე წელსა ქართლად

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 12. აქ ლაპარაკი უნდა იყოს კოსტანტინეს და მაქსენცის ბრძოლის შესახებ. უკანასკნელი დაამარცხა პირველმა 312 წელს ქრისტეს შობის შემდეგ. საჭიროთ მიგვაჩნია აგრეთვე შევნიშნოთ, რომ ის რასაც ქართლის მოქცევა ქრისტეს ამალღებიდგან უჩვენებს, ჩვენ ქრისტეს დაბადებიდგან უნდა ვიანგარიშოთ. ამგვარი მოვლენა ძრეულ ხშირია ჩვენს ძველ წყაროებში. ქრისტეს დაბადებიდგან სათვალავის მაგიერ ქრისტეს ამალღებიდგან თვლა ჩვეულებრივით გადაქცეულა, თუმცა ანგარიშით წელთა აღრიცხვა ყოველთვის ქრისტეს დაბადებიდგან გამოდის. მაგალითათ, აქ რომ შართლა 310 წელი ქრისტეს ამალღებიდგან ვიანგარიშოთ, გამოვა 343 წელი ქრისტეს დაბადებიდგან, რადგანც ქრისტეს დაბადებიდგან ამალღებამდე 33 წელია გასული. ხოლო 343 წელს კოსტანტინე ცოცხალი არ ყოფილა (პიიცვალა 337 წ). ქვემოთ ჩვენ ამგვარ მოვლენას აღარ აღვნიშნავთ, თუმცა კი ხშირათ შევხებით.

²⁾ *ibid.* გ. 13. ელენემ ფვარი აღმოაჩინა ლეოს გამოანგარიშებით: 327 წელს. და ფლერის ანგარიშით 326 წელს (იხ. *Hist. de la Géor.* t. I, p. 120. n. 4).

³⁾ *ibid.* გ. 13. ეს წელი, როგორც, ეტყობა ნინოს ქართლად მოსვლის დროთ არის ნაჩვენები, ვინაიდან ქვემოთ ნინოს საბერძნეთით გამოგზავრება 319 წელს მოიხსენიება.

მოსკლიდგან ($324+4=328$), ნანა დედოფალს აწმუ-
ნა ღმერთი მეექვსესა წელსა ($324+6=330$) და მიწიანს
აწმუნა მეშვიდესა წელსა ($324+7=331$) ¹.

ნინო მიიტყვალა ქართლად მოსკლიდგან მეათხუთმე-
ტესა წელსა ($324+15=339$), დასაბამიდგან 5838-სა ღ
ქრისტეს ამაღლებიდგან 338 ²).

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა გ. 15.

2) *ibid.* გ. 20—21. დასაბამიდგან 5838 წელი ეთან-
ხმება 338 წელს ქრისტეს დაბადებიდგან (და არა ამაღლებიდ-
გან) ალექსანდრიული სათვალავით, რომელიც დასაბამითგან
ქრისტეს შობამდე ხადის 5500 წელს. ეს სათვალავი ზოგი-
ერთ სხვა ჩვენს ხელ-ნაწერებშიაც არის მიღებული (იხ. Brosset.
*Etudes de chronologie technique. Mémoires de l' Aca-
démie... VII série, № 13, p. 2, 10.* და ჩემი აღწერა წერა-
კითხვის გამაგრებელი საზოგადოების ბიბლიოტეკისა გაზ.
„ივერია“ 1890 წ. № 29). ნინოს ქართლად მოსვლა, რო-
გორც უჩვენეთ, 324 წელს მოიხსენიება. თუ ამას მიუმატებთ 15
წელს გამოვა 339 წ., რომელიც არ ეთანხმება დასაბამითგან
და ქრისტეს დაბადებიდგან ნაჩვენებ წელს.

ქართლის ცხოვრებაში მეათხუთმეტე წლის მაგიერ მეა-
თოთხმეტე წელი სწერია (იხ. ქარ. ცხ. გ. 99), მხოლოდ
შემოკლებული სომხურათ ნათარგმნი ქართლის ცხოვრება, ანუ
როგორც უწოდებენ *Chronique arménienne* ნინოს სიკვდილს
მოიხსენიებს 332 წელს ქრისტეს ამაღლებიდგან, 5832-ს
აღამის სამოთხიდგან გამოსვლის შემდეგ და ნინოს ქართლად
მოსვლიდგან მეათხუთმეტე წელს (იხ. ბროსეს *Additions-ში*
გ. 32). ეს მეათხუთმეტე წელი ქართლად მოსვლიდგან, რომე-
ლიც ქართლის მოქცევას ეთანხმება, ცხადათ ამტკიცებს, რომ

ზემო ეკკლესიას აღაშენეს და მიწიან მეფე მიიტვალა მეოთხესა წელსა (უნდა ვიგულისხმეთ ნინოს მიტვალე-ბიდგან $(338+4=342)$ ¹).

ძველათ ქართლის ცხოვრებაშიც მეთხუთმეტე წელი წერებულა, მაგრამ მერმე გაუხლიათ მეთოთხმეტე წლათ დასაბამითგან და ქრისტეს იმაღლებიდგან წლების შესათანხმებლათ.

¹) *ibid.* გ. 21, თუ ნინოს მიტვალებას 339 წელს მივიღებთ, რაშინ მირიანის სიკვდილი 313 წელს უნდა აღვნიშნათ, მაგრამ, ჩვენის აზრით, უფრო შესაწყნარებელი 338 წელია, ვინაიდგან ამ წელს ეთანხმება დასაბამითგან წელთ-აღრიცხვა, როგორც ზემოთ უჩვენეთ.

ქართლის ცხოვრება მირიან მეფის და მისი შვილის რევის სიკვდილს ქართლას მოქცევიდგან ოცდა მეხუთე წელს მოიხსენიებს, ხოლო *Chronique arménienne*-ი მე-34-ს და ერთი ქართლის ცხოვრების ვარიანტი მე-35 წელს (იხ. *Hist. de la Géor.* t. I, p. 131, n. 1). როდის იყო ქართლის მოქცევა, ნინოს ცხოვრება პირ და პირ არ უჩვენებს, მხოლოდ მირიანის მოქცევის შემდეგ, რომელიც ნაჩვენებია მეშვიდე წელს ნინოს ქართლად მოსვლიდგან, ესე იგი 331 წელს $(324+7=331)$, მოიხრობილია მოციქულუის გაგზავნა საბერძნეთს, კოსტანტინე მეფის წინაშე, და საბერძნეთით მოსვლა მღვდელთა და დიაკონთა და შემდეგ მათი მოსვლისა მოხატულა ხალხისა. ამ მოსვლა-მოსვლაში ერთა წელი მაინც გავიდოდა და ამისთვის ქართლის მოქცევა დაახლოვებით 332 წელს უნდა ყოფილიყო. თუ ამ წელს მიუმატებთ 25 წელს, გამოვა 357 წელი, ესე იგი დრო რევის და მირიანის სიკვდილისა ქართლის ცხოვრების ცნობით. ჩვენ ქვემო დაკინაზეთ, რომ რევის სიკვდილი სხვა დროს არის ნაჩვენები ქართლის მოქცევაში.

ნანა დედოფალი მიიტყალა მეორესა წელსა მიჩიანის სიკვდილიდან (342+2=344) ¹.

ოცდა მესამესა წელსა ჯვარის აღმართებიდან მოკვდა რეკე მე მიჩიანისი ²).

რეკის სიკვდილის შემდეგ მესამესა წელსა პაკურ მე-

¹) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 22. ქართლის ცხოვრებაც ნანას სიკვდილს მოიხსენებს მეორე წელს მიჩიანის სიკვდილია, მაგრამ თუთ მიჩიანის სიკვდილს, როგორც ზემოთ შევნიშეთ, სხვა დროს უჩვენებს (იხ. ქრ. ცხ. გ. 101).

²) *ibid.* გ. 22. როდის აღმართეს პატრიოსანი ჯვარი, გარკვევით არა სჩანს ქართლის მოქცევიდან (ეგ შეიძლება იმ ფურცელზე იყო ნაჩვენები, რომელიც აკლია ქართლის მოქცევის ხრონიკას. იხ. გ. 17), მაგრამ მოთხრობიდან ეტყობა, რომ ხალხის მოქცევის შემდეგ, დაუფლებლივ შესდგომიან ჯვარის მონზადებას, ასე რომ ძრიელ საჭეშმარიტთა ქართლის მოქცევა და პატრიოსანი ჯვარის აღმართვა ერთ და იმავე წელს მივაწეროთ. თუ ამ მოსაზრებას მივიღებთ, რეკის სიკვდილი 355 წ. უნდა ყოფილიყო (332+23=355).

მაგრამ ამას არ ეთანხმება ცნობა პატრიოსანი ჯვარის ხის მკვეთის შესახებ, სადაც ნათქვამია, რომ ხე ჯვარისათვის მოკვეთესო 25 მარტს პარასკევს დღესო (იხ. ქვემოთ გ. 56). 25 მარტს პარასკევი დღე შეზვთება, ბროსსეს შენიშვნით, 315, 320, 326, 337 წლებში. არც ერთი ამ წელიწადთაგანი არ ეთანხმება არც ზემო მოკვანილ ცნობებს და არც ბროსსეს ანგარიშს, რომელიც ქართლის მოქცევას ჰსადის 328 წელს, 320 წელი თითქო უფრო ეთანხმება ვახუშტის ცნობას, რომელიც ქართლის მოქცევას უჩვენებს 317 წელს. ხოლო 326 წელი უდრის იერუ-

თქმ წილგნის ეკკლესიის შენება დაიწყო და გაათავა და თვითონაც მიიტკვალა მე.35 წელსა 1).

კათალიკოზობა განაწესა ვასტანგ გორგასლანმა 170 წლის შემდგომად ქართლის მოქცევისა 2).

ნინოს ცხოვრების ცნობით დასაბამითგან ქრისტეს დაბადებამდე გასულა 5,100 წელი, ქრისტეს შობიდან ჯვარცმამდე 33, ჯვარცმიდგან კოსტანტინე ბერძენთა მეფის მონათვლამდე 311 და 14 წლის შემდგომათ (311+14=325) ნინო მოსულა საქართველოში 3). მეექვსე წელს ქართლად

სადიშის ფვარის გამოჩინებას, რომელიც, როგორც შევნიშნეთ, უნდა ყოფილიყოს 23 მაისს 326, ან 327 წელს (Hit. de la Géor. t. I, p. 124, n. 4).

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 22—23. თუ ზემო შენიშვნაში ნაჩვენებ 355 წელს მივიღებთ რევის საკვილის დროთ, წილგნის ეკკლესიის დაწყება უნდა მიეწეროს 365 წელს, ხოლო განსრულება და ბაკურ მეფის გარდაცვალება 380 წელს.

2) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 29. ქართლის მოქცევა ჩვენ აღვნიშნეთ 332 წელს, მაშასადამე კათალიკოზის განწყობა უნდა მომხარაიყოს 502 წელს.

3) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 30. დასაბამიდან ქრისტეს დაბადებამდე 5100 წელი მარტო აქ არის ნახმარი და სხვა წყაროებში ჩვენ არ შეგვხვედრია. ქართული სათვალავით დასაბამითგან ქრისტეს შობამდე გასულა 5604 წელი, ბერძელით 5503 და ალექსანდრიულით 5500. უკანასკნელი სათვალავი ზემოთაც არის ნახმარი, როგორც შევნიშნეთ. 33 წელი ქრისტეს დაბადებამდე ნანდვილათ არის ნაჩვენები. ხოლო კოსტანტინეს მონათვლის შესახებ უნდა შევნიშ-

მოსკლიდგან ნინოს ურწმუნებია ღმერთი ნანა დედოფლისთვის ($325+6=331$) ¹.

მეორე ადგილას ნინოს ცხოვრება კოსტანტინე ბერძენტა მეფის მოქცევას მოიხსენიებს 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან და 5444 წელს დასაბამიდან; ნიკეას კრებს მით უამითგან მეშვიდესა წელსა ($311+7=318$) და ნინოს თავის მოგზაურებითურთ საბერძნეთით გამოძგზავრებსა მერკესა წელსა ($311+8=319$) ².

ნოთ, რომ ჩვენ წყაროები მის მონათვლს დროს ყოველთვის 311 წელს უჩვენებენ. ეს წელი რასაკვირველია, თუ ქრისტეს დაბადებიდან ვიანგარიშეთ, ძრიელ ახლოა იმ წელზე, როდესაც კოსტანტინემ მაქსენიცი დაამარცხა (312) და ქრისტიანთათვის თავისუფლებით მათი სარწმუნოებას აღვიარება გამოაცხადა (313). ამას შედეგ კოსტანტინეს ქრისტიანათ ხადიან ჩვენი წყაროები, თუმცა ნანდვილ-კი კოსტანტინემ სიკვდილის წინ მიიღო ქრისტიანობა (გადაიცვალა 337 წელს).

ნინოს ქართლად მოსვლა 325 წელს გამოდის. ზემოთ მისი მოსვლის წლათ 324 წელი იყო ნაჩვენები, როგორც შევნიშნეთ.

თუ ამ წელს მივიღებთ ქართლად მოსვლის წლად, მაშინ უველა ის აზრები, რომელნიც ზემოთ უჩვენებთ, ერთი წლით გვიან უნდა უჩვენოთ.

¹) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 36. თუ ნინოს საქართველოში მოსვლის დროთ 325 წელს მივიღებთ, მაშინ ნანას მოქცევა 331 წელს უნდა ეუთვნოდეს და მირიანისი 332 წელს, რადგანაც ზემოთ იყო შენიშნული რომ მირიანს მეშვიდე წელს არწმუნა ქრისტეო.

²) იხ. ქვემოთ, გ. 14. 5444 წელი დასაბამითგან ეთანხმება 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან, თუმც ზემო აღნიშნულს სათვალავს მივიღებთ: $5100+33+311=5444$.

ეკელა ზემო ჩამოთვლილი ცნობებიდან მკითხველი ადვილათ დაინახავს, რომ დრო ფაქტებისა ნინოს საქართველოში შემოსვლას დასაბუთებელი, მაგრამ ეს შემოსვლა პირველათ ნახევრების 324 წელს და შემდგომათ 325-ს. ამისათვის ჩვენ ეკელა ზემოსხენებულ ფაქტებს ორ ორიციფიერით აღვნიშნავთ. პირველი იქნება დასაბუთებული 324 წელზე და მეორე 325-ზე.

ნინოს საქართველოში შემოსვლა.	324—325
ქადაგება დაიწყო ნინომ.	328—329
ნანა დედოფალს აწმუნა ქრისტე.	330—331
მირიან მეფეს აწმუნა —	331—332
ქართლი მოიქცა ღ ჰატოსანის ჯვარი აღმართეს.	332—333
ნინო მიიტკვალა.	339—340
მირიან მეფე მიიტ. ღ ზემო ეკელესიის გაათავეს.	343—344
ნანა დედოფალი მიიტკვალა.	345—346
რევი მიიტკვალა.	355—356
წილგნის ეკელესიის შენება დაიწყო.	365—366
ბაკურ მეფე მიიტკვალა და წილგნის ეკელესიის შენებაც გაათავეს.	380—381
გათავადიკოსობა განაწესეს.	502—503

ნიკეას კრება იყო 325 წელს და არა 318. საყურადღებოა, რომ სხვა ჩვენი წყაროებიც ხშირათ ნიკეას კრებას ამავე 318 წელს მოიხსენიებენ.

ნინოს გამოძვავრება საბერძნეთით აქ ნახევრებია 319 წელს, მაშასადამე მის წამოსვლიდგან ქართლად მოსვლამდე გასულა 6 წელი, თუმც მოსვლას 325 წელს მივაწეროთ, და ხუთი, თუ მოსვლის წლათ 324 წელს მივიღებთ.

ეს აწის უმთავრესი ქრონოლოგიური ცნობები, რომელთაც გვაძლევს ქართლის მოქცევა.

განსხვავებანი ამ ახალ ვაჩიანტის და სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდა ნინოს ცხოვრებათა შორის, რომელნიც ზემოთ მოკლეთ აღნიშნეთ, ძალაუნებურათ ჭბადავენ ჩვენში კითხვებს, რომელი ვაჩიანტია უფრო ძველი: ქართლის მოქცევისა თუ ის, რომელიც აქამომდე იყო ცნობილი და რომელიც შეტანილია ჩვენ მიერ მოხსენებულ აკადემიის მანუსკრიპტში, ქართლის ცხოვრებაში, იოანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ქართულთ წმიდა მამათა ცხოვრების ხელნაწერებში და სხვებში? და თუ ქართლის მოქცევა უფრო ძველი, ვინ გადააკეთა ეს ვაჩიანტი ისე, როგორცაა აქამომდე იყო ცნობილი?

რაც შეეხება პირველ კითხვას, ეჭვ გარეშეა, რომ ქართლის მოქცევის ვაჩიანტი უფრო ძველია აქამომდე ცნობილ ვაჩიანტებზე. როდის აწის შედგენილი ქართლის მოქცევა, არ ვიცით და გადაჭრით ამასე ლაპარაკი არ შეგვიძლია, მაგრამ თვით ქართლის მოქცევის სწონიკის სასიათმა და ზოგიერთ სხვა გარემოებამაც ჩვენ იმ მოსაზრებაზე მიგვიყვანა, რომლითაც ქართლის მოქცევის შედგენა მეშვიდე საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს ¹⁾. ესეც რომ არ იყოს, სიძველე ხელნაწერისა, რომელშიაც მოიხროება ქართლის მოქცევა და რომელიც ეკუთვნის მეათე საუკუნეს, კიდევ მოთხრობისა, ძველი გრამმატიკული ფორმები ენისა

¹⁾ ამის შესახებ ჩვენი აზრი იხილე ჩვენს „სამ იტორიულ სწონიკაში“, გ. XCI—XCVII.

და უცხო ტომთ მწერლების ან-გავლენა ამ ვარნიანტზე—
საკმაოთ ამტკიცებენ სიმკვლეს ქართლის მოქცევის ვარნიან-
ტისა. როგორც ქართლის მოქცევის ხრონიკა უფრო ძვე-
ლია ქართლის ცხოვრებაზე, ისე ეს ნინოს ცხოვრებაც
უფრო ძველია მეორე ვარნიანტზე, რომელიც აქამომდე
იყო ცნობილი 1). ქართლის მოქცევის ხრონიკა მეცხრე
საუკუნემდის აწის მოყვანილი, და თუ მისი შედგენა მე-
შვიდე საუკუნეს არ ეკუთვნის, როგორც ჩვენ გვგონია,
ყოველ შემთხვევაში მეცხრე საუკუნეს აღარ გადასცილდება.
ხოლო აქამომდე ცნობილი ვარნიანტი ნინოს ცხოვრებისა,
როგორც ვიცით, შედგენილია მათე საუკუნეში აწსენ კათა-
ლიკოსის მიერ. ეს აწსენ კათალიკოსი იხსენიება თვით იმ ძველ
ქართველთ მამათა ცხოვრებაში, რომელიც აკადემიას ეკუთვნის.
ხსენებულ ხელ-ნაწერში იქ სადაც თავდება ცხოვრება იოანე
ზედა-ზადენელისა მოხსენებულა, რომ წმიდა კათალიკოსმა
აწსენი 404 წლის შემდეგ სირიელ მამათა მოსვლისა შეკ-
რება გარდმოცემანი მათ შესასებო და თავდაზირველი შემ-
დგენელი მათი ცხოვრებისა ხელ-მძღვანელობდა დაწერილი
წიგნებით და ზეპირ-გადმოცემებით 2). სირიელნი მამანი
მოვიდენ საქართველოში ფარსმან მე-VI-ის დროს (542—

1) რომ ქართლის მოქცევა უფრო ადრეა შედგენილი ვიდრე ქართლის ცხოვრება, ეს სხვათა შორის უეჭველი ხთება იმითაც, რომ ქართლის ცხოვრება „ქართლის მოქცევას“ თავის წყაროთ უჩვენებს (იხ. ჩემი სამი ისტორიული ხრონიკა, გვერდი LXXX—LXXXII).

2) იხ. Hist. de la Géor. t. I, p. 203, n. 6. და ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გ. X და XX. პლატონ იოსელი-

557); თუ ამის მეფობის დროს მიუძღებოთ 402 წელს, გამოვამყათესაუგუნის მეორე ნახევარი, ესე იგი ის დრო, როდესაც არსენ კათალიკოსს შეუდგენია თავის ქართველთა მამათა ცხოვრება. სხვა წყაროებში ეს არსენ კათალიკოსი ცნობილი არ არის. იქნება ეს ის არსენია, რომლითაც თავდება სია კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის ხრონიკა. ში 1), მაგრამ რადგანაც ნახევრები არ არის, რომელია კათალიკოსი რა დროს, ან კის მეფობის დროს ცხოვრობდა, ამისთვის ამასე გადაჭრით დაზარაკი არ შეგვიძლია.

არსენ კათალიკოსს ახლად არ შეუთხზავს ქართველთა მამათა ცხოვრება, არამედ წინეთ მოკლეთ აღწერილი მათი ცხოვრება გადუგეობისა და განუვრცია. ამისათვის იოანე ზედა-ზადენელის, აბიბოს ნეკრესელის და ზოგიერთ სხვა წმინდანების ცხოვრებას უკელა სელ-ნაწერში სათაურის ქვემოთ უწერია: „განასლას და განავრცო წმიდამა მამამან ჩუწმან ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოსმან არსენი“.

ასეთი განასლება და განვრცომა წმინდანების ცხოვრებისა საზოგადო მოკლენას უკელა ქრისტიანის ხალხების მწერლობაში და ჩვენშიაც პირველი მაგალითი არ არის.

ანი, არ ვიცით რა სახელით, მაგრამ ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრების ავტორათ ჰნადის არსენ იყალთოელს, რომელიც იყო მოძღვარი დაკით აღმშენებელისა (1089—1125) ნახ. *Жизнеописание святых прославляемых православною грузинскою церковью. Тифлисъ. 1850 г., стр. 26. прим. 22).*

¹⁾ იხილეთ სია კათალიკოსთა ამ გამოცემის დამატებაში.

ახსენის გარდა ზოგიერთი წმიდანის ცხოვრების გადაკეთება ეკუთვნის ბესარიონ კათალიკოსს, რომელიც ცხოვრობდა ვასტანგ VI დროს და რომელიც გარდაიცვალა 1735 წელს. ამ ბესარიონმა შეკრიბა ის სრული მამათა ცხოვრება, რომელმაც ჩვენამდის მოაღწია ¹⁾. უკანასკნელათ ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრება განავრცო, ანუ როგორც თვითონ ამბობს „შეწმანა მღვდლის ძეგლებით“ ანტონ I ქართლისა კათალიკოსმან, და უწოდა „მარტირიკა“ ²⁾. ამგვარათ ჩვენ სამი სხვა და სხვა დროის და სხვა და სხვა პირის კრებული გვაქვს ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრებისა და სამივეს თავ თავისი ღირსება და მნიშვნელობა აქვს. მაგრამ ისტორიისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმ თავ-და-პირველ შედგენილს ცხოვრებას აქვს, რომელიდგანაც შემდეგ გადაუკეთებიათ და განუგრციათ რომელიმე წმიდანის ცხოვრება. ამ თავ-და-პირველ დედან-ში მოიპოვება ხოლმე უფრო ნაწილი ისტორიული ფაქტები და ეს თავ-და-პირველი დედანი ყოველთვის უფრო ახლდა ჭეშმარიტებასთან. სწორეთ ასეთი თავ-და-პირველი დედანია ახსენ კათალიკოსის ნინოს ცხოვრების ვარნიანტიზა ქართლის მოქცევის ვარნიანტი. ამ ქართლის

1) იხ. ქ. ცხ. ტ. II, გ. XX და წილობილ-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსისა, გ. 219, შენ.

2) იხილეთ წინა-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსის მარტირიკისა.

ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრების ყოველ მხრივ შესასწავლათ საჭიროა ამ სამივე კრებულის ცალ-ცალკე გამოცემა.

მოქცევიდგან თავისებურათ გადუკეთებია აჩსენს თავისი შრომა. რაც ქართლის მოქცევაში თავში იყო მოქცეული, ის ბოლოში მოუქცევი; პირველი პირის მოთხრობა მესამე პირისათ გაუხდია, ასე რომ ნინოს თავისი პირით გადასწავლავს აჩსენი, ანამედ თვითონ ლაშქარს ნინოზე ნინოსავე სიტყვით. ამას გარდა აჩსენს ზოგიერთი პარაკრატები თავ-და-პირველი მოთხრობისა გამოუშვია, ზოგიერთი მიუმატებია, ფრანგები განუგრცია და სიტყვები განუასლებია. ერთი სიტყვით მოუხდენია უკვლავის ცვლილება, რომლითაც აქამომდე ცნობილი ვაჩიანტი ნინოს ცხოვრებისა განიჩეკა ქართლის მოქცევის ვაჩიანტისაგან და რომელიც ცოტა თუ ბევრათ ჩვენ შემოთაც უჩვენეთ და შენიშვნებშიაც შევიტანეთ. საყურადღებოა ის მოვლენაც, რომ აჩსენი ჩვენი განმანათლებელის ცხოვრების მოთხრობაში მარტო ქართლის მოქცევის თქმულებით არ ყმაყოფილდება და შემოაქვს სომეხთ მწერლის აკათანგის ისტორიიდან ვრცელი ამბავი დეოკლიტიანეს კეისრისთვის ცოლის ძებნისა, სომეხთ მეფის ტირიდატისაგან დევნა და წამება წმ. რიფსიმესი და მისი თანა-მოგზაურებისა და აგრეთვე ეშვად ქცევა ტირიდატისა. ეს ამბავი ქართლის მოქცევაში სრულებით არ მოიხილება და მოყვანილია მხოლოდ აჩსენის ნინოს ცხოვრების ვაჩიანტში¹⁾. აჩსენი პირდაპირ წყაროსაც უჩვენებს, საიდანაც მას ამოუღია ეს ცნობები. შემოხსენებული ამბავის ბოლოს უკვლავ აქამომდე ცნობილს ნინოს ცხოვრების ვაჩიან-

¹⁾ ნახე ქ. ცხ. გ. 69—71 და ქვემოთ გ. 13 უნ. 3.

ტებში სწერია: „სოლო ურჩ ექმნა რად თრდატს საქმისა ამისთვის წმიდად რითსიმე, მასინ იწამა იგი მის მიერ წამებისა ღვაწლითა, მისთანა გაიანეცა, დედა-ძმუქე მისი, და სსგანნი მრავალნი მათთანანი, ვითარცა იგი წერილ-არს წიგნსა-მას წამებისა მათისასა და გვეუწყებთან სასწაულნი იგი, რომელნი იქმნნეს ჟამსა წამებისა მათისასა ¹⁾, მოქცევასა შინა სომეხთასა, რამეთუ განგებით ღუთასათა თრდატ მეფე ეშვად შეიცვალა“ ²⁾. სომეხთ მოქცევა, ანუ ქრისტეს საწმუნოების დამყარება სომხეთში გრიგორ განმანათლებელის მიერ, აღუწერია აგათანგის, თრდატ ანუ ტირდატ მეფის (IV საუკ.) მწიგნობარს ³⁾. ეს წიგნი ძველათ ნათარგმნი ყოფილა ქართულ ენაზედაც და ათონის ივერიის მონასტრის წიგნების კატალოგში ნახვენებია შემდეგი სათაურით: „ცხოვრება წმიდისა მღვდელ-მოწამისა გრიგოლ სომხეთის ეპისკოპოსისა“ ⁴⁾. 1836 წელს, როდესაც შემოსენებული კატა-

1) ეს ფრაზა სიტყვებიდგან „და გვეუწყებთან“... აქამომდე იმ ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც აგათანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, გამოშვებულია (იხ. ქ. ცხ. გ. 71) სოლო მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ყველა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში არის.

2) იხ. მამათა ცხოვრება, შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერი, გ. 336).

3) თარგმანი ამ წიგნისა იხილე ლანგლეს შრომაში „Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie“, t. I, p. 105—194.

4) იხ. *Царями. Свѣдѣнія о нам. груз. письм.*

ლოგია შედგენილი, ეს წიგნი კიდევ ყოფილა ათონის მთაზე, მაგრამ ესლა იქ აღარ მოიპოვება. უოკელ შემთხვევაში პრეფესორი ცაგარელი მას თავის შრომაში არ მოიხსენიებს, და ვერც დ. ბაქრაძეს უნახავს ეს შრომა ათონის მთაზე ყოფნის დროს ¹).

თუ უცხო ტომთ ისტორიის გავლენა წმიდა ნინოს ცხოვრებასაც ვერ ასცილდა, მაშ რა გასაკვირვებელია, რომ მათი გავლენა უფრო მეტი იქმნებოდა ჩვენს ისტორიულ წყაროებზე. უველასე უფრო ეს გავლენა ემჩნევა ქართლის ცხოვრებას. არ ვიცი თვით არსენ კათალიკოსმა გადააკეთა ნანდვილი ქართული წყაროები ჩვენი ისტორიისა იმ რიგათ, რა რიგათაც ვანტანგის ადრინდელ დროის ქართლის ცხოვრებაში მოიპოვებინა, თუ სსკამ, მაგრამ ეგ კი საჭეშმარიტოთ მიგვაჩნია, რომ ვილასაც განზრახ მიუყვია ხელი ისეთი ქართული ცნობებისათვის, როგორც ქართლის მოქცევისა შეტანილი, და ეს ცნობები ასე თუ ისე შეუცვლია და შეუკვია უცხო ტომთ ისტორიის მიხედვით. აქ რადაც ტენდენცია გატარებული და განსაკუთრებით

დამატება პირველი — „ქართული წიგნების სახელები ივერიის მონასტერსა შინა მდებარეთა მთა-წმ ნდას“, გ. 7. აქვე მოყვანილია დასაწყისი ამ წიგნისა: „რამის იგი სპარსთა მთავრობა პართად განიყო, ხოლო პართთა კულმწიფება ესოდენსა რა...“ ამავე ფრაზით იწყება აგათანგის ისტორია ლანგლუას თარგმანში.

¹) *ibid.* გ. 69 — 94 და ისტორია ბაქრაძისა, გ. 147. შენ. 2.

იმ გვარს ტენდენცია, რომელიც უილაფორ სსვისას, სსვა
საღსისას, თავისას ამჯობინებს, სსკის ისტორიას მძლავრ
აყენებს თავისაზე და მას უკავშირებს ჩვენს ტორიულ
პირებს და ცნობებს. ეკ სურვილი იმოდენათ ძლიერია
ქართლის ცხოვრების შემდგენელში, რომ ქართულ საკუ-
თარ სასულებსაც სსვა ენის დაბოლოებას ამღებს, თითქო
ამით მეტი ფასი დაედებოდეს ჩვენს ისტორიას (მაგალი-
თათ, ქართლოს, უფლოს, მცხეთოს და სსვა ბერძნული
დაბოლოებით არიან წარმოდგენილნი). ამ სურვილით აისს-
ნება ის მოვლენაც, რომ ჩვენს მეფეებს ქართლის ცხოვ-
რება ყოველთვის უცხო ტომთ დინასტიას უკავშირებს და
რომელი დინასტიაც ჩვენს მეზობლებს ჰყავს, ის დინასტია
შემოჰყავს ჩვენშიაც. ამიტომაც ქართლის ცხოვრების შემდგ-
ენელს აზო, არან ქართველთა მეფის შვილი, ბერძენთ
გაუხდია, მიჩვან I სპარსათ, ანუ ნებროთიდათ გამოჰყავს,
და არშაკ I—არშაკუნიანათ, მიჩიანი, ქართველ მეფის
ლევის შვილი,—სოსროიდათ, ანუ სასანიდათ, და გუ-
რამ გურატპალატი—ბაგრატიდათ. მართალია, მიჩვან I-ის
არშაკის და გურამის შესახებ ქართლის მოქცევა არავი-
თარ ცნობას არ გვაძლევს, თუ ვინ იყვნენ შთამომავ-
ლობით და რომელ დინასტიას ეკუთვნოდენ, მაგრამ
აზონის და მიჩიანის შესახებ მაინც სომ პირ-და-პირ
უჩვენებს, რომ ისინი ქართველები და ქართველთ მეფის
შვილები უფილან. ვინ იცის, იქნება მიჩვანი და არშაკ-
იც განგებ იყვნენ დაკავშირებულნი უცხო ტომთ დინას-
ტიებთან. ამ მოსაზრებას ისიც სეფს უწყობს, რომ არ-
შაკ I, თუმაც სომესთ მეფის შვილათ ისენიება ქართ-

ლის ცხოვრებაში, მაგრამ სომხურ წყაროებში სრულებით ცნობილი არ არის.

რაც შეეხება კითხვას, თუ რომელ საუკუნეშია ეს ცნობები შეტყობილი, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, როდის არის ქართლის ცხოვრება შედგენილი, ამის შესახებ ჯერ-ჯერობით არაფერის თქმა არ შეგვიძლია. შეგნიშნავთ მხოლოდ, რომ ქართლას ცხოვრების შედგენა ყოველ შემთხვევაში არსენ კათალიკოსის ადრინდელ დროს არ უნდა ეკუთვნოდეს, ვინაიდან ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება არსენის რედაქციისაა და არა ქართლის მოქცევის ვარციანტისა. რომ არსენის მიერ გადაკეთებული ნინოს ცხოვრება ყოფილა ძველათა ც ქართლის ცხოვრებაში, ამას ამტკიცებს სომხურათ ნათარგმნი შემოკლებული ქართლის ცხოვრება ანუ Chronique arménienne-ი, რომელშიაც ნინოს შესახებ ცნობებს ისეთივე ხასიათი აქვს, როგორც არსენის მიერ გადაკეთებულ ვარციანტშია, ამიტომაც, თუ არსენი მართლა მეათე საუკუნეში ცხოვრობდა, ქართლის ცხოვრების შედგენა არას გზით არ შეგვიძლია მეათე საუკუნის ადრინდელ დროს მივაწეროთ.

ზოგიერთ სხვა კითხვებს ქართლის მოქცევაში შეტანილ წმიდა ნინოს ცხოვრების შესახებ ჩვენ ჩვენს სამ ისტორიულ სრონიკაში შევეხეთ და აქ აღარ გავიმეორებთ.

საქართველოში ქრისტიანობის დამყარების შესახებ წავლათ და საზოგადოთ ჩვენი საეკლესიო ისტორიისათვის არა მცირედი მნიშვნელობა აქვს ერთ საუურადღებო წერილს

ეფრემ მონაზონისას, რომელსაც შეუკრებია ცნობები, თუ რომელ უკრძნთა წიგნში იხსენიება მოჭტევა ქართლისა. ეს შრომა 'ეფრემისთვის დაუვალეობა იოანე კვირიანს, ქართველ ეკკლესიას სვიმეონ საკვირველთ მოქმედის ეკკლესიას. იოანე კვირიანს დაუმზადებია ქართულ ენაზე სადღესასწაულო და, როგორც ეტეობა, ეს ეფრემის წერილიც ამ სადღესასწაულოში ჩასაერთავათ სდომებია. ეკკლესია სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედისა არის სვიმეონ მესკეტის ეკკლესია ანტიოხიის მასლობლათ, სადაც მრავალი ქართული წიგნებია გადაწერილი. ერთ მანუსკრიპტში, რომელსაც ჰროფესსორი ცაგარელი უჩვენებს, ამავე სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედის სასულით იხსენიება ეს ეკკლესია ¹⁾. რაც შეეხება ეფრემ ზონაზონს, მას პლატონ იოსელიანი ერთ ადგილას შეცხრე საუკუნის მწერლათ მოიხსენიებს და მეორე ადგილას მეათე საუკუნისა ²⁾, მაგრამ, როგორც სჩანს მისივე გამოცემული ანტონ კათალიკოსის წუობილ სიტყვაობიდან, ეს ეფრემი ყოფილა ეფრემ მცირე რომელიც ცხოვრობდა დავით აღმაშენებელის დროს (1089—1125), და რომელმაც გადმოთარგმნა ბერძნულიდან ქართულად წიგნი დიონისი არქიპისკელისა „სეცისა იერაქსიისათვის“, ამონი ასის წიგნი, ქადაგება თომა

¹⁾ იხ. *Памятники груз. стр. въ Святой Земль и на Синаѣ*, стр. 185.

²⁾ იხ. *Краткая исторія Грузин. церкви*, стр. 18, прим. 23. *Жизнеописание св. просл. Груз. церковью* стр. 29, прим. 1.

მოციქულისა, ეს ჩვენ მიერ მოსხენებული წერილი, იოანე და-
მასკელის ცხოვრებას, მოძღვრებასნი და სიტყვასნი და სხვა. ექვს
ტაქტთა შორის, რომელთაც ანტონი ეფრემს უძღვის, ორი-
ტაქტი პირ-და-პირ ჩვენს წერილს შეეხება. ეტყობა, ანტონს ეს
წერილი გარგათ ჭქონია შესწავლული. მოგვყავს აქ ეს ტაქტები:

ამან საწმუნოდ ისტორიკოსსა ჩუზნდა
მოქცევისათჳს, გერპთაგან ქრისტეს ღუთისად,
და ქალწულასა, მოციქულის ნინას,
ქაღუებისათჳს, ისაწმუნა მოთხრობლა
ქმნილთაგან დიდის თეოდორიტესგანთათ.

ეც სასუდ გუაღად ავასავისათჳსცა,
ესე იგი არს აფსანთა მოქცევისა,
თაჳისუფლება არსიებისგობოსთა
ავტოკეფალოსთ ჭქმნა ვრებითრე საღმრთოდ,
სოლო სსქანიცა ისტორია ბრძნულად ¹).

ეფრემის წერილი, გარდა იფრად საყურადღებო ცნო-
ბებისა, რომელთაც მასში ვპოულობთ, საყურადღებოა ჩვენ-
თვის სხვა მხრითაც. ეს წერილია ერთი იმ წყაროთაგანი,
რომლიდგანაც ვასტანგის რედაქციას გამოეგვრება ცნობე-
ბი და შეუტანია ქართლის ცხოვრებასში. თითქმის მეორე
ნახევარი ამ წერილისა საწყვეტ-ნაწყვეტად აქ-იქ მთლათ შეტა-
ნილია ქართლის ცხოვრების ვარიანტისში, რომელთაც ვას-
ტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის და მის რედაქციას ეკუ-
თვნიან, სოლო მარამ დედოფლის ვარიანტში, რომელიც

¹) წუობილ-სიტყვაობა, გ. 258.

ვასტანგის აღწინდელ დროს ეგუთვნის, ვერსად ვერ იპო-
ვით ამ წერილითგან ამოღებულს ცნობებს. ჩვენ ჩვენს
სამ ისტორიულ სწონიკაში (გ. CXIII—CXV) აღნიშ-
ნეთ, რა შეუტანია ვასტანგის რედაქციას ქართლის ცხოვ-
რებაში და უჩვენეთ, თუ საიდან არიან ამოღებულნი
„სოკიერთი ცნობები, ანუ სტატიები სსენებული რედაქ-
ციისა. ესლა ჩვენ ეფრემის წერილის სხოლიებში უჩვე-
ნებთ და ქართლის ცხოვრების ტექსტის შედარებით დავამ-
ტვიტებთ, თუ რომელი ადგილებია ქართლის ცხოვრებაში
შეტანილი ეფრემის წერილიდან.

დედანი ეფრემის წერილისა, რომელიც ქვემოთ მო-
გვეყვს, ეგუთვნის ჩვენს წერა-კითხვის გამავრცელებელ სა-
ზოგადოების წიგნთ-საცავს (№ 184) და გადაწერილია 8
მაისს 1809 წელს „კეთილ შობილის ალექსის ძე, კასე-
თის სამეუფო რეკტორის დაგითის“ მიერ. ხელ-ნაწერი
in 4° შეიცავს სულ 9 გვერდს და დაწერილია სქელ
ლურჯ ქაღალდზე წვრილის, მაგრამ ძრეულ ღამაზის ნუს-
სა მსედრულის ხელათ, რომელსაც ამშვენებენ ძრეულ
ხშირი, ღამაზი და მოხდენილი პატარა სუცური ასომთა-
ვრულები. ხელ-ნაწერს სქელი შპალერის ქაღალდი აქვს
შემოკრული და ერთი მინაწერი უჩვენებს, რომ ჩვენი დე-
დანი იერონიმე ალექსიევს ჭკუთნებია სსვა ვარჩანტი ჩვენ
ვერ ვიპოვეთ, თუმიცა პლატონ იოსელიანი უჩვენებს ამ.
გვარვე წერილს მცხეთის მანუსკრიპტებთა შორის 1).
ტექსტი ჩვენი დედნისა უცვლელათ მოგვეყვს აქ.

1) იხ. *Жизнеоп. свят. Груз. церк. стр. 29 пр. 1.*

უწევს მიზეზისა ქართულთა მოქცევისასა, თუ
რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენებოს.

სულიერსა მამსა ჩემსა ღ ჰატოხანსა ეკკლესიარსსა
ჩუჭნ ქართულთასა, მღუდელსა უფლისასა, იოანეს კუზნი-
აკოსსა, ყოვლად მტირე და უღირსი სახისა და სახელისა
ეფრემ მონაზონი თაყვანის-ცემით მოგიგითსავ.

ვინაიღვან მადლითა ღუთისათა სრულ-იქმნა გულს
მოღვინება შენი წიგნისა ამისთჳს სადღესასწაულადსა,
რომელი შენ იწროებასა შინა ყმითასა უსუჭბით განვრ-
ცობითა გონებისათა მოუგე საზოგადოსა მაგას ნიჭსა
ნათესავისა ჩუჭნისასა, ეკკლესიასა წმიდისა სჳმეონ საკუჭრუ-
ჭლთ-მოქმედისასა, რომელი ვითარცა საწყაული კეთილი
და განმყოფელი იფქლისა ცხოვრებისა ჭეშმარიტებით წმი-
დად მოდად 1) სასკლ დებულ-არს.

ჯერ-იყო ამასცა ზედა ჩემგან სრულ-ჭყოფად ბრძანე-
ბად შენი, რათა წერით დაიდუჳს მას შინა მოსახსენებელი,
ოდეს მოქცევისა ჩუჭნისა და თუ რომელთა წიგნთა შინა
ბერძენთასა ჭკსენებულ-არს იგი, უგმდეს თუ ვისმე გამო-
მეძიებელთაგანსა ცნობად.

საცნაურ იყავნ, ვითარმედ მიერვე ქადაგებითგან წმი-
დათა მოციქულთათა, რაჟამს წინასწარ-მეტყუჭლისაებრ და-
ვითისა „ყოველსა ქუჭყანასა განჭკვდა კმა მათი და კიდეთა

1) შეისწავე: რამეთუ ბერძენნი არა თორნედ, არამედ წმი-
დად მოდად უწოდენ წმიდასა ეკკლესიასა ჩვენ ქართულთასა.

სოფლისათა სიტუქსანი მათნი“, ესრეთ კიდეთა ამათგანად ითქმის ჩუქსნთხსცა მიმოსღუქსა შინა წმიდათა მოციქულთასა ანდრია პირველ წოდებულისა მიერ ქადაგებამ შორის ავანგადსა, რომელ არს აფსაზეთი, და მიერ წაწსუქსამ ჩრდილოეთისა, რომელ არს ქართლი.

გარნა ამათ წმიდათა სამოციქულონი მოძღურობისათესლთა ანუელნი მრავალ ჟამ დაიპურნა ღუქსრძლმან მეკერპეთამან არა სოლო ჩუქსნ შორის, არამედ თუთ მათ ბერძენთა შორის ვიდრე უამთამდე მეორედ ჰავლედ-ზეცით წოდებულისა დიდისა კოსტანტინესთა. ამის კეთილად მსახურისა მეფისა უამთა ღმერთმან, რომელმან დიდთა და მრავალ-ტომთა თესლთათხს იზრუნა, არცა ჩუქსნ მცირენი დაგვიტეგნა უღვაწად, არამედ ესრეთ განაგო ცსოვრება ჩუქსნი და კუქსლად აღმოწოდება, ვითარცა მოისსენებს თეოდორიტე 1) საეკკლესიოსა მოთხრობისა წიგნსა შინა თხსსა ოცდა მეოთხესა თავსა და იტყუხ ესრეთ:

„ჰინდოთა უგუქს ორუმენტიოს მოძუქსანებელ ექმნა ღუქსის მეცნიერებად. სოლო ქართუქსლთა მათუქს ჟამთა შინა დედა-გაცი ვინმე ტუქს-ქმს-უღიჭ ეშმაჩიტებისა მიმართ წინამძღუქს ექმნა, რომელი იგი სამარადისოსა ლოცუხად შემუქსუქს-

1) თეოდორიტე არის ვიზანტიის საეკკლესიო ისტორიკოსი მე V საუკუნისა. თეოდორიტეს გარდა ქართლის მოქცევას მოგვითხრობენ მე-V საუკუნისავე მწერლები სოკრათი და სოზომენი და მე-IV საუკუნისა რუფინი. ამათ ჩვენი წერილი არ იხსენიებს, თუმცა უკანასკნელი მათგანი ითქმის თანამედროვე იყო ქართლის მოქცევისა, რუფინის ცნობით, მას ქართლ. მოქცევის ამბავი აუწერია ივერის მეფის ბაგურიუსის სიტყვით (...haec nobis ita gesta...

ფულ-იყო, ჭ ლბილ საჩეტელ თჯსსა აქუნდა ძაძა დაჩე-
ტილი იატაკსა ზედა მიწისსა. სოლო უბეტეს ყოველთა
ჭმჭმბათსა შეიტკობდა მარხუასა, ვინადაცა ამათ შრომათა
მიანიჭეს მის მადლი მოციქულებისა.

სოლო ვინადათჯან ნათესავი იგი არა რას მეცნიერ
იუჟეს კელოვნებსა მკურნალობისსა, ამისთვის მიმოვი-
დოდინ სილვად სნეულთა და თჯსთა მათ უძლურთა სილ-
ვისგან და სნეულებათა მათთა კურნებისა გამოცდილებით
ისწავებდეს სსესა კურნებისსა.

იყო ვინჟე დედაგაცი, რომლისა ძე სნეულ-იყო, და
მის ძლით მივიდა იგი დედაგაცსა მსთანა, ღიწსსა ქები-
სასა, და იკითხუდა მისგან, თუ რაჲ უღიწს ყოფად მისსა.

სოლო ღიწმან მან მიიუჟანა ყრმა იგი უძლური და
მაწვინა თჯსსა-მის ცხედარსა მოღვაწებისსა და ეკედრე.

Bacurius, gentis ipsius rex... exposuit), რომელიც მას უნა-
ხავს იერუსალიმში 50 წლის შემდეგ ქართლის მოქცევისა.
ნინოს მო'ვლის დროს ბაკურიუსი ახალ-გაზდა ყოფილა და
თვით გამხთარა მოწმეთ ნინოს ქადაგებისა, მერე ბაკურიუსს სუ-
ლოერი საქმეების გამო უგმია თავის ზარისნი, სამშობლოც
და იმპერატორი თეოდოსიოს მიერ დადგენილ ყოფილა პალეს-
ტინის უფროსათ- 394 წელს საბერძნეთის ფარით ბაკურიუსი
შეტკებია მტარკალს ეგვიპტის და ამ ბრძოლის დროს გადაცუ-
ლილა. ჩვენი წყაროები ამ ბაკურიუსს ანუ ბაქარს არ იხსენიე-
ბენ. ბროსესეს აზრით, ეს ვინმე ივერიის წარჩინებული პირი იქ-
მნებოდა, სახელ წოდებით ბაქარ, და დანიშნული სარდლათ იმ
ფარისა, რომელიც ქართველ მეფეს ბაქარს (342—364) უნდა
ზეგულებიოს თეოდოსიოს ბერძენთა მეფისათვის (Hit. de la.
Géor. t. I, p. 132, n. 3).

ბოდა შემოქმედსა ყოველთასა მოხილვად მისსა, დაჭკსნად უძღუეობისაგან. ხოლო უფალმან ვედრებაჲ მისი მიითჳ-
ლა და მიანიჭა უძღურსა-მას სიმრთელე.

ამიერიტგან საკვრველი იგი დედაკაცი მრავალ განთ-
ქმულ იქმნა, ვიდრელა არცა თუ მეუღლესა მეფისასა დაე-
ფარა მისთვის, არამედ მის მიუწოდა მას, რათა მივიდეს
მისსა, რამეთუ იგიცა ბოროტითა ვნებითა შეპყრობილ-
იყო. ხოლო ღივსმან სიმაბლისა სიბრძნით გმევიტა არა
მიითჳლა ვედრება იგი დედოფლისა, გარნა დედოფალმან
იმულებულმან სასმარებითა საქმისათა არა გულად-ილო
პატივი დედოფლობისა, არამედ თვით მისწრათა ტყუილ-
ქმნილისა-მის.

ხოლო მან გჳლად იგიცა თუსსავე-მას მიწვინა სიმ-
დაბლისა საჩეტელსა და წამლად უბრძოლულად ვნებსა
მას ზედა მოიპოვა ლოცუა. მაშინ დედოფალმან ინება მი-
ნიჭებად მისსა სასუიდელსა გურნებისასა, რაოდენი რაჲ
თვით ღივს მიგებისა საგონებელ უხნდა, ოქროჲ და ვეტ-
ხლი, შესამოსლები და სამკაული და ყოველივე, რაოდენი
რაჲ არს ნიჭი სამეუფოჲსა პატივის მოუწარებისა.

ხოლო საღმრთომან მან დედაკაცმან ჳრქუა: „ამითგა-
ნი არა რაჲ მივის მე, გარნა დიდად სასუიდელად გურნე-
ბისა შევრაცხ მე შენსა შემეცნებასა ღუთის მსახურებისა-
სა“. და ლოცვდა, რათა საღმრთო ტაძარი აღმართოს მაც-
ხოვნებელისა მისისა ქრისტესთვის.

ესე რა ესმა დედოფალსა, წარვიდა იგი მეფისა და
თავისა ბიერ თუსისა განაკვირვა მეუღლე თუსი მეფისა შინა
განგურნებითა თუსითა. ამისა შემდგომად განუტანდა მას

ძღაეკება ღუთისა, რომელი იმასსუტებოდა: ტყვას მისგან და ლოცვდა ქმარსა თვსსა, რათა იგი მსოფო იცნას ღმერ-თად და აღუქნოს მას ტაძარი სალოცველი. და ესრეთ ამის გუჩნებისაიერ იქმნა შეტულებაჲ ქართუჭლთა ნათესავისა.

სოლო მეფე მეუღლესა თვსსა ზედა ქმნილისა მისგან საკვრველებით გუჩნებისა ფრიად განკურვებულ იქმნა, განა ეგრეთცა არა ინება აღუქნებაჲ ტაძრისა საუულოსა.

ამისსა შემდგომად მცირედნი რაჲ ეამნი წარსდეს, განვიდა იგი ნადირობად. სოლო კაცთ-მოუქარქმან მეუფემან მჭკავსად ჰავლესსა მოინადირა იგი, რამეთუ მეყსა შინა ბნელმან რამემან მოიცვა იგი და არა უტეგებდა მას უშორესად ვინაჲკე წარსულად. სოლო თანა-მოინადირენი იგი მისნი ჩუჭ-ულებისაებრსა-მას ჰსედვდეს შარავანდელსა მზისასა და იგი ოდეს მსოლოდ დაშთომილ-იყო შეკრულად საკრუჭლთა ვერ მსედუჭლობისთა. და ესე ვითარსა რა ულონოესასა შინა იყო, ჰპოვა ღონე ცხოვრებისა, რამეთუ ძეის გულის-სმა ჰყო რადი ურწმუნებისა თვისისა და ტუჭქმნილისა მის დედაკაცისა ღუთისა, ხადა შემწოდ და ღირსსა მას საკვრუჭლებისასა ტუჭსა მოუხდა და ლოცვდა მას, რათა არუჭნოს მას სსე აღუქნებადისა-მის ტაძრისა.

სოლო რომელმან იგი აღავსო ბესელიელ სიბრძნითა სუროთ მოძღუარებისათა, ესეცა მასვე ღირს-ჰყო მადლისა, ვიდრემდის საღმრთო დაუსასა მათ ტაძარი და იგი დასასხვდა, სოლო იგინი აღმოჰკრუჭლდეს და აშენებდეს ვინადგან უკრუჭ სრულ-იქმნა აღუქნებაჲ და სართული განკმართა და მსოლოდ მღუღელიდა სამაებელ-იყო. ჰპოვა ამისი-

ცა ღონე საკურთხელობის მან დედა-კაცმან და აზრისა მთავარსა ნესავთასა, წათა მიუგლინოს მოციქული მეფესა ბერძენთასა და ითხოვოს მისგან მოვლინებად მოძღვრად ღუთის მსახურებისა და მან მიიღო წად, მცნება ესე მისგან, მუნ-ჭსთქუჭსვე 1) წაწვლინა მოციქულ.

სოლო მეფემან ისწავა რა მიზნები სათხოველისა, რამეთუ კოსტანტინე იყო მხურვალედ ტრფიალი ღუთის მსახურებისა, რომელმან იგი ჟრისდასა პატივსა დიქს-ჭეუქანა მივლინებულნი იგი მისსა და კაცი ვინმე საწმუნობითა და ცხოვრებითა და გულის-სმის ყოფითა შემკობილი, დიქს-ქმნილი მღუდელ-მთავრობისა, ქადაგად მოუვლინა ნათესავთა ამათ უფროდსდა მწავლითა ნიჭითა“.

ამას უგვე თეოდორიტი ესოდენ მოიხსენებს, სოლო ზსუჯათა წერილთა შინა საკელ-ღებით პოვნილ აწს სასული ტუჟსა მის, სოლო ჩუჭნ ტუჭთა მკსნელისა, რამეთუ ბერძულად „ნონა“ უწოდისა წმიდასა-მას, რომელსა ჩუჭნ მცირედ შეცუქალებითრე „ნინად“ სასულ ვსდებთ 2). ეგრეთვე სასულიცა მივლინებულისა მის ეპისკოპოსისა ესრეთ პოვნილ აწს, ვითარმედ თუთ ევსტათი იყო ანტიო-

1) „მუნ-თქვესვე“ ნიშნავს „მაშინვე“, „მსწრაფლ“. ეს უპკელესი ფორმა და შემდეგ დროის ხელ-ნაწერებში მუნ-თქვეს-ვის მაგიერ ჩხარება „მეესეულად“, „მისი“.

2) ფორმა „ნინა“, ჩვენის აზრით, რუსული ენის გავლენით არის გადაკეთებული „ნინო“-საკან და აქაც მერვე შეცვლილათ უნდა ჩაითვალოს. ყოველ შემთხვევაში ევ სიტყვა ამ ფორმით ძველ ხელ-ნაწერებში არსად არ შეგვხვედრია.

ქელ პატრიარსი, რომელმან დაამკარა ეკკლესია იგი მიწიანის მიერ მცხეთას აღშენებული და უგუროთს მათ კათალიკოსი მთავარ-ეპისკოპოსი 1).

სიტყვა „ნინო“-ს, მართლა ჰხადიან წარმომდგარათ ლათინური სიტყვიდგან nonna, რომელიც ნიშნავს „ღუთის მოსავს“, „მონაზონს“ (იხ. Langlois Collection... t. II, p. 125, n. 4).

1) ევსტათი იყო ანტიოხიის პატრიარხათ 325 წლიდგან 331 წლამდე. 131 წელს მას საპატრიარხო ტახტი ჩამოართვეს მუვალეებლუმბა და კოსტანტინე დიდმა ის განდევნა. მის საქართველოში მოსვლის შესახებ ჩვენ ვერაფერს ვერ ვპოულობთ ვერც ჩვენს და ვერც უცხო ტომთ წყაროებში მეფერთმეტე საუუნემდის, რომელსაც თვით ეს ეფრემის წერილიც ეკუთვნის. სენმარტენის აზრით, თუ მართლა ევსტათი მოვიდა მცხეთაში, ეს უნდა მომხდარ-იყოს 331 წელს, როდესაც ის ტახტიდგან ჩამოაგდეს. ბროსესეს არ ჰსჯერა, რომ კოსტანტინეს ევსტათი განდევნის შემდეგ გამოეგზავნოს მცხეთაში და ამისათვის მის მოსვლას ჰხადის 325 წელს (H. de la G. p. 118. n. 3; p. 131, n. 4).

ნიკულაოზ კათალიკოსი თავის მოთხრობაში „საკითხავი სვეტიისა ცხოველისა, კვარაიისა საუფლოსა და კათოლიკე ეპაღესიისა“ იძლევა კითხვას, ეგ როგორ არისო, რომ თეოდორიტე ევსტათის მოიხსენიებს საქართველოში გამოგზავნილათო და აქ (ესე იგი ჩვენს მატთანეში) კი იოანე იხსენიებო. ამის პასუხათ ის მოსაზრება მოჰყავს, რომ ევსტათი იმტომ ყოფილა გამოგზავნილი, რომ დაამკვიდროს ჩვენში ქრისტეს სჯული, და უკანვე წარვიდესო, ხოლო იოანე იმისთვის, რომ სამუდამოთ დარჩეს ჩვენშიო. ცნობა ევსტათის შესახებ ნიკულაოზს ამოუღია ამ ეფრემის წერილიდგან (რაცა სჩანს შემდეგი მისი ფრაზიდგან: „რამეთუ გვიპოვნის ბერძენთა წერილთაგან გადმოღებულ მცო-

სოლო მეფემან ქართველთაჲს და ყოველთა მთავართა მისთა დაუწესეს ჰატრიაჩსსა ანტიოქიისსა მოსასყიდელად ნიკთთა წმიდისა მირონისათა აჯარაკები ათასი გუამლი ქრისტიანისაგან ქართველთასა, რათა საფასოდ შემოასყალოთ მათთა იუოს ფას ნიკთთა მირონისათა, რამეთუ მასინ მათ უამთა არა სადა სხუაგან წმიდა იქმნებოდა მირონი თჯნიერ ანტიოქიას და მიერ განეყოფოდა ყოველთა.

ამიერ იცნობების უამი მოქცევისა და ვითარმედ ანტიოქიისა საყდრისა მიმდგომ იუუნეს და მიერ კელ-დასხმულ იქმნებოდეს ქართლისა კათალიკოსნი.

რედ გამოკრებული ზოგსრე წმიდისა ნინოს მიერ მოქცევა ქართველთა ნათესავისა“...), მაგრამ ეკ ცნობა ჩვენს ავტორს თეოდორ ტესტის შეცთომით მიუწერია. იფრემის წერილიდან სრულებით არა სჩანს, რომ ეესტათის შესახებ ცნობა ქართლად წამოსვლისა თეოდორიტეს ეკუთვნოდეს (იხ. საქ. სამოთხე, გ. 96).

ნიკოლოზ კათალიკოსი, ავტორი ზემოხსენებული საკითხავისა, ცნობრობდა გიორგი მესამის დროს (1156—1184). ის თავის შრომაში თვითონ იხსენიებს თავის თავს ზ ბურდუნან დედოფალს, გიორგი მესამ ს ცოლს, რითაც ეტყვიდება დრო, თუ როდის ცნობრობდა ავტორი (ibid. გ. 111). ნიკოლოზის შრომა წარმოგვიდგენს ძრიელ განვრცომილს და განახლებულს მოთხრობას სვეტი ცხოველის და საუფლო კვართის შესახებ და როგორც განვრცომილი მოთხრობა ჩასაკვირველია ბევრ ისეთ ცნობებსაც გვაძლევს, რომელნიც ნინოს ცხოვრებაში არ მოიპვებიან. განსაკუთრებით დაწვრილებით მოთხრობილია სასწაულები, რომელნიც სვეტი ცხოველისაგან ყოფილა, აღმართებიდან თვით ავტორის დრომდე. თავ-და-პირველ დედნათ ნიკოლოზს, როგორც ეტყობა, ჰქონია ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს

სოლო თუ ოდეს იწეეს თვით სელ-დასმად და ვითარმედ არა ოზნიერ წესისა და ბრძანებისა, ესე გვპოვეთ ზრუნოდრძისა შინა ანტიოქიას აღწერილსა, რომელი იტყვის ესრეთ: „აღგთა კოსტანტინე სკოარის მოსასული. სათა, ანტიოქიას პატრიარხობისა ნეტარისა თეოფილაქტეს, ვითარმედ დიდსა ჭიჩასა შინა არიან ქრისტიანენი მკუდრნი ქართუზლთა სოფლებისანი, რამეთუ დღითგან ნეტარისა ანასტასი მღუდელ-მოწამისა, ანტიოქელ პატრიარხისა, არა გუერთსეულ არს მათდა კათალიკოსი მთავარ-ეპისკოპოსი, სიმნელისათვის გზისა, რამეთუ ავარიანთაგან ვერ იკადრებენ სლუად.“

სოლო მან ბჭობითა კრებისათა მთავარ-ეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თვსთათა, მისცა ქართუზლთა პრეტრიკტიკონი, რომელ არს განჭკსნითი, რათა თვით მათისა საზღურისა ეპისკოპოსთაგან გელნი დაესმოდინან უამად-უამადსა კათალიკოსსა ქართლისსა, რომელიც სავმითომან მადლმან უჩვენოს მათ და რომელი

ცხოვრება; არსენი კათალიკოსის რედაქციისა. ჩვენთვის საყურადღებოა, რომ ნიკოლოზი თავის შრომაში ქართლის ცხოვრებას უჩვენებს: „რამეთუ ვინ გამოწულილვით შეძიებლობდეს დასაბამსა და სადაობსა ნეტარისა-მის ნინოსასა, წიგნი იგი ხელად მიიღენ აღწერილი მოწერილობით მოთხრობისათვის ქართუზლთა ცხოვრებისა და მისგან გუწუოს ყოველივე აღმავსებლად ჩუზნისა ნაკლულევანებისა“ (ib. გ. 37). ამას საჭიროთ ვხადის ნიკოლოზი შენიშნოს მიტომ, რომ ნინოს ცხოვრებას და ქართლის მოქცევას ის ძრიულ მოკლეთ ეხება.

გამორჩიონ მოყუასთა მის ეკკლესიისათა, თანა-დგომითა და წამებითა ეპისკოპოსთათა წესთაებრ საეკკლესიოთა. და შეუქმნა მათ აღწერით მოხსენებულთ თავისა თვისისათჳს და მუნ შემოკრებულთა კრებისათჳს, და სელ-დასსმულ ჭყო ერთი ორთა მათ მისსა მოკლინებულთა მონაზონთაგანნი, სახელით იოანე, მის უამისა კათალიკოზად მათდა 1).

გასაკვირველია, რომ ზემოხსენებული ადგილით ნიკოლოზის მოთხრობითა არავის არ უსარკებელია იმათ წინააღმდეგ, რომელნიც ქართლის ცხოვრებას ვანტანგის შეთხზულათჳსადოდენ.

1) ეს ორი პარაგრაფი სიტყვა-სიტყვით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ადარნასე I-ის (619—639) ისტორიაში. ქართლის ცხოვრებაში ეს ადგილი იკითხება ასე:

„და მოკუდა კათალიკოზი ბართლომე და აშან ადარნასემ დასვა კათალიკოზად იოანე და წარგზავნა ანტიოქიას, და მის თანა მონაზონი ერთი მოციქულთაცა და საკურთხეველთაცა, რამეთუ განწესებულ იყო კურთხევა ანტიოქიით კათალიკოზისა და გერლარა ვის კელ-ეწიფებოდა სვლად გზასა ანტიოქიისასა. ამისთჳს დიდი ზრუნვა აქუნდა ქართულთა. ხოლო დღეთა თეოფილაკთე ანტიოქელ პატრიარქისა წარავლინეს მოციქულნი და მიკიდენ წინაშე თეოფილაკტე, ანტიოქელ პატრიარქისა, და მიუთხრეს ნეტარსა თეოფილაკტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი, მკვდრნი ქართულთა სოფლებისანი, რამეთუ დღით-გან ნეტარისა ანასტასი მღუდელ-მოწამისათა არა კურთხეულ არს სიძნელისათჳს გზათსა. ხოლო მან ჰყო საზოგადო კრება და განაჩინა ბჭობითა კრებისათა მთავარ-ეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა, რათა შეკრებოდენ ეპისკოპოსნი სამრევლოსა მისისანი და აკურთხევდენ კათალიკოზსა უამითი-უამად, რომელიცა საღმრთომან მადლმან უჩვენოს მათ და რომელი გამოირჩიონ და სთნდეს მეფესა და

ხოლო შემოსხენებულისა მის წილ ათასისა კუჩამ-
ლისა დაუქესა მათ, რათა წლითი-წლად მოსტეპდენ უა-
მად-უამადთა შატრიარხთა ანტიოქიისათა ათასსა დრატკან-
სა, რომელი იგი მოეცემოდა კიდრე დღეთამდე იოანე

ეპისკოპოსთა, და ერსა და მოყუასთა მის ეკკლესიისათა და
შეუქმნა მათ აღწერილი მოსახსენებელი თავისა თვისისათვს და
მუნ შემოკრებულისა კრებისათვს, და გელ-დასმულ ჰყო ერთი
ორთა-მათ მისსა ნოკლინებულთა მონაზონთაგანი, სახელით იო-
ანე, მის უამისა კათალიკოზად მათდა“ (იხ. ქ. ცხ. ტ. I, გ.
168).

ამას შემდეგ ქართლის ცხოვრება კვლავ უმატებს: „ხო-
ლო ამას ანტიოქიის კრებასა შინა გაპატიოსნდა და განთავი-
სუფლდა მათგან კათალიკოზი, რამეთუ კელ ქვეით აღარ არის
პატრიარხთა, აღარც აკურთხევენ, არამედ თვისნი ეპისკოპოსნი
აკურთხებენ, და მიერიოგნა განეფინა ქვეყანასა ზედა, ვითარმედ
განთავისუფლდა კრებასა შინა ანტიოქიისასა. მაშინ უეუქ იოანე
გუთელ ეპისკოპოსი თვისსა სამწყესოსა და ერისა მიერ მოიგლი-
ნა ქართლად, და ქართლისა კათალიკოზისა იოანეს მიერ მიი-
ლო ხელთ-დასხმა მცხეთას. რამეთუ მას უამსა საბერძნეთისა კერ-
ძონი ხატთა ბრძოლისა წკალეპასა დაეპყენეს“ (იხ. იგივე
გვერდი ქართლის ცხოვრებისა).

ესევე ადგილი შემოსხენებული წერილისა სულ მცირეო-
დენ შეცვლით თეიმურაზის გარანტში სტეფანოზ მეორის
(639—669) მთავრობის ისტორიაშია ჩართული (იხ. ქ. ც. გ.
171, შენ. 2). მარიამ დედოფლის, რუმეანცევის და მეგრელიის
ვარაუდებში ეს ტექსტი არ არის შეტანილი.

რაც შეეხება ცნობას იოანე გუთელ ეპისკოპოსის შესახებ
ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებაში გიორგი მთაწმინდელის
ცხოვრებიდგან, ან ამ ცხოვრებაში ნაჩვენებ სვინაქსარიდგან უნ-

წმიდისა ჰატრიაწისათა. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორეს-
ტის წმიდასა ჰატრიაწსსა იეროსალიმისასა, რომელი მივი-
დოდა მოციქულად ბასილისთანა, მეფისა პერძენთასა, რათა
მისსა საყდაწსა მიეცემოდის ქაწთუწლთა მიერ. და მიერ
დღიდგან დაქქესა რა მოხსენებაჲ ოდენ სახელისა აქენ-

და იოს შეტანილი. ხსენებულ ცხოვრებაში ეს ამბავი ასეა მოხ-
სენებული: „იყო უამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მარ-
თლმადიდებლობა არა იპოვებოდა და იოანე გუთელ ეპისკოპოსი
მცხეთას იყურებდა ეპისკოპოსად, ვითარცა სწეწია დიდსა სუნაქ-
სარსა“ (იხ. მამ. ცხ. შიომღ. ხელ. გ. 239). სკინაქსარში
ეს ადგილი მოყვანილია 1 ოკტომბრის საკითხავში.

ამ ადგილის შესახებ ქარ. ცხოვრებისა ბროსსე შენიშნავს:
„მთელი ეს პარაგრაფი, თუმცა ძრიელ საინტერესოა, მაგრამ
სავსეა ანახრონიზმებით. მართლაც და 598 წლიდგან 610
წლამდე ანტიოხიის პატრიარხათ იყო ანასტასიოს II, რომელიც
მოკლულ იქმნა ქრისტიანობის წინააღმდეგ აძრულ ებრაე-
ლებს მიერ. ამისთვის ის ჩარიცხეს წმინდანების სიაში და მისი
დღესასწაული არს 21 დეკემბერს (ნახ. Lebeau. t. X, p.
244). რაც შეეხება თეოფილაქტეს, ის იყო ანტიოხიის პატრიარ-
ხათ 744 წლიდგან 751 წლამდე, ასე რომ კათალიკოსი იოანე
ვერ იყურებოდა თეოფილაქტეს მიერ. ამას გარდა გუთელ
ეპისკოპოსი მცხეთაში უნდა იყურებულ-იყოს, როგორც სხვა ად-
გილს შევნიშნე (Hit. de la Géor. t. I, p. 115, n. 1)
მერვე საუკუნის დასაწყისში, და ამასთანავე არა ქართველ კათა-
ლიკოსის იოანეს მიერ. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ
ერთ იოანეს ვიცნობთ, რომელიც დადგინებულ იყო ადარნასეს
მიერ. ამას გარდა ოთხის საუკუნის და მეზის განმავლობაში,
სტეფანოზ მეორიდგან დაწყებული დავით აღმაშენებელის დრომ-
დე, ანუ 663 წლიდგან 1105 წლამდე, ჩვენ არა გვაქვს სია

დეს ქართულთა შორის ანტიოქელსა პატრიარქსსა ღ უკეთესად
 თუ ოდესმე გამოჩნდეს წვალებად, მაშინდა მიავლენებ-
 დეს მუნ განმარტებად წულუბათა და ცთომათა ძლიერთა, ვი-
 თარ იგი ნეტარისა თეოდორე პატრიარქისა დღეთა წარ-
 მთავრისა ბასილი დრამატიკოსი წულუბისათჳს აკაკთაძესა“.

აქა დაგვიშთა საძიებელი მრავალთა, თუ ოდეს მიი-

კათალიკოსთა. ამიტომაც მე ამ ადგილს უცქერ, როგორც ზი-
 მატებულს ისეთი კაცის მიერ, რომელსაც კარგათ სცოდნია თა-
 ვის ქვეყნის ისტორია, მაგრამ სრულებით არ ყოფილა გაცნო-
 ბილი მსოფლიო ისტორიას. მე მგონი კიდევ, რომ შემოხსენე-
 ბელი პარაგრაფის ბოლოში ლაპარაკია მონოთელისტების და
 მონოთეიზიტების განხეთქილების შესახებ, რომელიც არყევდა
 უკანასკნელ წლებს ირაკლის მეუბისას. იხ. Lebeau, t. XI,
 p. 172.“ (Hist. de la Géor. t. I, p. 230, n. 1).

ჩვენ ეს შენიშვნა ბროსესი განგებ მოვიყვანეთ იმის და-
 სამტკიცებლათ, თუ როგორ შემცთარ აზრს გამოათქმევინებს
 კაცს ზოგიერთი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, როდესაც
 არ იცის, თუ ვის ეკუთვნის, ან საიდგან არის ამოღებული ეს
 ადგილი. ამიტომაც თავი-და-თავი საქმეა ქართლის ცხოვრების
 შესწავლისათვის გამონახვა და გამოქვეყნება იმ წყაროებისა,
 რომელნიც აქა იქ შეტანილნი არიან ქართლის ცხოვრებაში
 ძველათ თუ შემდეგ დროებში. ეს ადგილი ჩვენი წერილისა
 თავის თავით არა ვითარ ანახრონიზმს არ შეიცავს, და თუ ქარ-
 თლის ცხოვრებაში ანახრონიზმი გამოდის, ეს იმის ბრალია,
 რომ წერილის ცნობა თავის ადგილზე არ არის შეტანილი.
 თვით ის მოვლენა, რომ სხვა და სხვა ვარიანტში ეს ჩვენი
 წერილის ცნობა სხვა და სხვა ადგილას არის შეტანილი, ცნა-
 დათ ამტკიცებს, რომ შემტანს არ სცოდნია, სად უნდა ყოფილ-
 იყო ამის ადგილი. მას სხვათა შორის ადარანასეს მეუბობა გამო-

ღეს ქართუნი ღთა გურთხეკა მიწონისა. და ამისდა ცნობად
მჩაკალ-ჟამ კდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემსა შენ
მიერ მოსასსენებულსა ამას და ესოდენ ვჭპოვე საზოგა-

ურჩევია, რადგანაც ქ. ცხოვრებაში მართო აღარანასეს დროს
იხსენიება იოანე კათალიკოსი და ჩვენი წერილიც ხომ იოანეს
იხსენიებს. მაგრამ ესლა ჩვენ ქართლის მოქცევის წყალობით
სხვა იოანე კათალიკოსიც ვიცით. ეს ის იოანეა, რომელიც ჩვენს
სიაში (იხ. შედარებათ სია კათალიკოსთა) ნაჩვენებია მეორმოც-
და მესამე კათალიკოსათ და იოანეს სახელით მეოთხეა, თუ მთა-
ვარ-ეპისკოპოსებსაც ვინგარიშეთ. ჩვენის აზრით სწორეთ ეს
იოანეა, რომელიც იხსენიება ზემო მოყვანილ წერილში და
რომელიც უკურთხებია ანტიოხიის პატრიარხს თეოფილაქტეს.
თეოფილაქტე, როგორც მოვიხსენიეთ, იყო პატრიარხათ 744
წლიდგან 757 წლამდე და უეჭველათ იოანესაც ამ დროს უც-
ხოვრია, ასე რომ დრო იოანე IV კათალიკოსობისა ესლა დაახ-
ლოვებით ცნობილათ უნდა ჩაითვალოს. ამ გარემოებას დიდი მნიშ-
ნელობა აქვს ჩვენთვის, ვინაითგან კათალიკოს ევბონიდგან დაწეუბ-
ლი (639—663), თუმცა გვაქვს ესლა სია 27 კათალიკოსთა, მაგრამ
რომელი რომელ დროს იყო კათალიკოსათ, არ ვიცით. თუმც იო-
ანე IV დაახლოვებით 744 — 757 წლებში და ეჭვი არ არის შემდეგაც
ცხოვრობდა, მაშასადამე ცხრა კათალიკოსს (თავთაჩაგ II, ევლალე,
იოველ II. სამოველ VII, გორგი I, კვირიონ, იზიდ-ბოზიდ, თე და
პეტრე III-ს), რომელნიც ევბონ და იოანე IV შუა არიან მოხსე-
ნებულნი, უცხოვრიათ 663—757 წლებში, ასე რომ ორთა-შუა
რიცხვით თითოეული მათგანი თითქმის ცხრა წელიწადი უფიდა
კათალიკოსათ. ეს იმ დროსთვის ცოტა არ არის. უფრო ხან-
გრძლივი კათალიკოსობა სხვა დროსაც იშვიათია. მაგალითათ,
არჩილ I დროს (410—334) 24 წლის განმავლობაში ოთხი
მთავარ-ეპისკოპოსი გამოიცვალა, ბაქურ III-ს დროს (557 — 570)

დოდ ყოველთათვის, ვითარმედ სალკიდონისა კრებსას ესმა, რომელ სიძვირისათვის ფასით ჭყიდდეს მიწონსა, ამისთვის ჭბრძანეს წმიდათა მამათა, რათა აწა ხალხი ანტიოქიას,

ცამეტი წლის განმავლობაში სამი კათალიკოსი იყო, აღარნასეს დროს (619—639) ოცი წლის განმავლობაში სამს კათალიკოსს ვპოულობთ.

იმ ცხრა კათალიკოსთა შორის, რომელნიც ჩვენ ევრონოდგან იოანე მეოთხემდე უჩვენეთ, პირველი ოთხი თავისუფლათ შეგვიძლია მეშვიდე საუკუნეს მივაწეროთ და დანარჩენნი მერვე საუკუნის პირველ ნახევარს.

ხოლო იმ 17 კათალიკოსთა შორის, რომელნიც იოანე მეოთხის შემდეგ იხსენიებიან, ერთი ხუთიოდე კათალიკოსი შეგვიძლია მივაწეროთ მერვე საუკუნის მეორე ნახევარს და დანარჩენნი მეცხრეს. ეს ყველა, რასაკვირველია, დაახლოვებით ანგარიშია, მაგრამ სულ-არაობას ყოველთვის სჯობია დაახლოვებით მაინც ვიცოდეთ მათი დრო.

რაც შეეხება იოანე გუთელ ეპისკოპოსის კურთხევას მცხეთაში, ჩვენ უკვე უჩვენეთ, საიდან უნდა იყოს ამოღებული ეს ცნობა. აქ მხოლოდ ის უნდა განვიხილოთ, შეიძლება თუ არა რომ მართლა ჩვენს იოანე მეოთხეს ეკურთხებ ნა ის მცხეთაში. იოანე გუთელ ეპისკოპოსი ცხოვრებდა კოსტანტინე მე-VI და ლევ ისაერის მეფობაში, ესე იგი 751—775 წ. ხოლო ჩვენი იოანე IV, როგორც შევნიშნეთ, თანა-მედროვე იყო თეოფილაქტე ანტიოხელ პატრიარხისა (744—751) და მის მიერ ხელ-დასმულ ქართლის კათალიკოსათ. 744—751 წ. რასაკვირველია იმ დროს უჩვენებს, რომლის გამავლობაში ხელ-დასმული ყოფილა იოვანე IV, და ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ამას შემდეგ მას არ ეცოცხლოს. მაშასადამე დრო ჩვენი იოანეს და იოანე გუთელ ეპისკოპოსის ცხოვრებისა ერთი ერთმანეთს

აწამედ სხუათაცა ეკკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდის მი-
წონი.

ხოლო თვსაგან ქალთუწლთა საგონებელ-აწს, ვითაწ-
მედ სიშოწისათვის გზისა, და წომეღ ფრიად საშიშ აწს

ეთანხმება, მით უმეტეს რომ ცნობა, რომელიც ბაღლანდინს
შემოაქვს მის მიერ გამოცემულ Acta Sanctorum-ში, Vol. V.
იოანე გუთელ ეპისკოპოსის წელ-დასმის დროთ უჩვენებს 758 წ.
ხსენებული ბაღლანდინის შრომა გამოცემულია 1744 წ. ვენე-
ციაში და ჩვენთვის საყურადღებო ადგილი გადათარგმნილი რე-
სულად (იხ. *Записки Одесского Общества истории и
древностей, томъ XIII, 1883 г.*). ლირსი მამა, ამბობს ხსე-
ნებული ცნობა, სცხოვრობდა კოსტანტინე მე-VI (V?) და ლევ
ისავრის (751—775) დროს და სიყრმითვე შეიმოსა სახე მონა-
ზონობისა. კოსტანტინემ და თვით იმის მიერ მოწოდებულმა
კრებამ აღძრეს დევნულობა წინააღმდეგ წმინდათა ხატთა და
მართლ-მადიდებელთა მცხოვრებთა გოთის ქვეყანისათა, რომელ-
თაც უარი განაცხადეს მონაწილეობის მალეაზე უსჯულო კრე-
ბაში და რომელნიც ამასთანავე დარჩენილნი იყვნენ უმწყემსოდ;
აღირჩიეს თავის მწყემს-მთავრად ლირსი იოანე და გაგზავნეს იგი
ივერიის საკათალიკოსოში, სადაც წელ-დასხმულ იქმნა ეპისკო-
პოსად და შემდეგ უკუ-ქცევისა მან დაიცვა უვნებლად კათოლი-
კე ეკკლესიის დოღმატნი და ჭეშმარიტი სარწმუნოება“ (იხ.
ბაქრაძის ისტორია, გ. 201, შენ. 1). იოანე გუთელ ეპისკოპო-
სის კურთხევას მცხეთაში მოიხსენიებს აგრეთვე პატრიარხი დო-
სითეოსი თავის იერუსალიმელთ პატრიარხთა ისტორიაში და მის
კურთხევის დროთ უჩვენებს ლევ ისავრის მეფობას (იხ. *Bulle-
tin scientifique, t. V, p. 228* და *Руководство къ позна-
нiю Кавказа, выт. 1-ый стр. 5*). ყველა ზემოხსენებული
ცნობების შემდეგ არ შეგვიძლია იოანე გუთელ ეპისკოპოსის

უცხო თესლთა შორის კმელოთ ანტიოქიით ქართლს წაწ-
ლებს წმიდისა მიწონისა, ამისთჳს თჳთ ადგილსა დაწესე-
ბულ-აწს მათდა კუჭთხეკაჲ მიწონისა 1).

კურთხევა მცხეთაში ჩვენს იოანე მეოთხეს არ მივაწეროთ. სხვა
იოანე კათალიკოსი ადარნასეს მთავრობის შემდეგ ჩვენს წყაროებ-
ში არ იხსენიება. საქართველოში იმ დროს, თუ ვახუშტის ქრო-
ნოლოგიას დაუფერებთ, მთავრობდნენ იოანე და ჯუანშერ
(718—787). საბერძნეთში მაშინ მართლა ბრძოლა იყო ხატთა
წინააღმდეგ, და ის მონოთეელისტების და მონოთეიზიტების გან-
ხეთქილება, რომელსაც ბროსსე უჩვენებს, აქ არაფერ შვაშია.

1) შირონის კურთხევის მინიჭებას ქართველებისათვის ერ-
თი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა მიაწერს მეექვსე მსოფლიო
კრებას კოსტანტინეპოლისას, რომელსაც ჰხადის 656 წელს
და არა 680 წელს, როგორც მართლა იყო. ამ კრებას მიაწერს
აგრეთვე ქართლის ცხოვრება განთავისუფლებას საქართველოს
ეკკლესიისას ანტიოხიის პატრიარხის დამოკიდებულობისაგან.
მაგრამ ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, ყოველ ეჭვს გარე-
შე, დამახინჯებულია და უმეტრათ გაზვიადებული ეფრემის წერი-
ლის შინაგვით. ეს უკანასკნელი აზრი მითაც მტკიცდება, რომ
აქ ჩამოთვლილია საქართველოს ნაწილები, რომელნიც უნდა
განაგოს ქართლის კათალიკოსმა, და სხვათა შორის ნაჩვენებია
სამცხე-საათაბაგოც, რომლის სახელ-წოდება იმ დროში სრულე-
ბით არა ყოფილა მიღებული. რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-
რებისა ეფრემის წერილიდგან არის გადაკეთებული, ამას აშკა-
რათ ამტკიცებს ბოლო ამ ცნობებისა, სადაც სიტყვა სიტყვით
ის არის გამეორებული, რითაც ეფრემი ათაგებს თავის წე-
რილს, თუმცა ეს დაბოლოდება ეფრემისა ქართლის ცხოვრებას
სრულეობით არ ვხერხება და ამდენ ხანს გაუგებარი რჩებოდა.
მეტი არ იქნება შევნიშნოთ, რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-

ხოლო აფხაზთათჳს ეკვრე ეპიფანესი საეკკლესიოსა მოთხრობასა შინა თჳსსა აღჴსწერს ოცდა მეორესა თჳსსა შინა და იტყუს ესრეთ:

„მათჳე უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცუალნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწუნარეს ჭადაგებაჲ, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიან მეფისასა იყო ვინმე საჭურისი აფხაზი ნათესავით და ეფრატა სახელის-დებით, რომელი წარვიღინა მეფისა მიერ ჭადაგებად მათდა და აღთქმად, ვითარმედ ამიერიტგან არცა ერთიღა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განხუწებულ იქმნეს მამაკაცობისაგან რკინისა მიერ იძულებითა ბუნებისა, რამეთუ მრავალნი იუენეს მათგანნი მსახურ სამეუფოჲსა საწოდისა რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩუწულეპანს.

ვინაჲცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ლუთის-მომოდისა აღაშენა აფხაზეთს შინა და მღუდელნი დაადგინნა მას შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდეს სჯულსა ქრისტიანობისასა“ ¹⁾.

რებისა არ არის არც მართამ დედოფლის ფარიანტში და არც მეგრელოისაში (იხ. ქ. ცხ. გ. 171—172).

¹⁾ ეს ორი პარაგრაფი სიტყვა სიტყვით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ფარსმან მეექვსის მეფობის ისტორიაში (542—557). დასამტკიცებლათ იმის, რომ ეს მართლა ეფრემის წერილიდგან არის ამოღებული მოგვეყავს აქ ქართლის ცხოვრების ტექსტი:

„მათჳე უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცვალნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწუნარეს ჭადაგება, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე

ესე მცირედნი სიტყვანი, ვითარცა თესლის შემკრებელ-
მან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთაგან ერთად შე-
მოკვებენ, ჯერ-ჩინებითა შენითა, კაცო ღუთისაო, რა-
მელმან ეკე უწყი, ვითარ მრავალნი მრავალ-გზის ამით

საჭურისი, აფხაზი ნათესავით და ეფრატა სახელის-დებით, რო-
მელი წარივლინა მეფისა მიერ ქადაგებად მათდა და აღთქმად
ვითარმედ ამიერიდგან არცა ერთილა ვინმე ნათესავისა მათისაგა-
განი განხვებულ იქმნებოდის მამა-კაცობისაგან რკინის მიერ,
რამეთუ მრავალნი იყუნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოსა საწოლი-
სა, რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩვეულებამან.

„ვინა-ცა იუსტინიანე ტაძარი წმინდისა ღვთის-მშობლისა
ალაშენა აფხაზეთს შინა, ბიჭვინტას, მღვდელი დააგინნა მას
შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდენ სჯულსა ქრისტეა-
ნობისასა“ (იხ. ქ. ცხ. გ. 159).

ამ ადგილის შემტანს ქართლის ცხოვრებაში მხოლოდ
სიტყვა „ბიჭვინტას“ მიუმატებია ეფრემის სიტყვებიზა და სხვა
არაფერი არ შეუცვლია. იუსტინიანეს მიერ აფხაზეთში აშენე-
ბულს ტაძრათ ამდენანს მართლა ბიჭვინტის ეკლესიას ვხადო-
დენ, მაგრამ ამ აზრს არ ამტკიცებს არც წარწერა ეკლესიისა
და არც სტილი ნუროთ-მოძღვრობისა. პროკოპი მართალია მოიხ-
სენიებს, იუსტინიანემ ალაშენა მღვთის-მშობლის ეკლესია აფ-
ხაზეთშიო, მაგრამ სრულებით ბიჭვინტას, ანუ პაცუნდას არ
უჩვენებს. გარდა ამისა აფხაზების გადმოცემით ბიჭვინტის საყ-
დარი ანდრია მოციქულის სახელობაზეა აშენებული და არა
ღვთის-მშობლისაზე. ამ აზრს ისიც ემოწმება, რომ საკურთხეველის
კამარაში ღვთის-მშობელი კი არ არის გამოხატული, როგორც
გელათშია, და როგორც კანონიც მოითხოვდა, თუ ღვთის-მშობ-
ლის სახელზე ყოფილიყო აშენებული, არამედ ამაღლებაა წარ-
მოდგენილი. ხოლო გეგმა ეკლესიისა და სტილი ხელოვნები-

პირთათვის გუკითხვდეს და დაბრკოლდებოდეს ჩუქნთს უმეტრებით, აწამედ თუთ განდგომილთა საუდრისიგან დიდისა პეტრე მოციქულისა და თავისა ყოველთა მოციქულთასა, რომელნი ვითარმედ გულ სავსე ჭუჭუნა და ლაშენსა ესე ვითართა თხრობათაგან ¹).

ბოლოს ამ ჩვენს გამოცემას დაურთეთ შედარებითი სია საქართველოს მეფეთა, ერისთავთა და კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით, რათა ამით თვალ-საჩინოთ დაგვეჩვენებია მკითხველისა-

სა ნანდვილი ქართულია და ქართულ ხუროთ-მოძღვრების ეკლესიას წარმოგვადგენს არა უგვიანეს მე-X საუკუნისა.

ყველა ამაების გამო პროფესორი კონდაკოვი დარწმუნე ბუღია, რომ ბიჭვინტის ეკლესია ქართული ხელოვნების ეკლესია მათე ანუ მეთერთმეტე საუკუნისა (იხ. *Древняя архитектура Грузии профессора Кондакова. Москва 1876 г., стр. 10—12, 59*).

¹) ეს უკანასკნელი სტრიქონებიც შეტანილია ქ. ცხ.-ში იმ ადგილას, რომელიც ჩვენ მე-LVI გვერდის შენიშვნაში მოვხსენიეთ:

„რამეთუ მრავალნი მრავალ გზას ამათ პართათს გუკითხვდეს და დაბრკოლდებოდით ჩვენ უმეტრებით. და ესე მცირედნი სიტყუნი, ვითარცა თესლის შემკრებელმან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთაგან ერთად შემოვკრიბენ ფერ-ჩინებითა შენითა, კაცო ღვთისაო“ (იხ. ქ. ცხ. გ. 172).

თვის განსხვავებანი ამ ორ ჩვენს ისტორიის წყაროთა შორის. კათალიკოსთა სიის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის მოქცევაში ბარტლომე კათალიკოსი ისენიება გუჩამ ერისთავის დროს და მისი მემკვიდრის სტეფანოზ პირველის ისტორიაში კათალიკოსის შესახებ ასე სწერია: „და კათალიკოსი იყო ბარტლომე მეორედ“. აქედან ის აზრი შეგვიძლია გამოვიყვანოთ, რომ ბარტლომე პირველათ ყოფილა კათალიკოსათ, მერმე ჩამოურთმეკიათ ტახტი და ბოლოს ხელ-ახლა მიუციათ. მაგრამ ქართლის მოქცევა სრულებით არ იხსენიებს, რომ ბარტლომე პირველისათვის ჩამოურთვან კათალიკოსობა, და მერმე ხელ-მეორედ მოეწვიონ. ამისათვის ჩვენ უფრო გარკვეულათ და საჭეშმარიტოდ მიგვაჩნია სუმბატის ისტორიის ცნობა, რომელიც ამბობს, რომ სტეფანოზის დროს კათალიკოსათ იყო მეორე ბარტლომე 1). ამის მიხედვით გუარამის დროს მოხსენებული ბარტლომე სხვა უნდა იყოს და სტეფანოზის დროს მოხსენებული—სხვა. ჩვენც ესენი სხვა და სხვა პირათ აღვნიშნეთ.

ქართლის ცხოვრების ცნობებში ჩვენს სიებში შემოტანილია ვახუშტისაგან შემუშავებული და ბროსსეს მიერ შესწორებული ქრონოლოგია, რომელიც ეხლა საზოგადოათ მიღებულია. როგორც ვახუშტის ისე ბროსსესაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ჩვენი ისტორიის წინაშე ქრონოლოგიის შემუშავებით, მაგრამ ეხლა სამწუხაროათ მათი ქრონოლოგია მაინც ვერ აკმაყოფილებს ჩვენს მოთ-

1) იხ. საღი ისტორიული ხრონიკა, გ. 36 და 49.

სოჴნილებას. თჳით ის ფაქტი, რომ ესლას მეფეთა და ერისთავთა რიცხჳი მეტი აღმოჩნათა, ვიდრე წჳამომდე ვიცოდით, ცხადათ ამტკიცებს, რომ ეს ქრონოლოგია ხელახლა უნდა გადაშინჯოს და ქართლის მოქცევის მისედჳით შემუშავდეს. ეს რასაკვირჳელია მომავალს ეკუთვნის და ჟერხანად მიღებულს ქრონოლოგიას გვერდს ვერ აუწევს: უოკელ შემთხჳეჳაში უმეტესი მათგანი დასჯოჳებით მინც უჩჳენებს დროს.

ექჳთიმე თხჳაიშვილი.

14 იანჳარი

1891 წელი.

ხოლო [ოდეს დასსრულა] სრბამ თჳსი საწმუნოე-
ბასა ზედა წმიდისა სამებისა წმიდამან და სანატკელმან
დედოფალმან ნინო, რომელი გვექმნა მახარებელ გულთა
ჩუენთა და ძღვინებელ სულთა და კარცთა ჩუენთა, ვითარ
ჯანიშორა ერთი ესე სამეუფოა ქუეყანაა ჩრდილოანა,
მცხეთისა, მეფეთა სამეფოა, აწმუნა ყოველთა აღსარება
შამისა და ძისა და წმიდისა სულისაა, ნათლისღებითა მოს-
ლჯაა ქრისტესი, და შობაა წმიდისაგან ქალწულისა, ნა-
თლისღებაა და სიკუდილი ქრისტესი, და აღდგომა მკუდ-
რეთით, შემდგომად სიკუდილისა უკუდაგებაა და ცხოვრე-
ბაა, მეორედ მოსლჯაა ძისა ღვთისაა ქვეყნად, მართალ-
თა ცხოვრება და ცოდვილთა შურის გებაა, რამეთუ მისი
აწს სუთეკაა უკუნითი უკუნისამდე და მერმეცა, ამინ 1).

ვითარ მოიწია ქუეყანასა კხოეთისასა, დაბასა ბუდს,
დასწეულდა სწეულებითა მით, რომელთაცა მოცაგადა 2)

1) ეს შესავალი თავითგან დაწყებული აქამომდე არც ერთ
ნინოს ცხოვრებაში არ მოიპოება.

2) იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრისა და შიო მღვიმის
„მამათა ცხოვრებებში“ მოყვანილია წერილი ნინოსი მირიანისად-
მი, რომელიც მითომ ნინოს თავის სიკვდილის წინ გაეგზავნოს
კახეთის დედოფლის სუფის ხელით მირიან მეფისათვის. ეს წე-
რილი შეტანილია საბინის მიერ გამოცემულ „საქართველოს

მასინ შეუკრბეს მეფენი ქუჭყანისანი და მთავარნი დედებითურთ და სიმრავლელ ერთა ძლიერთაჲ, რამეთუ ჭებდვიდა ყოველი კაცი პირსა ნინოჲსსა, ვითარცა ზეცისა ანგელოზისსა.

და სცუეთდეს მცირესა-მას და ძუელსა სამოსელსა მისსა მთხუეკითა სარწმუნოებით, და იძულებით ეკედრებოდეს ყოველნი იგი დედოფალნი გარემო-მსხდომარენი, რომელთა დამოსდიოდეს ნაკადულნი ცრემლთანი თუალთაგან მათთა განშორებისათჳს მოძღუერისა, მოღუწისა და სწუელთა მკურნალისა კელოვანისა.

ეტყოდეს დედოფალი სალამე უყარმელი და პეროყარა სივნიელი და მათთანა ყოველნი მთავარნი ჭკითხვიდეს მას და ეტყოდეს: „ვინაჲ ანუ ვითარ მოშუერ შენ, ქუჭყანსასა ჩუჭნსა მაცხოვრად ჩუჭნდა, ანუ სადამე იყო აღზრდაჲ შენი, დედოფალო, მაუწყე ჩუჭნ საქს შენი, რაჲსა იტყუ ტყუეობასა, ტყუეთა მხსნელო სანატრელო.“

რამეთუ ესერა გვისწავიეს შენ მიერ, ვითარმედ ყოფილ არიან წინასწარ-მეტყუეულნი პირველ მოსლვადმელ მისა ღუთისა ქუჭყანად.

და მერმე მოციქულნი ათორმეტნი და კუალად სამეოცდა ათორმეტნი, და ჩუჭნდა არავინ მოაკლინა ღმერთმან, გარნა შენ. და ვითარ იტყუ, ვითარმედ ტყუე ვარი მე ანუ ვითარცა ჭინდლის თუ 1).

სამოთხეში“ (გვ. 149—150). ჩვენის აზრით, ეს წერილი შემდეგ უნდა იყოს შეთხზული და ამისთვის არ მოიპოება უძველეს ვარიანტებში.

1) ქ. ცხა-ში და იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ვა-

მაშინ იწყო სიტყუად ნინო ღ თქუა: „ასუენო სარ-
წმუნოებისანო, მახლობეენო ღუთისანო, დედოფანო
ჩემო, გხედავ თქუენ ვითარცა პირველთა მათ წმიდათა
დედათა ყოველსა-მას სარწმუნოებასა და სიყვარულსა ღუ-
თისსა და გინებს გზათა ჩემთა ცნობად გლახაკისა-მკვე-
ლისა თქუენისათა და გაუწოცა. ესერა მოსრულა სული
ჩემი კოჩკსა ჩემდა და მეძინებთან ძილითა-მით დედისა
ჩემისადათა საუკუნოდ.

არამედ მოიხუენით აღსაწერელნი წიგნისანი და და-
წერეთ სიგლახაკს ჩემი და უღები ცხოვრებად ჩემი, რათა
უწყოდიან შეილთაცა თქუენთა სარწმუნოებად თქუენი და
შეწყნარებად ჩემი.

და სასწაულნი ღუთისანი, რომელნი გიხილვიან მტი-
რედნი მათათა-მათ ზედა მყოფოვანსა-მას შინა სუეტისა
აღმარებებსა და მიერ წყაროსა-მას ზედა და ვიდრე აქ
მოსლვადმდს ჩემდა თუთ უფალმან იცის და სულმან ჩემ-
მან, რომელი უხილავს თვალთა ჩემთა ზეცით გარდამო ქუბ-
უნასა ზედა ¹⁾.“

მაშინ მოიხუენეს საწერელნი სალომე უყარბელმან და
სივნიელმან პეროქავრი, და იწყო სიტყუად წმინდამან ნი-
ნო, და იგინი წერდეს. წინა შობისა მისისა მშობელთა
მისთა საქმედ იწყო ²⁾.

რიანტებში უკანასკნელი სამი სიტყვის მაგიერ სწერია: „ანუ ვი-
თარ უცხო“ (ქ. ცხ. გვ. 98).

¹⁾ ეს § სიტყვიდან „მცირედნი მათა“ ბოლომდის არ
არის არც ერთ ვარიანტში.

²⁾ მთელი ეს მოთხრობა სიტყვიდან: „მაშინ შეკრბეს

ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.

იყო მათ უამთა, ოდენ გიორგი კაბადუკიელი იწამა ქრისტესთჳს, მათ დღეთა კაბადუკიადთ ქალაქით კაცი ვინმე მთავართა შესაბამი მონაჲ ღუთისაჲ წარვიდა ჳრომედ მეფეთა წინაჲ 1) მსახურებად და ნიჭისა მიღებად. და მათვე დღეთა კაცი ვინმე იყო კოლასტას შინა და ესხნეს ორ შვილ: ძმ და ასული. სახელი ძისა მისისაჲ იობენა-ლი, ხოლო ასულისაჲ სუსანა.

და ვითარ აღესრულნეს მშობელნი იგი, დაშთეს შვილ-ნი მათნი ობლად. აღდგეს და წარვიდეს წმიდად ქალაქად იმერუსალიმად. იმედ უკეს სასოკებაჲ იგი უოკულთა ქრისტესანეთა წმიდაჲ ადგომად და მიეკედრნეს მუნ.

ესე ძმაჲ სუსანაჲსი მიემთჳჯა დევეტალარობსა, ხოლო სუსანა ჳმსახურება მიაფორსა საჩას ბეთლემელსა.

ხოლო ესე ჳბუგი კაბადუკიელი მიიწია წინაჲ მეფისა ჳრომედ, და ეწევნეს ბრანჯნი ჳრომთა ბრძოლად კელსა ზედა პისალანისასა 2) და მოსცა ღმერთმან ჳბუგსამას კაბადუკიელსა ძალი უძლეველი და ქმნა წინააღდგომად მტერთაჲ ძლიერად, ვიდრემდის წარიქცინა სიკლტოლად.

მეფენი“ აქამოდე თითქმის სიტყვა-სიტყვით არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში. და სხვა ვარიანტებში, ზემოხსენებული პარაგრაფის გარდა (იხ. ქ. ცხ. გვ. 98—99)

1) ქ. ცხ. აქ უმატებს „მაქსიმანესა“, ხოლო მარიამ დედოფლის და სხვა ვარიანტებში ეს სიტყვა არ მოიპოება.

2) ქ. ცხ.: „პიტაღანისასა“. მარიამ დედოფლის და იოანე ნათლისმცემლის ვარიანტები: „პიტაღანისასა“.

და შეიპყრა მეფელ ბრანჯთაჲ და მისთანა მთავარნი მრავალნი და შეიყვანნა წინაშე მეფისა მეფელ ბრანჯთაჲ და ყოველნი მთავარნი, ხოლო მეფემან განაწესა სიკვდილი მათი.

მაშინ იწყეს ტირილად ბრანჯთა-მათ და ეკადრებოდეს ზაბილოვნს. მოგუეც პირველად შჯული შენი და შეგვეყანენ ჩუქნ ტაძარსა-მას ღუთისა თქუქნისა და მაშინ იყავნ სიკვდილი ჩუქნის, რამეთუ შეტა-შენკე-გვპყრენ და შენკე ყავ ესე ჩუქნ ზედა და უბრალო იყო სისხლთა ჩუქნთაგან.

ხოლო ზაბილონს-და ესმა, მწრათელ აუწყა ესე მეფისა და პატრეაქსა სიტყუაჲ მათი და მისტეს მათ ნათელი კელსა ქუეშე ზაბილონისასა, და შეიყვანნეს ტაძარსა ღუთისასა, წმიდასა ეკლესიასა, და აზიარნეს საიდუმლოთა ქრისტესთა, ჳ უჩვენეს მათ დიდებანი იგი წმიდათა მოციქულთანი, და დილაჲთ ადრელ ადღეს ბრანჯნი იგი და სამოსელი სამკუდრო შეიმოსეს, და განვიდეს ადგილსა-მას კაცთა საკლავსა, ილოცვიდეს და ჳმადლობდეს ღმერთსა ნათლისღებასა-მას ზედა, და ზიარებასა, და იტყოდეს: „ჩუქნ სიკუდილისა შინა უკუდავ ვართ, რამეთუ ღირს მეყანა ჩუქნ ღმერთმან ესე ვითარსა დიდებასა ხილვად და საგზაღსა-მას დაუღვენელსა გორცსა და სისხლსა ქრისტელ, მისა ღუთისა უკუდავისა მის მეუფისასა, რომელი არს უფროჲს უმაღლეს ყოველთა მალაღთა და უქუეს-კნელეს ყოველთა ქუესკნელთა, რამეთუ იგი არს კურთხეულ უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.“

ხოლო ვაჲ ნაშობთა ჩუენთა, ნაყოფთა სიმწარნი-

სათა, მკვდრთა ბნელისათა, და გამოხდეს იგინი: „მოკედინ
მეკრძლელ ეგე და აღიხუენით თავნი ჩუქნნი ჩუქნგან.

ამას რაჲ ჰსედედია ზაბილოვნ, აღიძრა გონებითა და
ტიროდა, რამეთუ ვითარცა ცხროვართა, თავნი თუხნი კლავდ
წარეპყრნეს და, ვითარცა კრავთა შვილთა, მათთა სწყალობ-
დეს.

მაშინ შევიდა ზაბილოვნ წინაშე მეფისა და გამოი-
თხოვნა, და ნიჭითა განუტყენა. ხოლო იგინი ეკედრებო-
დეს ზაბილოვნს, რათა წარჩევეს ქუჭყანად მთა და მისცეს
შჯუღი ქრისტესი, და ნათლის-ღებაჲ წუღითა უოკელსა
ერსა მათსა.

ხოლო ისმინა მათი ზაბილოვნ და მოსთხოვნა მდდუ-
ლნი ჰატრეარქსა, და ბრძანებაჲ მოიღო მეფისაგან, და
წარვიდეს სისარულით.

და ვითარცა მიეახლნეს, ვითარ ერთ დღისა სკაღსა
მიჰკდა ჰამბავი, ვითარმედ „მეფელ მოვალს ცოცხალი და
უოკელნი მთავარნი მისთანა.“

მაშინ შეიძრნეს ათნი იგი საერისთეონი: ხოლამაჲ,
და ხოზაბაჲ სლაჰაჲ, ხენეშავი, ტიმგარავი, ზაქაჲ, გზაჲ
ზარგაჲ, ზარდაჲ, ზარძაჲ და თმონიგონი სამეფოჲ 1),

1) მარიამ დედოფლის და იოანე ნათლის მცემლის ვარი-
ანტები სრულად ეთანხმებიან ამ სახელებს; მხოლოდ მარიამ
დედოფლის ვარიანტში სახელი „ზარმანაჲ“ გამოტოვებულია.
ქ. ცხ. კი შეცვლით გვიჩვენებს ამ სახელებს: ხოზამოჲ, ხოზაჲ,
გაანლაჲ (ბროსსეს ვარიანტით „გარდაჲ“), ხონემაგაჲ, ხი-
გირაგაჲ (ბროსსეს ვარიანტით „ხინიჭრაგაჲ“), ზაჲ, ზაგაჲ,
ზარდაჲ, ზამრაჲ და თმონი და სამეფოჲ (იხ. ქ ცხ. გვ. 66).

და მოეგებოდეს მდინარესა ზედა დიდსა ღდამარსსა 1).

და განყო მეუკმან ერთი იგი და დაადგინა წყალსა მას იმიერ და ამიერ, და აკურთხეს მღვდელთა მდინარე იგი და შთაკდა ყოველი ერთი მდინარესა-მას, და განიბანებოდეს, და აღმოვიდოდეს გამოსავალსა ერთსა, და დასდებდნ ზაბილოვნ კელსა ყოველსა ერსა ათ დღს და აღმართნეს კარავნი, და შეწირეს მღვდელთა უამი, და აწიარნეს ქრისტეს საიდუმლოთა.

და განუტევნა მღვდლნი, და განკარგა ყოველი წესი ქრისტესანობისაჲ, და დაუტევა კურთხევაჲ, და წარვიდა ნიჭითა დიდითა ჭრამედ.

და განიზრახსა გულსა თვისსა, და თქვა: „წარვიდე იმერუსალიმად,“ და მისცა გლასაკთა ყოველი იგი მონაგები. და დეკტალარი იგი 10) პატრქაქ ქმნულ იყო, და ფრინად დაიძეგობრნეს ურთიერთსა ზაბილოვნ და პატრქაქი.

ჭკქუა სარა მიაფორმან პატრქაქსა: „ესე ზაბილოვნ მამაჲ და ემბაზი ბრანჯთაჲ, კაცი სრული სიბრძნითა

სხვა ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში და „საქართველოს სამოთხეში“ შემდეგი სახელებია: ხოზამაჲ და ხოზაბა და ზაქაჲ და ხენებაგი, ტიმგარაგი და ზაქაჲ, გაზაჲ, ზარგაჲ, ზარდა, ღ. მ. რაჲ და თომონიგონი და სამეფო (იხ. საქ. სამ. გვ. 120)

1) ქ. ცხ.-ში „და ღრმასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „ღადმარსა“; იოანეს ნათ. ვარიანტში: „ღადმარსა.“

2) ქ ცხ.-ში „დეკტალარი“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში „დეკხალარი“; იოანე ნათლის მცემლის ვარიანტში „დეკტალარი“.

და ღუთის მოშიშებითა, ამას მიეც და შენი სუსანა ცოლად.“

და სთნდა წმიდასა პატრიაქსა სიტყვაჲ მისი და მისცეს სუსანა ცოლად მისა, და წარვიდეს თჳსა ქალაქსა კოლასუდ 1).

და მე ოდენ კიშეკ მათგან, და იგი აჩიან მშობელნი ჩემნი, და აღმზარდა მე დედამან ჩემმან წიაღთა შინა თჳსთა, მსახურებასა შინა გლახაკთასა, დღლ და ღამლ დაუცადებულად.

და ვითარცა ვიქმენ მე ათორმეტის წლისა მშობელთა ჩემთა განვიდეს ყოველი, რადცა აქუნდა, და წარვიდეს ილტრუსალიმად.

მაშინ მამამან ჩემმან დაიწერა ჯვარი პატრიაქისაგან და განიჯმნა დედისაგან ჩემისა, და შემიტყობო მე მკერდსა მისსა, და დამღუარნა, ვითარცა ღუარნი, ცრემნი თჳსნი თვაღთა და პირსა ჩემსა 2).

და მჩქუა: „შე მხოლოვო ასულო ჩემო! ესერა და გიტყეპე შენ ოზლად ჩემგან და მოგითვისაჲ შენ ღმერთსა ცათასა, მამასა, ყოველთა მზრდელსა, და უთვალსა, რამეთუ იგი არს მამაჲ ოზოლთაჲ და მსაჯული ქურჩითაჲ, ნუ გეშიან, შვილო ჩემო.

ხოლო შენ მაგდანელისა მარიამის შური აღილე სიყუარულისათჳს ქრისტესისა და დათა-მათ ღაზარქსთა.

1) ქ. ცხ. „კოლასტრად“; იოანე ნათლის მცემელის ვარ.-ში აგრევი.

2) აქ, როგორც მკითხველი ხედავს, ნინო ყოველთვის ღაპარაკობს თავის თავზედ, ხოლო ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში ამბავი მესამე პირით არის მოთხრობილი.

და თუ შენ ესრეთ გეშინოდის მისა, ვითარცა მათ, მან ეგრეთ მოგცეს ყოველი, რაღაცა სთხოვო მას, ოღეს რაღა გინდეს მისგან.“ და მომცა ამბორობაჲ საუკუნოჲ ჭ წარვიდა წიად იორდანესა კაცთა-მათთანა ველურთა, რომელმად ყოფაჲ მისი იცის მისმან უფალმან იესო.

ხოლო დედაჲ ჩემი მისცა ჰატრწაქმან მსახურად გლახაკთა, დედათა უძღურთა. ხოლო მე კმსახურებდ მიაფორსა სომეხსა დვინელსა ორ-წელ.

და კვითხევიდი ვნებათა მათთჳს ქრისტესთა ჟუარცმისა, დაფულისა და ადდგომისათჳს მისისა, და სამოსლისა მისისა და ჟუარცთა, და ტილოთასა, და სუდარისასა, ყოველსა მიწეებით.

რამეთუ არავინ ყოფილ-იყო, არცა იყო, შორის იზრუსალიმისა ზომი მისი მეცნიერებითა შჯულსა გზასა ბუელსა და სხალსა ყოველსავე.

იწყო უწეებად ჩემდა და თქუა: „გზებაჲ, შვილო ჩემო, ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ლომისა ბუეისასა, რომელი იზახებნ ყოველსავე ზედა ოთხფერკსა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი ავვიდის სიმაღლესა აერთასა უფროჲს მამლისა და ყოველთ ქუეყანაჲ გუგასა თუალისა მისისასა მცირესა მარგალიტის სწორსა შეაყენის.

და განიხილის, განიცადის საჭმელი მისი, ცუცხლებრ დაინახის, მოუტეკვნის ფრთენი შრიალებად და მიიძარტის მას ზედა.

ეგრეთ იყოს ცხოვრებაჲ შენი წინამძღვარებითა სულისა წმიდისაჲთა.“

თავი დ, აღწერილი მისვე სალომე უყარ-
მელისაჲ ¹⁾.

აწ ვიწყო და გითხრა ყოველი: „ოდეს იგი იხილეს
ღმერთი უკუდავი კაცთა მოკუდავთა ქუეყანასა ზედა, რომელი
მოსრულ-იყო, მისგან ისრასელი უკუნ-დგა, და მოწოდებაჲ
ყოველთა უცხოთა ნათესავთაჲ, უცხოთა ღმერთთა
მონებულთაჲ, ვითარცა თვით უნდა კხსნაჲ სოფლისაჲ,
რომელი დაჭბადა, იწყო კეთილის ყოფად ჭურჩათა, მკუ-
დაცთა აღდგინებად, ბრძანთა აღხილვად, ყოველთა სნე-
ულთა განკურნებად. ესე შეიძუნეს, შეიზრახნეს და წა-
რკველინეს სტრატიოტნი ყოველსა ქუჭყუანსა სწრაფით
მოსლვად, და იტყოდეს, რამეთუ „აჭა, ესერა წარკვემდე-
ბითო.“

მასინ მოიწინეს ყოველით სოფლით კაცნი ჭურჩანი,
მეცნიერნი შჯულსა მოსესსა, რომელნი არტაკრად ²⁾ აღუ-
დგეს სულსა წმიდასა.

და რაჲ იგი უნდა ქრისტესა მათგან, მათ აღსრუ-
ლეს: ჯუარს აცუეს და სამოსელსა მისსა ზედა წილი ით-
ხინეს, და წილი ჭხუდა ჩრდილოთა მცხეთელთა კუაჩთი
იგი უფლისა იესოჲსი, და დაჭფელეს მათ დამბადებელი თჳსი,
და დაჭკრძალეს საფლავი.

¹⁾ ეს ცალკე თავად არც ერთ ვარიანტში არ არის, არა-
მედ მოხვეულია წინანდელ მოთხრობაზე.

²⁾ ქ. ცხ.-ში და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტში:
„ანტაკრად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „ანტარაკად“.

ხოლო იგი აღდგა, ვითარცა თქუა პირველ, და ტილონი იგი, ოდეს განთენა, ისხნეს საფლავსა შინა.

და ესე ყოველი წარმოიცადა პილატს და მოვიდა საფლავად იგი და ცოლი მისი, და ტილონი იგი პოვნეს, და მოიხუნა იგინი ცოლმან პილატესმან.

და წარვიდა წრათითა დიდითა პონტოდ სსხედ თჳსა, რამელი იქმნა მოწმუნე ქრისტესა. ხოლო შემდგომად უძითა მრავალთა მოვიდეს იგინი კელთა ლუკა მახარებელი-სათა და დასხნა იგინი მან, სადაცა თჳთ იცის. ხოლო სუღარი არა იპოვა, ვითარცა კოტონი ქრისტესნი.

თქუეს კიეთმე პეტრესთჳს, ვითარმედ „იკელწითჳს ახუშად და აქუნდეს“, გარნა განცხადებულად არაჲ მიუთხრეს, ვითარ სხვაჲ ყოველი.

ხოლო ჟუარნი ამას ქალაქსა შინა დამარხულ არიან, ხოლო ადგილი მათი ვერვინ იცის. ოდეს ინებოს ღმერთმან, გამოჩნდენ.

მაშინ მივეტ გურთხევაჲ უფალსა ღმერთსა და მადლი დედოფალსა-მას ჩემსა ამას ყოველსა ზედა თხრობასა (თხრობასა), და კუალად ვჭკითხე, ვითარმედ „სადაჲ არს ჩრდილოჲსა იგი ქუეყანაჲ, ანუ სადაჲ არს სამოსელი იგი ღუთისა ჩუენისაჲ“.

მარქუა მე: „ჩრდილოჲსა ქუეყანაჲ სომხითსა მთუ-ულ არს, საწარმართოჲ ქუეყანაჲ, საკელმწიფოჲ ბერძენთა და უეიკთაჲ“ 1).

1) ქ. ცხ.-ში ამ ფარაზის მაგერ სწერია: „რქვა ნიაფორმან: „ქალაქი მცხეთ, ქუეყანაჲ ქართლისაჲ, სომხითისა

მათ დღეთა შინა მოვინმევიდა დედაკაცი ეთესელი თაყუანისცემად წმიდასა აღდგომასა და ჭკითხვიდა მიათორნი დედაკაცსა-მას, თუ ჭელენე დედოფალი ეკეთსავე ბნელსა შინა არსა და მეფობაჲ მათი თჳნიერ ღუთისა.

ხოლო მან ჭრჩუა: „მე ვარ მკეკალი მათი და მახლობელი განზრახვასა მათსა ყოველსა და დიდი წადიერებაჲ აქუს ჭრომთა ქრისტეს მიმართ შჯულისათჳს და ნათლის-ღებისა“.

ხოლო მე ვარჩეუ მიათორსა: „წარმავლინე და წარვიდე წინაშე ჭელენე დედოფლისა, ნუ უკუწ მიმიახლოს სიტყჳს გებად მის წინაშე ქრისტეს-თჳს“. და ამან აუწყა ჰატრეაქსა. ხოლო მან მიწოდა წმიდამან მამამან ჩემმან, ჰატრეარქმან, მამან დედისა ჩემისამან, და დამადგინა აღსკვალს საკურთხეველისასა.

და დამასხნა კელნი მისნი მკართა ჩემთა, და სულთათქუნა ცად მიმართ, და თქუა: „უთალო ღმერთო მამათა და საუკუნეთაო, კელთა შენთა შეკვკედრებ ობოლსა ამას შვილსა დისა ჩემისასა და წარვაკლინებ ქადაგებად შენისა ღუთებისა.“

და რათა ასაროს აღდგომაჲ შენი, სადაცა შენ სათ-

მთიულეთი-არს საწარმართოჲ, რამეთუ უამსა ამას უუიკთა სახელმწიფოდ შექმნილ-არს იგი“. ხოლო ნათლის მცემლის და შიომღვიმის ვარიანტებში ვკითხულობთ: „არს აღმოსავლეთით კერძო ქალაქი სახელით მცხეთა და ქუეყანა ქართლისა და სომხითისა და სომხითისა მთიულეთი და საწარმართო, და არს იგი აწ უამსა ამას სახელმწიფო ბერძენთა და უუიკთაჲ“.

ნო იყო, სრბად მისი. ექმენ, ქრისტე, ამს გზა, მოგზა-
ურ, ნაკოსადგურ, მოძღუარ ენა მეცნიერების, ვითარცა იგი
წინათ-მათ მოშიშთა სახელისა შენისათა.

და მიჯმნა დედისგან ჩემისა, და მომცა ჟუარნი მე,
და გურთხევად საგზლად, და წარვემართე დედაკაცისა მის-
თანა, და ოდეს მივედით სახიდ მისა, მუნ ვპოვეთ დედო-
ფალ ვინმე, მეფეთა ვადაგი ¹⁾, სახელით რიფსიმე ²⁾,
რომელი ელოდა იწრუსალით ნათლის-ღებასა და ქრის-
ტეს აღსარებისათჳს სურდა. მამინ მიმცა მე კელთა
მისთა დედაკაცმან მან და მივეც მას ნათელი კელთა
ქუეშე ჩემსა, მას და ორმოცსა სულსა მისთანა სახლისა
მისისათა, და წარვედით სახიდ მისა, და ვიკენით მუნ
ორ-წელ ³⁾.

მამინ მოხედა უფალმან საბერძნეთსა და ქრწემსა მე-
ფესა კოსტანტინეს, და ქრისტე აღიარა მან და დედამან
მისმან, და ყოველმან პალატმან მათმან, დასაბამითგან წელ-

1) ეს სიტყვა არც ერთ სხვა ნინოს ცხოვრებაში არ მოი-
პოვება. მხოლოდ იმის მაგიერ ყველა ვარიანტებში სწერია:
„ნათესავი და ტომი მეფეთა“.

2) სხვა ნინოს „ცხოვრებები უმატებენ აქ: „და დედა
მძუძე მისი გაიანე“.

3) სხვა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრებებში აქეთგან
იწყება ვრცელი ამბავი კეისრისათვის ცოლის ძებნისა და ორდატ
მეფისაგან ნინოს თანამოგზაურების წამებისა, რომელსაც ლეგონ-
დური ხასიათი აქვს. აქ საჭიროდ ვრაცნო შევნიშნოთ, რომ ქ.
ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი ამ მოთხრობის წყაროდ უჩვენე-
ბენ „წიგნსა წამებისა სომეხთა წმიდათასა“.

თა ხუთ-ათას ოთხას ორმოცდა ოთხსა, ხოლო ქრისტეს ამაღლებითგან სამს და ათ-ერთმეტსა, და წარებრთა ყოველი საბერძნეთი ქრისტეანობასა ¹⁾. მეშვიდესა წელსა იყო წმიდაჲ კრებაჲ ნიკეას, და მეჩვესა წელსა იყო სივლტოლად ჩუენი საბერძნეთით, რითსიმე დედოფალი და გაიანე დედამძუძუ და ორმოცდა ათი სული წარმოკვამართენით თთუესა პირველსა ათ-ხუთმეტსა.

და გამოკვდით არეთა სომხითისათა, სამოთხესა-მას თრდატ მეფისასა, იგინი მოიგდნეს მუნ თთუესა პირველსა ოცდაათსა, დღესა პარასკევსა ²⁾.

ხოლო მე დაჴმითი ეკლთა შინა ვარდისათა, რამეთუ ვარდი და ხუში ყვარდა მას ყამსა. და ოდეს იგი აღმოვიდოდეს სულნი წმიდათა (წთა) მათ, ვინილე ზეცით სამოსლის მსგავსად ჩამომავალი დიაკონი (ღკნი) ოლარითა ნათლისაჲთა და კელთა მისთა აქუნდა სსსკუმეველს, რომლისგან გამოვიდოდა გუამლი სულნელებისაჲ, რომელი ცათა დაჭტარვიდა, და მისთანა სიმრაველს ერთა ცისათაჲ.

და შეირთნეს წმიდანი იგი სულნი ერთა მათ ზეცისათა, და დიდებით აღმაღლდეს ცად.

ხოლო მე ვლადადუაკ: „უფალო, უფალო, რად დამიტევე მე შორის ასპიტთა და იქედნეთა?“

გმაჲ მესმა მე მუნით, რომელი მეტყუოდა მე: „ეს-რწმთვე იუოს წარყვანებაჲ შენი, ოდეს ეგე ეკალი, რომ-

1) არც ერთ ვარიანტში ეს დატა არ არის ნაჩვენები.

2) სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამათი წამების დრო არ არის ნაჩვენები.

მელი შენსა გარემოდას არს, ყოველივე იქმნეს ვარდ-მე-
წამულ-სულნელ შენ მიერ.

ხოლო შენ აღდეგ და კიდოდე აღმოსავლით, სადა
იგი არს სამკალ ფრიად და მუშაკნი ყოვლადვე არს არი-
ან“. ხოლო მე წამოვედ და მოვედ უღობობრეთა 1) და
დავიზამთარს ჭირთა შინა დიდთა.

და თთუესა მეოთხესა 2) წარვედ მათთა ზედა ჭაგა-
ხეთისათა, რათა ვცნა, თუ სადაჲთ არს მცხეთაჲ.

და მივემთხვე მათსა ზედა [და მივემთხვიე ტბასა მას
დიდსა გარდამომდინარესა რომელსა ეწოდების ფარავანი. ხო-
ლო მივიხედნე რა მუნით და ვიხილნე მათნი იგი ჩრდილოხსანი,
დღეთა მათ ზათხულისათა სავსენი თოვლით და ჭყერითა სს-
ტიკითი, შევსძრწუნდი მე და ვთქუ ესრედ: „უფალო, უფალო
მიიღე სული ჩემგან და დაგუავ მუნ რა დღე და კითხოვე
საზრდელი მეთევზურთაგან ტბასა-მას შინა მოხადირეთასა.
და რამეთუ ძწყემსნიცა იყვნეს ადგილსა მასკე და გუძღვი-
დეს რაჲ საკმილავსა ღამისსა სამწყსოსა ზედა მათსა, ხა-
დოდეს იგინი შემწედ და მოვარკველად თჳსად ღმერთთა მათ-
თა, არმან და ზადენს, და აღუთქმიდეს მათ შესაწირავ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამ სიტყვის მაგიერ
სწერია „ორბანთად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში „ურბნი-
თად“; ნათლისცემლისაში „ორბნითად“; შიო მღვიმასაში— „ურ-
ბნისად“.

2) სხვა ნინოს ცხოვრებანი აქ უმატებენ: „მარტიოგან
რომელ არს იენისი“.

თა, „ოდეს მოვიდეთ წინაშე თქვენსა მშვიდობითა“. და ამას იტყოდეს იგინი ენითა სომხურითა, რომელი ესე მცირედ რადმე მესწავა მეცა პირველვე ნიამფორისა მის-გან და ჭკვითხე ერთსა მწყემსთა მათთაგანსა და ჭკოქე ენითა სომხურითა, ვითარმედ „რომლისა სოფლისანი ხართ“. ხოლო მან მომიგო და მარქუა მე, ვითარმედ „ვართ ჩუენ დაბით ელახბინით და საფურცლით, და 1) ქინძარელნი რახატელნი და დიდისა ქალაქისა მცხეთისანი, სადაა იგი დმერთნი ჭხედვენი 2) და მეფენი ნეფობენ“. და კუალად კვითხე მე, ვითარმედ „სადაა არს ქალაქი იგი მცხეთას“. ხოლო მან მომიგო და მარქუა მე, ვითარმედ „გარდადინისა რე ესე არის ტბისა თანა-წარკლის ქალაქსა-მას მცხეთასა“.

ხოლო მე შემიძნდა სიგრძე გზისა-მის და სიპრტე მთათა მათ, რომელი ვისილე და ამისთვის შეძრწუნებულ ვიყავ სულთ-ვითქუნე და დავიდე ღოღი ერთი სსსთუნდა და ესრეთ მივიძინე გარდასადინელსა-მას ტბისასა. და ვითარ იგი მეძინა მე, მოვიდა კაცი ერთი ჩუქნებით ჭსსაკითა ზომიერ, ხოლო თმითა ნახევარ-თმოსანი, და მომცა მან მე წიგნი დაბეჭდული და მარქუა მე: „მიართვი ესე მსწრსთელ ქალაქსა შინა მცხეთას მეფესა-მას წარმართთასა“.

ხოლო მე ვიწყე ტირილად და ვრქე მას კედრებით, ვითარმედ „მე, უფალო დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი

1) სიტყუიდგან „ვითარმედ ვართ“ — აქამომდე იოანე ნათლის მცემელის და შიო მღვიმის ვარიანტებში გამოტოვებულია.

2) ქ. ცხოვრებით — ღმერთობენ.

და ანცა ენისა მეტყუელად მეცნიერ ვარ 1) და ვითარ მი-
ვიდე უცხოთა ქუეყანასა და ვაცთა მათთანა უცხო თესლთა“.

მაშინ ვაცმან მან განჭკსნა წიგნი იგი, რომელსა ზე-
და იყო ბეჭედი იესო ქრისტესი და წიწილ იყვნეს მუნ
შინა ენითა ჭრობიელებრითა ათნი სიტყუანი მსგავსადვე
ფიცართა-მათ ქვისათა მოსეს-ზე და მომცა მე ვითხვად
და იყო დასაბამ სიტყუათა მათ ესე:

ა. სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე, მუნცა ითქმო-
დის დედაკაცი ესე.

ბ. ანცა მამაკაცებაჲ არს, ანცა დედაკაცებაჲ, არამედ
თქვენ ყოველნი ერთ ხართ.

1913
1919
თქვენ

გ. წარკედით და მოიბოწათუნით ყოველნი წარმარ-
თნი და ნათელ-სცემდით მათ სასულითა მამისათა, და
ძესათა, და სულისა წმიდისათა.

დ. ნათელი გამობრწყინებად წარმართთა ზედა და
დიდებად ერისა შენისა ისრაელისა.

ე. სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე სასუფუეელისაჲ,
მუნცა ითქმოდეს ყოველსა სოფელსა 2).

ვ. რომელმან თქვენ შეგიწყნარნეს, მე შემიწყნარა,
და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნაროს მომავლინე-
ბელი ჩემი.

ზ. რამეთუ ფრად უყვარდა მარამ უფალსა, რამე-
თუ მარადის ისმუნდა მისსა სიბრძნისა ჭეშმარიტსა.

1) ქ. ცხ.: არაა მრავლისა მეტყუელ მეცნიერ.

2) შიო მღვიმის ვარიანტში ეს მესამე ფრაზა გამოტო-
ვულია.

ტ. ნუ გეშინინ მათგან, რომელთა მოსწყუდნენ გოტ-
ტნი თქუენნი, ხოლო სულისა ვერ შეძლებულ არიან მოს-
ჟედად.

თ. ჭქუა მარამს მაგდანელსა იესომ: „წარკედ დედა-
კაცო, და ახარე ძმათა ჩემთა.

ი. და სადაცა მიხვიდეთ ¹⁾, ჭქადაგებდით სახელი-
თა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა.“

კითარცა წარვიკითხნე სიტყვანი ესე, ვიწუე ვედრებად
ღუთისა მიძარტ და გულის-ხმა-ჭყუავ, კითარმედ ზეცით-
იყო ჩუენებაჲ ესე, და აღვიხილნე თვალნი ზეცად, და ვი-
თხოვე მალალთა შინა დამკვიდრებულისა და უოგლისა გა-
რეშე-მცველისა ღუთისაგან შეწვენაჲ ჩემი, და წარმოვემარ-
თე და მივეუგე წიად კერძო მდინარისა მისგან, ტბისა გარ-
დამომდინარისა] ²⁾. და იყო დინებაჲ მისი დასასვალთ კერ-

¹⁾ ეს სიტყვა მხოლოდ მართო შიო-მღვიმის ვარიანტში
მოიპოვება და სხვებში არა.

²⁾ აქ რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, ის ჩვენ იოვანე ნათ-
ლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებიდან დავურთეთ.
რადგანაც დედანს აკლდა. ხოლო საჭიროთ ვრაცნთ შევნიშნოთ,
რომ ყველა აქამომდე ცნობილ ვარიანტებში ეს მოთხრობა მესა-
შე პირის მოთხრობათ არის მოყვანილი, მაგრამ ამ ახალ ნინოს
ცნოვრებაში, როგორც მკითხველიც ხედავს, ნინო თავის თავზე
თვითონ მოგიხრ-ბს, ესე იგი მთელი ისტორია მოთხრობილია
პირველი პირით. რომ მოთხრობის ძათი არ გაწყვეტილიყო,
ჩვენ საჭიროდ დავინახეთ მესამე პირის მზნეზი პირველ პირი-
სად შეგვეცვალა, და ძველებური ფორმაც დაგვეცვა. სხვა არა-
ფერი არ შეგვიცვლია.

ძო, და მიუდგე გზასა ძნელსა და თუცხელსა, და კიხილენ დიდნი ჭირნი გზათაგან, და შიშნი მკეცთაგან, კიდრემდე მოვიწიე აქა, ვინაჲ იგი წყალმან აღმოხსავლით იწყო დინებად.

მიერთგან იყო ღვინებაჲ ჩემი და კპოკენ მოგზაურნი, და მოვიწიე სანახებსა ქართლისასა, ქალაქსა ურბნისისასა, და კიხილე ერთი უცხოჲ, უცხოთა ღმერთთა (ღმრთა) მსახური, ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა თაყუანის-სცემდეს.

შეეურვა სულსა ჩემსა წარწყმედასა მათსა ზედა და მოვედ ბაგინსა ჭურიათასა ¹⁾ ენისათჳს ებრაელებრისა, და ვიყავ მუნ ერთ თთულ^ს, და განვიცდიდ ძალსა ამის ქვეყნისასა.

და, იყო დღესა ერთსა, აღიძრნეს ერნი ძლიერნი და ურიცხუნი სიძრავლითა მით ქალაქით, წარმავალნი დიდად ²⁾ ქალაქად მცხეთად, რომელი იყო საჯდომელი დიდთა მეთუეთაჲ, ვაჭრობად და ლოცვად არმაზ ღუთისა მათისა.

ხოლო მე წარვჭყევე მათთანა, და მივიწიენით ქალაქად მცხეთად, წიაღთა მოგუთასა, კიდსა ზედა, დავედქით მუნ, და ვხედვედით ცეცხლის მსახურსა-მას ერსა, და მო-

¹⁾ ქ. ცხ.-ში ვკითხულობთ: „და შევიდა უბანსა ჭურიათასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „და შევიდა ბაგინსა ჭურიათასა“; სხვა ნინოს ცხოვრებებში: „და შევიდა ბაგინსა შინა ჭურიათასა“.

²⁾ ქ. ცხ.-ში „დედა-ქალაქად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში თანახმად „ქართლის მოქცევისა“.

გუეხსა და ცთომასა მათსა ზედა ვტიროდე წარწემედისა მათისათჳს, და უცხოკუბასაჲცა ჩემსა კეგლოვდი.

თავი ვ. მოწეუნად წიდიდისა ნინოძსი
მცხეთად, აღწერილი მისივე სალოძე უქარ-
მელისად ¹).

ზვალისგან იუო კმაჲ ოხრისაჲ და საუვირისაჲ, და გამოვიდოდა ურბცხ, ვითარცა უუავილოსანნი ზარნი, და საშინელნი გამოვიდოდეჲ; ხოლო მეფელ არღსადა შეძრულ-
იუო.

და ვითარცა უამ-სცა უამძან, სივლტოლაჲ და მიდა-
მო-მაღვაჲ იუო უოვლისა კაცისა, და შეივლტოდა უოველი
კაცი საფარველსა ქუეძელ, რაძეთუ გამოსადმე ვიდოდა ნანა
დედუფალი (დეუფალი).

და ვითარცა განვლო ნანა დედოფალმან, მასინ-ღა
ნელიად-ნელიად გამოვიდოდა უოველი ერი და შეამკვეს
ფოლოცი უოველი სამოსლითა თითო პირითა და ფურ-
ცლითა.

და იწუო უოველმან ერმან ქუბად მეფისა, და მასინ
გამოვიდა მირეან მეფელ თუალთ შეუდგამითა ხილვითა.

და ვჭკითხე ჭურისა დედაკაცსა, თუ „რად არს ესე“.

¹) ქარ. ცხ.-ში და სხვა ნ.ნოს ცხოვრებებში ეს ცალკე თავით არ არის შეტანილი.

და მან ჰქვია: „ღმერთი ღმერთთა მათთადა უწესს მას არ-
მან, რომელ არაა არს სხვადა გარეშე კერპი.“

სოლო მე წარვედ ხილვად არმაზისა, და აღივსნეს
მთაწინი იგი დროშითა და ერითა, ვითარცა უუავილითა, სო-
ლო მე შეუსწრვე ციხედ არმაზდ და დავექმე სოლოს კერ-
პისა-მის ნაპრალსა ზღუდისასა, და ვსედევდი საკვრველე-
ბათა და საშინელსა, რომელი თქუმად ენითა ვერ ეგების,
ვითარ იგი იყო ზარის აღსაკდელი შიშით და ძრწოლით
მეფეთადა მათ და ყოვლისა ერისადა და საზარო დგომად.

ვიხილე და, აჰა, დგა კაცი ერთი სპილენძისა და ტან-
სა მისსა ეცუა ჯაჭვ ოქრომსადა და ჩაფხუტი ოქ-
რომსადა, და სამკარნი. ესხნეს ფრცხილი და ბივრიტი და
კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ლესული, რომელი ბრწყინ-
ვიდა და იქცევოდა კელსა შინა, რეცა თუ რომელი შეესებინ-
თავი თვისი სიკუდიდ განიწირის. და იტყუნ: „ვად თუ და-
სადავაკლო რად დიდებსა დიდისა ღუთისა არმაზისსა და
შერასმევსტუ სიტყუასა ებრაელთა-თანა, გინა მოგუთა სმე-
ნასა, რდენ დახუდომილ ვიყო მზის მსახურთა. და რო-
მელნიმე იტყუნ უცებნი დიდსა ვისმე ღმერთსა ცათასა და
ნუ უგუე პოვოს რადმე ჩემთანა ბიწი, და მცეს მასვილი
იგი მისი, რომლისაგან ეშინის ყოველსა ქუეყანასა“. და
შიშით თავგანის სტემდეს ყოველნი.

და მარჯულ მისა დგა კერპი ოქრომსადა და სახელი
მისი „გაცი“, და მარცხლ მისა კერპი ვეცხლისადა და სახე-
ლი მისი „გა“ 1), რომელნი იგი ღუთად ჰქონდეს მამათა
თქუენტა, არიან ქართლით.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში „გარმ“

მაშინ ვტიროდე და სულთ-ვითაქუემდ ღუთისა მიძაწთ
ცთომათა მათოჲს ქუეყნისა ჩრდილო-აღმოსავლეთად, დათარგმანსა
ნათლისასა, და დაპყრობასა ბნელისასა.

გხედვედი ძეგლთა მათ ძალ-დიდთა და ყოველთა
მთავართა, რამეთუ ცოცხელიჲ შთაენთქნეს ეშმაკსა, ვითარ-
ცა მკუდაწნი ჯოჯოხეთსა.

და იტყოდეს დამხადებლად ქუათა და ძეგლთა, და სპი-
ლენძსა, და რკინასა, და რვალსა გამობერვით-განჭედელსა
ღუთად თაყუანის-სცემდეს. ესენი იცოდეს ცისა და ქუეყ-
ნისა შემოქმედად.

მაშინ მოვიხსენე სიტყუა იგი, რომელი მამცნო
იოზეხილ ჰატრეაქმან, წმინდამან მამამან ჩემმან, ვითარმედ
„ვითარცა მამაკაცსა სრულსა წარგაკლინებ და მიწევნად ხარ
ქუეყნისა უცხოთა ნათესავთა დგომელ ზეფელ ნარკადო-
ველ, რომელ არს: კაცნი ღუთის მკდომნი, მხრძომნი და
წინა-აღმდგომნი“ 1).

მაშინ ვიხილენ ზეცად და ვთქუ: „უფალო, უფა-
ლო, მრავალთა ძალთა შენთა გაცრუვნეს შენ მტერნი ესე.

და ესე არს დიდთა სულგრძელებითა შენითა, და
იქმან რასაცა იგონებენ მტუერნი ესე და ნაცარნი ქუეყანი-
სანი. არამედ ნუ უგულებელს ჰყოფ, რამეთუ სატი შენი

1) ქ. ცხ-ში სწერია: „და ნათესავთა დარგველ, ზეველ
ბარკადულ (ვარიანტით „ბარკიდულ“). რომელ არს ბრანფე-
ლად: „კაცთა ღუთის მხრძომთა და მხდომელთა“. ნათლის-
მცემლის და შიომღვიმის ვარიანტებში: „და რბეველ, ზეფელ
ბარკადულ.“

აწს კაცი, რომლისათვის ერთი სამებისაგანი კაც იქმენ და
აწსოვნე ყოველი სოფელი.

ამათცა ნათესავთა მოსედენ და შეჭრისხენ სულთა
ამათ უჩინოთა საუფლის მპყრობელთა მთავართა ამის ბნე-
ლისათა, და მიხუენე მე, დემართ, მამისა და დედისა ჩე-
მისაო, მკეკაღსა ამას ნაშობსა ძონისა შენისსა, რათა
იხილონ მაცხოვარებაჲ შენი ყოველთა კიდეთა ქუეყანისა-
თა.

და რათა ჩრდილოჲ ბლუარსა თანა ისარებდეს და
ყოველმან ენამან შენ მხოლოსა დემართსა თავუყანის-გცეს
ქრისტელ იესოჲს (იჯას) მიერ, ღუთისა ჩუენისა, რომელსა
შუენის მადლობით დიდებისა შეწირვა აწ და მარადის, და
მერმეთა მათ საუკუნეთა, ამენ“.

და ვითარცა წამისყოფაჲ თულისაჲ იყო, დასავლით
ჭაკრნი და ქარნი შეიძრნეს და კმა სცეს ქუხილთა კითა
საზარელითა.

და აჩნდა ღრუბელი მოწრათელ, ნიშან-საშინელი, და
მოიღო ნიავმან მზის დასავლისამან სული ჯერკუალი სიმ-
წარისაჲ და სიმყარლისაჲ. მაშინ ივლტოდა ყოველი კაცი
სოფლად და ქალაქად. და ეცა მათ ღროჲ, რათა შეიჭრნეს
კაცნი საყოფლად.

და მეეს მოიწია რისხვისა იგი ღრუბელი, და მოი-
ღო სეტყუაჲ ლიტრისა ¹⁾ სწორი მას ადგილსა ოდერ, და
დაღუენა კერპნი იგი, და დათქვნა, და დაწულილსა, და

1) სხვა ნინოს ცხოვრებებში აგრევე. ქარ. ცხ.-ში: „სეტ-
ყუაჲ სწორი ქვისა“.

დაარღუნ: ზღუდენი-იგი ქარმან სსსტიკმან, და შთაყარს იგი კლდესა, რომელსა იგი თქუენცა ჭხედევდით ანუ არა. [ხოლო მე კბე უვნებელად დაცული ადგილსა მასკე, სადა პირველ შესრულ და მდგომარე ვიყავ.

ხოლო დღესა მეორესა გამოვიდა მიწიან მეფე და უოკელი იგი ერი ძიებდა ღმერთთა მათთა და არა ჭპოებდეს, რომელისათჳს იგი დაცვა მათ შიში და ძწოლად, და განკვრეპმან შეიპყრნა, და უძრავლესნი იგი ერნი იტყოდეს გულფიტსელნი და მოუდრეკელნი ესრედ, ვითარმედ, „ქალდეკელთა ღმერთი ითრუჳან და ჩვენნი ესე ღმერი არმანს ყოვლადვე ურთიერთარს მტერ არიან. რამეთუ ამან არმანს რდესმე მასზედა ზღვაჲ მოაქცია და აწ მან შუერი იმია და მოაწია ესე ამას ზედა“

ხოლო რომელნიმე ესრედ იტყოდეს, ვითარმედ „რომლისა ღუთისა ძალითა თთრდატ სომესთა მეფე ეშვასთ შეიტვალა და გუჲლად ეშეობისაგან კაცადვე მოაქცია, მან უკუწ ღმერთმან უო და მოაწია ესე, რამეთუ სხვაჲ ღმერთი ვერ შემწლებელ-არს ყოფად ამისასა“. და ამას ესე ვითარსა იტყოდეს, მამინ ამისთჳს რამეთუ ვინათგან მეფე თრდატ ქრისტეს ძალითა ეშუად გადაქცეულ იყო და ძალითა ქრისტესითა გუჲლად კაცადვე შეტვალებულ-იყო, მიერთგან ქებაჲ და დიდებაჲ ქრისტესი არლარს ფარულად ითქმოდს ქართლს შინა, რამეთუ მადლსა ღუთისასა ეწყო მოფენად აღმოსავლეთს] 1.....

1) აქ დედანში ერთი ფურცელი აკლია. რაც ფრჩხილებშია მოყვანილი, ის ჩვენ იოანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვი-

და თქუა მეფემან ცრემლით: „ჰქექე რადთქებოდა ხო-
ჯათ სთახანუბ რასულ ფსან ზად.“ ხოლო თაჲგმანებად
ესე არს: „მართალსა იტყუ, ბედნიერო დედოფალო, და მოცი-
ქულო ძისა ღუთისაო“. და ვითარცა დასცხრა ჩისკვამ-იგი
გამოკვდ კლდისა მისგანა ნაპრალისა და კბოკე თუალი იგი
ბივრიტი, ავდიე და წარმოკვდ წინა-გერძო დასასრულსა
მის კლდისასა ¹⁾, სადა ძუელ ქალაქი ყოფილ-იყო, და მას
ადგილსა ყოფილ-არს ცისქ.

და მუნ დგა სქ მშუენიერი ბრინჯისაჲ, ძალაჲ და რტო-
მრავალი, მოკვდ ქუემსქ ხესა-მას და გამოვინიშქ ნიში-იგი
ქრისტეს ჯუარისაჲ, და ვილოცეკვი მუნ ექუს დღსქ.

მის ვარიანტებიდგან დაურთეთ. მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ დე-
დანში უფრო ვრცელი მოთხრობა ყოფილა და, ვგონებ, განს-
სხვაებულისც ამ ჩვენ მიერ დამატებულ ტექსტისაგან. პირველი
ჩვენი მოსაზრება უეჭველი ხდება იმით, რომ ერთ ფურცელზე
ორჯერ მეტი ტექსტი უნდა იყოს დატეული, ვიდრე აქ ფრჩხი-
ლებში მოყვანილი ტექსტია. ორი სხვა ადგილი, რომელთაც
აგრეთვე თითო ფურცელი აკლია, და რომელნიც ჩვენ შემოსე-
ნებულ ვარიანტებიდგან შევავსეთ, ცხადად აღტიციებენ ამას (ნ.
შემოთ გვ. 15—18 და აგრევე ქვემოთაც გვ. 40—42). რომ დედ-
ნის ტექსტი ჩვენ მიერ დამატებულ ტექსტისაგან განსხვავებუ-
ლი უნდა ყოფილიყო, ეს იქიდგან სჩანს, რომ თრდატ მეფის
ეშვად შეცვლაზე არათფერი არა ყოფილა ნათქვამი ზემოდ და-
არც აქ უნდა იყოს გამეორებული. ამას გარდა დამატებული
ტექსტი, როგორც მკითხველიც ხედავს, ისე არ ეწყობა გაგ-
რძელებას, როგორც ორი სხვა დამატებანი შეეწყო.

¹⁾ ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში:
„კლდის ცხვირისასა“.

ოდეს იგი გამოხუდით სიმრავლეს ერისაჲ და ეძიებდით ღმერთთა მათ, რომელთა ვნებაჲ დაჭბადეს, და არა ჭპობათ, მაშინ მე მუნ ვიყავ, რამეთუ დღეს იყო მეექვსეს თთჳსაჲ-მის, ოდეს იგი ეკმანუგულ თაბორს მამისა ხსტი აჩუენა თავთა-მათ ცხოველთა და თავთა-მათ მიცვალებულთა 1).

მაშინ მოვიდა დაჲ ესე ჩემი შრომანა, სეფე-ქალი, მიხილა და მოიუგანა ბერძელ-მეტყუელი დედაკაცი და მკითხს ყოველი გზაჲ ჩემი.

მაშინ ვხედვედ მე თუაღთა მისთა ცრემლთა დინებასა უცხოვებისა ჩემისათჳს.

ოდეს ცნა ყოველი საქმეს ჩემი, მაიძულა წარუეანება ჩემი სეფედ. ხოლო მე არა ვინებე, და იგი წარვიდა და მე-სამესა დღესა ჩამოვედ ქალაქად მცხეთად, და მივმარტოს სამოთხესა-მას მეფისასა.

და მიწაჲვედ კარსა ზედა სამოთხისასა, იყო სახლასი მცირეს სამოთხის მცველისაჲ, და შერაჲვედ შინა, ჯდა ესე დედაკაცი ანასტოს 2). და ვითარცა მიხილა, აღდგა და შემიტკობო მე, ვითარცა მეცნიერმან და მეგობარმან, და დამბანნა ფერკნი ჩემნი, და მცხო ზეთი, და დამიგო

1) ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი: „იყო თჳვე მართიოვან მეექვსე აგვსტოსი და დღე მეექვსე, რომელსა შინა ფერი იცვალა ქრისტემან წინაშე თავთა-მათ წინასწარმეტყუელთა და მოწაფეთა თჳსთასა“.

2) სხვა ვარიანტები უმატებენ: „ცოლი მცველისა-მის“.

ტრავპეზი და ღვინო, და მამიძულა მე ჭამად და სუძად,
და დავყავ მისთანა ცხრად თთულს.

ესე იყო უშვილო და ზრუნვიდა ეგე და ქმარი მა-
გისი. ჩუენებით ვხედავდ, მოვიდა კაცი ნათლისა იფერი და
მარქუა მე: „სამოთხესა შეგედ, ნამუთა ქუეშს ბაბილოთა
ადგილი არს მცირსს, საყუარელად შემზადებული, მიწა
ადილე ადგილისა მისგან და შეაჭამს კაცთა მკათ და ესუ-
ას შვილი.

ხოლო მე ვყავ ეგრესთ, და ესხნეს ძეგბ და ასულე
მრავლად, რომელსა ესე თუთ ჰხედავთ 1). და მათვე დღე-
თა შინა ორგზის და სამგზის კიხილს ჩუენებსა შინა
მცირედსა-მას მირულებსა ჩემსა მუკლთა ზედა.

მოვიდიან მიფრინველნი ცისანი, შთავიდიან მდინარესა,
დაიბანნიან და მოვიდიან სამოთხესა-მას, და ბაბილოსა-მას
მოისთვლებდიან და ყუავილსა-მას მოვიდიან, და მოწლედ
ჩემდამო დალადებედ, რეცა ჩემი არს სამოთხს იგი.

გარსმომადგიან უღავილით და კობედ ჩემდა მომართ
მრავალ ფერად და შუენიერად იყო ხილვად იგი მათი, და
მრავალ-გზის იყო ესე. და უთხარ ესე დასა ჩემსა, ასულ-
სა აბიათარისსა 2). მომიგო და მარქუა მე მან: „უცხოვო

1) აქედან დაწყებული მეექვსე თავის ბოლომდე ეს მოთ-
ხრობა სავა ვარიანტებშიაც მოიპოება (იხ. ქ. ცხ. გვ. 81—82)

2) აქ დედანში ქვემო არშიაზე ხუცური ასო მთავრულით
და წითელის მეზღით სწერია: „ესე დედაკაცი იყო სიღონია, მო-
წვე წმადისა ნინომსი, რომელმან ესე ყოველი აღწერა“.

და აქა შობილო ¹⁾ ტუეო და ტუეტა მსენელო, უწეო-
რამეთუ შენზე მოიწია ახალი იგი უამი და შენ მიერ ის-
მეს ჭამბავი იგი ძუელი, მამათა ჩუენთა ნაქმარი, ზეცი-
სა-მის კაცისაჲ, უბრალლასა სისხლისაჲ უსამართლოდ
დათხვეისაჲ, რომლითაცა ქმნა ღმერთმან ჭურათა სირცხული,
ცისკიდეთა განბნეკაჲ, მეფობისა დაცემაჲ და ტაძრისა-მის
წმიდისა მოღებაჲ, ერისა-მის უცხოებაჲ მოგებაჲ და თჳსად
წოდებაჲ, და დიდებაჲ მათა მიტემაჲ“.

და კუალად თქუა: „იწრუსალემ, იწრუსალემ! ვითარ გან-
გიმარტვან შვილნი ²⁾ შენნი და შეიკრებ უოკელთა ცისკიდი-
სა ნათესავთა ფრთეთა ქუეშე შენთა, აჭა, ესურა აქაცამო-
სრულ არს დედაკაცი ესე, და შეცვალოს უოკელი წესი
ქუეყანისაჲ ამის“.

და მომეჭცა და მრქუა:

„ჩუენებაჲ შენი არს ესე, რამეთუ ადგილი ესე სა-
მოთხისაჲ შენ მიერ იქმნეს სამოთხზე სადიდებულად ღუთი-
სა, რომლისაჲ არს დიდება აწ და მარადის და უკუნითი
უკუნისამდე, ამინ“.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „უცხოო და აქ არა
შობილო“.

²⁾ ქ.- ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ფრთენი“.

თავი ს¹), რომელი აღწერა დედაკაცმან
ჭურიაძან, სასულით სიდონია, ასულმან აბი-
ათარ მღვდლისაძან.

და იყო ოდეს მოხედა ღმერთმან წყალობითა ქუე-
ყანასა ამას დავიწყებულსა ჩრდილო-მასსა კაკკასიათა, სომ-
ხითსა მთუელსა, რომელსა მთანი დაეთაჩნეს ნისლსა
და კელნი აჩმურსა ცთომისა და უმეტრებისასა, და იყო ქუ-
ყანაჲ ესე ჩრდილო მზისაგან სიმაჩთლისა ძისა ღუთისა
მოსილვისათჳს და ცნობისა, ვითაჩცა სასული ეჩქუა სამარ-
თლად ჩრდილო-მ.

აჩათუ ამის მზისა ნათლისაგან დაკლებულ იყო, ანუ
აწ აჩს დაკლებულ მისგან, ყოველი ცასა ქუეშე მეოფი
იხილავს და ყოველსა ჭხედავს იგი, და რომელსა სიცნი-
თა მიჭრიდის, ნათლითა ყოველსა ადგილსა მისედის.

ესე აჩს თუ ამისთვის ეჩქუა ქუეყანასა ამას ჩრდი-
ლო, აჩამედ იუუნეს ესოდენნი წელნი და ესთენნი ნათე-
სავნი ნოკესითგან და ებურისთავან, და აბჩაჭამისთავან, და
მუნ შინა იყო იობ აზნაური განცდილი გამცდელისაგან,
ვითაჩცა იოსებ, მოსს², ისუ, მღვდელნი და მსაჯულნი
და შეძღვომითი შეძღვომად, რომელი იგი ვიცით სმენით
წიგნთავან საღმრთოთა.

1) მეშვიდე თავად მოხსენებული პარაგრაფი თეიმურაზის,
მარიამის, მეგრელიის, ნათლის-მცემლის და შიო-მღვდლის ვა-
რიანტებში ქვემო მოყვანილ ამბავს სრულიათ არ მოგვითხრობს
(იხ. ქ. ცხ. გვ. 86 88).

გარდაკდეს ქრისტეს მოსლკადმდე წელნი „ჭკ“ შო-
ბითგან ქრისტესით ვიდრე ჯუარცუმამდლ „ლგ“ და ჯუარ-
ცუმითგან ქრისტესით ვიდრე კონსტანტინე ბერძენთა მე-
ფისა მონაოლკადმდლ „ტია“, და ათოთხმეტისა წლისა.
შემდგომად მოივლინა ქუეყანასა ჩუზნსა ქადაგი ტეშმარ-
ტებისად, ნინო დედოფალი ჩუენი, ვითარცა ბნელსა შინა-
მთიები, რად აღმოჰყდის და ცისკარი აღიღის და მისა.
შემდგომად აღმოკალნ დიდი იგი მთელბული დღისად.
ესრეთ იყო ცხოვრებად ჩუენი, ქართველნო.

რამეთუ [კე]ქცეოდეთ ნათელსა და მკუდრ ვიუკენით-
ბნელსა. ვინარებლით შუეებითა და ვიუნჯებლით, გლოვასა.
რომლისა ნუგეშინის მცემელ არა იყო. კმსახურებლით-
სამლ დაბადებულთა და არა დაბადებულსა.

ქერობინთა ეტლთა ზედა მკდრომარისა წილ მათათა
მალაღთა თაყუანის-სცემდეს მამანი ჩუენნი გებალსა და
გარნიზინსა, და მას ზედა არა იყო არცა დმერთი, არცა
მოსე, არცა ნიში მათი, არამედ კერზნი ჰვისანი უსულონი.

ხოლო ამას ქუეყანასა ქართლისასა იუენეს ორნი
მთანი და მათ ზედა ორნი კერზნი, არმაზ და ზადენ,
რომელნი იუნოსდეს სულ-მურალობით ათასსა სულსა ყრმი-
სა ჰირმშოღსასა, არმაზ და ზადენ, და შესაწირავად აქუნ-
დეს მშობელთა მათთა მსხურეზლად, ვითარცა უკუნისამ-
დე (ლკე) არა იყო სიკუდილი და ესე იყო მოაქამდლ.

ხოლო იუენეს კერზნი სხუანიცა სამეფონი გაცი და
გა. და შეიწირვოდა მათა ერთი სეფლ-წული ცეცხლითა
დაწუკად და მტუერი გარდაბნეკად თავსა კერზისასა 1).

1) ეს მოთხრობა მეშვიდე თავიდან დაწყებული აქამომდე
არ არის არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში.

და ამის ყოველისა შემდგომად თხრობასა გითხრობ. მამისა ჩემისასა, რომელი წიგნთაგან ვიცი კითხვით, და მამისა ჩემისაგან თხრობილსა:

„რადეს იგი მეფობდა ჭკროდე და მოგუესმა აქა, ვითარძემედ სპასითა იზრუსაღემი დაიზურესო, გლოვისა წიგნი მოეწერა ყოველთა ჭურიათა მომართ ქართლისათა.

მცხეთელთა მკვდრთა, ბოდელთა მღვდელთა, კოდის-წყაროელთა, მწიგნობართა და სობის კანანელთა თარგმანთა, ვითარძემედ „ათორმეტნი მეფენი მოვიდესო დაზურობად ქუეყნასა ჩუენსა, და ყოველი შეიძინეს სივლტოლით შეწვენად მათა“.

ხოლო შემდგომად მცირებ მოიწია სხუაჲ (sic) დაღადისი ნუგეშინის-ცემისაჲ იზრუსაღემით ყოველსა ქუეყნასა, ვითარძემედ „სპასნი იგი არა დაზურობად ქუეყნისა მოვიდეს, არამედ აბჯრისა და საჭურველისა წილ და საგზლისა, აქუნდა რქროჲ ყუთელი, მური, მწრათულ მკურნალი წყლული-საჲ და გუნდრუკი სულ-აჭამოჲ.

ესე ყოველსა მკედარსა მათსა და თუთ მეფეთა თითო სატჯრთი აქუნდა და ებიებდეს ყრმისა ვისმე ახლად შობილსა, მესა დაკითისასა, რომელიცა პოვეს მწირი ერთი, მწირისა დედაკაცისა ძე, უჟამოდ შობილი უადგილოსა ადგილსა, ვითარცა აქუს ჩუეულებაჲ გარემდგომთაჲ.

ესენი მის ყრმისა მოვიდეს და თაყვანის-ცეს და ესე ყოველი ძღუენი მისა შესწირეს და მათა გარდავლეს, და წარვიდეს მშჯღობით.

აწ ნუ გეშინინ, ჭურიახო, მე ჭკროდე კეპიებდ და არა ვპოვე ყრმაჲ იგი და არცა დედაჲ მისი.

აწამედ აწ წარვიძაროთ მახული ყოველსა წულსა ზედა
ოროთ-წლითგან და უდარესსა და მოწუდეს იგიცა მათთანა.
აწ გუდდებულ იყენით, რამეთუ უცნებით იყო ესე ყოვე-
ლი“. ამისა შეძგომად გარდაკდეს წელნი ოცდაათნი, მო-
წერა ანა ძღველმან იწრუსალიმით მამის მამისა ჩემისა
ოზიადსა ¹⁾, ვითარძედ „იგივე ყრმაჲ, რომლისა სპარს-
თა მეფენი მოსრულ-იყუნეს ძღუნითა, იგი ყრმაჲ განსამბ-
ზრდილ არს საზომსა ჭასაკისასა, მოწიგნულ-არს წყალსა
მას იორდანისასა ზაქარიაჲს ძისა. განვიდოდეს ყოველნი
ნათესაენი იწრუსალიმისანი და შენი (შენი) მამის დე-
დის ძმაჲ ელიოს (კოლს?) თანავე იყო.

და აჭა, ესე რა ცაჲ ქუხდა და ქუეყანა იძვრდა, მთა-
ნი ჭკრებოდეს, ბორცუენი იძვრდეს, ზღუაჲ დგა, წყალ-
ნი აღმართ დიოდეს, ზაქარიაჲს ძმ ივლტოდა, და ჩუქნ
ყოველთა ზარი შეძწუნებისაჲ დაგუეცა და ერისა სიმ-
რავლისათჳს დავიდუმეთ საქმებ ესე, რომელი იყო სამბ
ცხად საუკუნითგან ღუთისათანა.

და მეოთხესა წელსა გამოკდა ბრძანებაჲ იწრუსალი-
მით ჭკრადე მეფისაგან, ვითარძედ ყოველთა მეთა იწრუსა-
ლიმისათა, განბნეულთა ყოველსა ქუეყანასა, იხილეთ ერთი
ღმერთი და იგულეთ და ისმინეთ ერთი შჯული, და ის-
წავეთ ერთი სიტყუაჲ მოსესი, რომელი თქუა: „რომელ-
მან ქუეყანასა ზედა თქუას ღუთად თავი თჳსი, ძელსა და-
მოკიდენ“. და მერმე თქუა: „წიუელ იეჳნ ყოველი, რომე-
ლი დამოკიდებულ-იყოს ძელსა“.

¹⁾ სხვა ვარიანტებში ეს სახელი არ იხსენიება.

აწ ესე წა აღდგა კაცი ერთი და სახელი მისი იესო (ი-ჟ), თავით თუხით ჭხადის ღმერთსა ძამად და რეცა თუ აწს იგი თუთ, კითარცა ღმერთი.

მოკვდით ყოველნი სიკუდილსა მისსა და აღვასრულეთ მცნებამა ღუთისამა და მოსწსნი.

და წარვიდა აქამთ მამის დედის ძამა ჩემი ელიოს, კაცი მოხუცებული, და ესუა მას დედამ ტომისაგან ელი მღვდელისა, და ესუა ერთი ხოლო დამა ელიოსს.

ეკედრებოდა დედამ ძესა თუხსას და ეტყუოდა: „წარგედ, შვილო, წოდებასა მეფისასა და წესსა შჯულისასა, ხოლო რომელსა ივინი განიზრახვენ, ნუ შეერთვინ ცნობამა შენი მას ყოვლადვე, ნუ, შვილო ჩემო.“

რამეთუ სიტყუა აწს წინასწარ-მეტყუელთამა და იგავი ბრძენთამა საიდუმლოამა აწს, დაფარულ ჭურიათაგან, ხოლო წარმართთა ნათელ და ცხოვრება საუკუნოა“.

და წარვიდა ელიოს და ყოველნი ჭურიაანი ქართლით, და აღესრულა ყოველივე, რომელი აწ კიცით ნინომსა მიერ, ევანგელეთაგან ქრისტესს მიერ.

ხოლო სამოსელი იგი ჭხუდა ამას ქუეყანასა წილით და წარმოიღო ელიოს.

ხოლო დედასა მისსა კითარცა ესმა კამამ, ოდეს პასანიკმან ¹⁾ ჯუარსა ზედა სამშუალსა დასცა კუერი მჭედლისამა იწრუსალიმს, აქა ესმა კამამ და იკრჩხილნა მწარედ.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „პასანიკმან“; მარიამ დედოფლის ვარიანტი: „პასანიკმან“; შიო-შლვიმისა და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტები: „პასანიკმან“.

დედაკაცმა მან და თქვა: „მშვიდობით მეფობათ ურთათათ, წამეთუ მოჭკალით თავისა მაცხოვარი და მსსნელი, და იქმენით ამიერიტგან მტერ შემოქმედისა.

კამ თავსა ჩემსა, რომელ არა წინაწმ მოკვედ, რომელმცა ესე აღარა სქენილ-იყო, და არცა კინ უკუნანამსრე დავრჩი, რომელმცა (რქელმცა) მესილვა ნათელი გამობრწყინებული წარმართთა ზედა და დიდება ერისა ისრასწლისაჲ“. და ამას სიტყუასა ზედა შეისუენა დედაკაცმა-მან, დედამან ელიოსისმან.

სოლო ამან ელიოზ მოიღო კუართი იგი მაცხოვრისა, იესო ქრისტესი, მცხეთად სახლად ჩუენდა, და იხილა, წამეთუ მომკუდარ-იყო დედაჲ მისი ამას სიტყუასა ზედა. სოლო დაჲ მისი მიეგებოდა, შესუარული ცრემლითა, ვითარცა სისხლითა, და მოეკუა ყელსა შმისა თუსისა და მოუღო სამოსელი იგი ესომასი, და შეიტკებო მკერდსა თუსსა ზედა, და მწრათულ სულნი წარკდეს სამითა ამით სიმწართა: სიკუდილითა დედისაჲთა და უმეტეს ტკივილითა სიკუდილისა ზედა ქრისტესსა, და სურვილითა მის სამოსლისაჲთა.

მამინ იყო შიერთი დიდი მცხეთასა შინა მეუეთაჲ და მთავართაჲ, და ყოვლისა ერისაჲ, და იხილა მეუემან ამასაჲრ 1) სამოსელი იგი იესომასი, და უნდა წაღებაჲ მი-

1) ქ. ცხ. და ყველა აქამომდე ცნობილი ვარიანტები იესო ქრისტეს ქადაგებას და სიკუდილს მოიხსენიებენ აღრეკის და არა მამზაერის მეფობის რდოს.

სი. სოლო წასსა-მას ზედა დედაკაცისა მკუდრისა კელთ-
გდესასა შეშინდა და ვერ იკადრა.

სოლო ელიოზ დაჭმარსა დაჲ იგი თჳსი. კელთა მის-
თა აქუნდა სამოსელი იგი, და არს ადგილი იგი, რომე-
ლი ღმერთმან იცის და იცის დედამან ჩემმან ნინო და
არს იტყუჳს, რამეთუ არს ჯერ-არს სიტყუჳდ აწ.

არამედ ესე სოლო კმა იყავნ ნინოჲს მოწაფეთათჳს
და ქრისტეს მორწმუნეთა, რამეთუ მახლობელ არს ადგი-
ლი იგი ნაძუსა-მას ლიბანით მოსწულსა და მცხეთას და-
ნეგოულსა.

თჳნიერ ესე მესმა მამისა ჩემისაგან, არს სხვაცა მს-
ლითა შემოსილი მრჩობლი იგიცა ხალენი ელიაჲსი ამას
ქალაქსა შინა, კელთა ჩუენთა, საკურთხეველისა სიმტკიცესა
ქუეშლ, ქუათა შინა, უღზოლველად 1) ვიდრე უამადმდლ
მისა, რამეთუ მრავალგზის მაბირა მე დედამან ჩემმან ნინო
მამისა ჩემისა მიძართ, რათა გამოვსწულილო ადგილი იგი
სამოსლისაჲ მის გუელითად. სოლო მან ესთენ დადვა ნა-
წილი ჩემთანა და მრჩუჳ: „აქა არსო ადგილი სამარხოჲ
მისიო“.

რომელსა ენა [კ]აცთანნი არს დადუმნე გალობად
ღუთისა მიძართ, მას ზედა არს ადგილი იგი, ვითარცა
ადგილი იაკობისი, კიბედ სილული, და ზეცად აღწევ-
ნული, ამიერიტგან და უკუნისამდე დიდება და ქება მოუგ-
ლებელ 2).

1) ქ ცხ. და სხვა ვარიანტები: „უპოვნელად“.

2) მოელი ეს თავი სიტყვებიდან „და ამის უოვლისა“ (გვ. 31)

თავი 6, თქმული სიდონიასივე დედა- კაცისად.

ოდეს ვიხილვ ასულმან აბიათარისამან, სიდონია, წმი-
დად ნინოდ თავსა ციხისასა პირველ მცხეთისასა, კოშკსა
მას ძალაღსა ბრინჯთა მათ ქუეშვ, ბრატმან მეფისა საგრილ-
თა და სასუენებელთა ჯდა.

ოდეს იგი შემუსრნა უფალმან აძმავ და სსუანი იგი
კერპნი საზარელითა რისხვთა პირისა მისისადთა, რომელი
იგი წინა წერილ არს ანდერძსა-მას მისსა შინა.

სოლო კიდრე რწმუნებადმღვ დედოფლისა ნანადსა
ქრისტვ ღმერთი ძედ ღუთისა, სანატრელმან წმინდამან
ნინო დაყო ექუსი წელი, ვითარ იგი თვთ იტყვს ყოფა-
სა შინა მისსა.

და ოდესმე შეიღნი დედანი დაგვმოწათნა შჯულსა
მისსა, რამეთუ ჰყოფდა ფარულად კურნებათა მრავალთა,
ვიდრემდის ნებსით იწყო კურნებად განკებითა ღუთისადთა
დედოფლისა ნანადსისა, აჩუნა ღმერთმან პირველად ძა-
ლი მისი მის მიერ მსულოვანსა-მას შინა, განკურნა ლო-
ცვთა მისითა სენისა მისგან მძიმისა, რომელსა ხელოვნე-
ბამან კაცთამან კერ შეუძლო განკურნებად მისი. და შემ-
დგომად მისა მოგვ მთავარი სპარსი ხუარასნეული იყო, სუ-
ლითა უკეთურითა ფიცხლად იგუეებოდა, სიკუდიდ მი-

აქამოდვე შეცვლით შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებ-
ში და მოხსენებულია აბიათარის ნათქვამად და არა სიდონია დე-
დაკაცისა (ივ. ქ. ცხ. გ. 79—81).

წევრულ იყო და იყო მთავარი იგი დედის ძმად ნანადსი დედოფლისად.

მაშინ ეკედრნეს დედას ჩემსა ნინოს ნანა დედოფალი და შეეუცა ისილვიდა მცირე მცირედ საქმეს-მას და ორგულებით ეტყოდა ნინოს: „რომლისა ღუთისა ძალითა იქმ საქმესა ამას გუჩნებისას, ანუ ხარ შენ ასული არმაზისი, ანუ შვილი ზადენისი, უცხოვებით მოხუედ და შეურდი. ხოლო მას (ხმას?) ზედა აც მოწყალება და მიგანიჭეს ძალი გუჩნებისად, რათა მით სცხოვნდებოდე უცხოას ამას ქუეყანასა და დიდებულმცა არიან უკუნისამდე.“

ხოლო შენ წინაშე ჩემსა იყავ მარადის (მწ), ვითარცა ერთი მანოვნებელთაგან ჰატივცემულ ქუეყანას ამას შინა, არამედ უცხოას-მას სიტყუასა ნუ იტყუ ჰრომთა მათ შეცთომილთა შჯუელსა.

და ნუ გნებავენ ყოვლადკუ აქა თქუმად, რამეთუ აჭა, ესერა ღმერთნი დიდთა ნაყოფთა მომცემელნი და სოფლის მზურბელებნი, მზის მომეუნელებნი და წჳძისა მომცემელებნი, ქუეყანისა ნაყოფთა განმზრდელებნი ქართლისანი, არმაზ და ზადენ, ყოვლისა დაფარულისა გამოქეძიებლებნი და ბუელებნი ღმერთნი მამათა ჩუენთანნი გაცი და გა, და თავი შენი იგი იყავნ და საწმუნოკებად კაცთა მიმართ, და წ უკუეთუ განჭკურნო მთავარი ესე, განგამდიდრო და ეყო მკუდრ მცხეთასა შინა მსახურად არმაზისა.

დაღაცათუ ჰქარისა-მის სიფიცხითა შეიმუსრა, არამედ მისი ადგილი შეუძრავ არს. ეგე არმაზ და ქალდეკელთა ღმერთი ითრუშანა ყოვლადკუ მტერ არიან.

ამან მისზედა ზღუაჲ მოადგინის და მან ამის ზედა ერთი ნუწადმე მოაწიის, ვითარცა აქუს ჩუეულებად სოფლის მპყრობელთა, და კმა გუყავნ ჩემგან ბრძანებედ ესე.“

მიუგო ნეტარძან ნინო მეფესა და ჭრჭუას: „მეფე! შენ უგუნისამდე ცხოვნიდი სახელითა ქრისტესითა და ვედრებითა წმიდისა დედისა მისისაჲთა და მისთანა ყოველთა წმიდათაჲთა. მოავლინენ შენზედა ღმერთმან, ცისა და ქუეყანისა შემოქმედმან, დამბადებელმან ყოვლისა დაბადებულისამან, დიდისა დიდებისა მისისაგან და აურაცხელისა მოწყალეებისა მისისაგან, ვითარცა სახუმილისაგან ნაბერწყალი, ერი მადლისა მისისაჲ, რათა სცნა და გულის-კმა-ჭყო სიმატლელ ცისაჲ 1) და სინათლელ მზისაჲ, სიღრმელ ზღვისაჲ და საძირკუელნი მისნი, სივრცე ქუეყანისაჲ და სათუთკუელნი მისნი, და რათა უწყებულ იყო შენ, მეფე, თუ ვინ შემოსნა ცანი ღრუბლითა და ქუხილნი კმითა ჭაერისათაჲ, და იძრვინ ქუეყანაჲ სიმძაფრითა მისითა, და რბიოდინა მესხსტუხანი კუაღსა მისსა. ეგზებინ ცუცხლნი გულისწყრომითა მისითა, ანუ ოდეს შეიძრის ვეშაპი იგი დიდი, რომელ არს ზღუასა შინა, და შეძრის ყოველი ქუეყანაჲ, ვიდრემდის დაირღვან მთანი მყარნი და კლდენი, და მეტნიერ გუყავნ შენ ამას ყოველსა ზედა მიწევნით.

რამეთუ ღმერთი არს ცათა შინა და უხილავ არს თაკადი იგი ყოვლისაგან დაბადებულისა, თუნიერ მისა, რომელი იგი მისგან გამოვიდა. ესე მოვილინა ქუეყანასა ზედა, ვითარცა კაცი, რომელმან ყოველივე აღასრულა, რომ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სიმაღლე ცისაჲ“.

ლისათვისცა მოსწრულ-იყო, და აღუდა მათთვის სიმაღლეთა მამისათანა.

მან მხოლოდმან იხილა დაუსაბამო იგი და იგი მხოლოდ მისთანა არს, რომელი იგი მდაბალთა ჭსედავს და მაღალნი იგი შორით იცნის.

ხოლო აწ, მეფე, ახლოს არს მიასლებად შენი ღუთისა. მე ვხედავ, რომეთუ არს ამას ქალაქსა სასწაული ერთი, სამოსელი მისა ღუთისაჲ, და ხალენისა მის ელიადისა ყოფად ვიეთმე აქა თქუეს, და მრავალნი სასწაულნი არიან აქა, რომელნი თუთ ღმერთმან გაუწუნეს.

ხოლო მე ესე მთავარი განკურნო ძალითა ქრისტე ჩემისაჲთა და ჯუარითა ვნებისა მისისაჲთა, ვითარცა იგი დედოფალი ნანა განკურნა ღმერთმან სენისა მისგან ფიტხელისა. და რად იგი ვაუწუე მას, ჭყოფს მას იგი, რათა სულიცა თუხი განაბრწინვოს და ერთცა თუხი მიასხლოს ღმერთსა“.

მაშინ მოჭკვარეს მთავარი იგი და წარიყუნა წმიდამან ნინო და მე და ნანა დედოფალი სამოთხესა-მას შინა, ნამუთა მათ ქუეშე, და დაადგინა იგი, და აღმოსავლით აღზერობად სხნა კელნი მისნი. და ათქუდია სამგზის: „გიჟმნი შეგან, ეშმაკო, და შეუდგები ქრისტესა, ძესა ღუთისსა.“

და ტირიდა სულ-თქუმიტა სულისა თუხისაჲთა წმიდაჲ ნინო, და ითხოვდა ღუთისაგან შეწვენასა კაცსა-მას ზედა, და ჩუენ მისთანა ერთ დღე¹⁾, და მწრთულ გან-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ერთ დღე და ორ ღამე“.

ვიდა სული იგი ბოროტი, და დაემოწათა წმიდასა ნინოს
იგი და ყოველი სახლი მისი ¹).

და აღიდებდა ღმერთსა მამასა და ძესა და წმიდასა
სულსა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ უკუნითი უკუნისამდე,
ამინ ²).

თავი თ, თქმული მისივე.

და იყო დღესა ერთსა წაფხულის ვიწსა, თუესა იუ-
ლისსა ოცსა, დღესა [შაბათსა, განვიდა მეფე ნადირობად
მუხრანით კერძო და მოუხდა უჩინო იგი მტერი ბოროტი,
მხრძოლი ეშმაკი, და შთაუგდო სიუვაწული კერპთა და ცე-
ცხლისა, და იგონებდა ყოველსა მსახურებსა მათსა, მსხუ-
ლთა მოწუებდასა ყოველთა ქრისტიანეთასა, და ჰქუა მე-
ფემან ოთხთა თანა-მზრახველთა მისთა: „ღირს ვართ ჩუენ
ღმერთთა ჩუენტაგან ბოროტის ყოფისა, რამეთუ უღებ-
ვიქმენით მსახურების მათისაგან, და მიუშუთ ჩუენ ქრის-
ტიანეთა გრძნეულთა ქადაგებად შჯულსა მათსა ქუეყანასა
ჩუენსა, რამეთუ გრძნებთა ჰყოფენ საგვირველებათა მათ.
აწ ესე არს განზრახვაჲ ჩუენი, რათა ბოროტად მოვსრნეთ

¹) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „დაემოწათა წმიდასა
ნინოს სახლუდით და ერთი მისით“.

²) ეს თავი ცოტა შეცვლილ არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში.
და სხვა ვარიანტებში (იხ. ქ. ცხ. გვ. 84—86) და აქამომდე,
ცნობილი იყო აბიათარის და არა სიდონიას თქმულად.

ყოველი მოსახე მჭარცმულისანი და უმეტესად შეუდგეთ
მსახურებასა ღმერთთა მათ მშრობელთა ქართლისათა. კამ-
ხილოთ ნანას, ცოლსა ჩემსა, შენანებად და დატყუებამ
შეულისა მჭარცმულისასა, და თუ არა მერხდეს, დავივიწყო სი-
უკარული მისი და სხუათა თანა წარკსწემილო იგიცა“. დაუმტკი-
ცეს განზრახვამ იგი თანა-მოაზრეთა მათ, რამეთუ მკურვალედ
იყენეს იგინი საქმესა-მას და ჰხევიდა პირველითგან, და
კერ იკადრებდეს განცხადებულად. ხოლო მეფემან მოკ-
ლო ყოველი სანახები მუხრანისა და აღვიდა მთასა თხო-
თისასა მძალასა, რათამცა მოიხილა კასპად და უფლის-
ციხედ, და განვიდა თხემსა მთისასა. შუა სამხრის ოდენ
დაუბნელდა მათ ზედა მზე და იქმნა, ვითარცა ღამე ბნელი და
უკუნი, და დაიპყრა ბნელმან არენი და ადგილნი, და განიბნი-
ნეს ურთიერთაჲს ჭირისაგან და ურვისა, და დაშთა მეფე მარტო
და იარებოდა მათათა მძინარეთა, შეშინებული და შეძწწუნებული
დადგა ერთსა ადგილსა, და წარეწირა სასოებამ ცხოვრებისა
მისისა, და მოეგო თავისა ცნობასა, განიზრახვდა ესრედ
გულსა შინა თვისსა: „აჰა, ესე-რა კხადე ღმერთთა ჩემ-
თათა და არა ვპოე ჩემზედა ღმერთთა. აწ რომელცა გვი-
ქადაგებს ნინო მჭარცსა და მჭარცმულსა, და ჰყოფს გურ-
ნებასა მისითა სასოებითა, არამცა ძალ-ედვა კხნამ ჩემნი
ჭირისაგან, რამეთუ ვარ მე ცოცხელი ვოჯობხეთს შინა, და
კერ უწყო, თუ ყოველისა ქუეყანისათჳს იქმნა დაქცევა ესე და
ნათელი ბნელად გარდაიქცა, და თუ ჩემთვის ოდენ.

აწ თუ ოდენ ჩემთვის არს ჭირი ესე, ღმერთო ნი-
ნოსო, განმინათლე ღამე ესე და მიჩუენე საყოფელი ჩემი,
და აღვიარო სახელი შენი, აღვიმართო ძელი მჭარცისა და

თაყუანის ვსტე მას, და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მოჩილ ნინოსასა შჯუელსა ზედა ჭრომთასა“.

ესე რამე უოკელი წარმოთქუა, განთენა და გამობრწყინდა მზე, და გარდამოვიდა მეფე ცხენისაგან, და დადგა მას ადგილსა, განიზურნა მკარნი აღმოსავალით ცად მიმართ და თქუა: „შენ ხარ ღმერთი უოკელთა ზედა ღმერთთა და უფალი უოკელთა ზედა უფალთა, ღმერთი რომელსა ნინო იტყუხ, და საქებელ არს სახელი შენი უოკლისა დაზადებულისაგან ცასა ქვეშე და ქუეყანასა ზედა, რამეთუ შენ მივსენ მე ჭირისაგან და განმინათლე ბნელი ჩემი. აჰა, ესე-რამე მიცნობიეს, რამეთუ გინდა გნნა ჩემი და ლხინება მიახლება შენდა. უფალო კურთხეულო ამას ადგილსა აღმართო ძელი ჯვარისა, რომლითა იდიდებოდის სახელი შენი და იგენიებოდის საქმე ესე და სასწაული უკუნისამდე“. და ისწავლას ადგილი იგი, და წარმოემართა და იხილას ერმან მან ნათელი და გამოეჭოთო ერთი განბნეული, ხოლო მეფე დასადავდა: „მიეცით დიდება ღმერთსა ნინოსასა უოკელმან ერმან, რამეთუ იგი არს ღმერთი საუკუნეთა და მას მხოლოსა შუენის დიდებაჲ უკუნისამდე“.

ხოლო ნანა დედოფალი და უოკელი ერთი და] ¹ იგი ქალაქი განვიდოდეს მიგებებად მეფისა, რამეთუ ჰირველ ესმინა წარწყმედაჲ და მერმე მოქცევაჲ მშუდობით. და

1) აქ რაც თრჩხილეზშია ჩასმული, ის დედანში აკლია, და ჩვენ იოვანე ნათლისმცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებიდან შევაკესო. ქ. ცხოვრებაში ეს ადგილი იპოვება მე 86—87 გვერდებზე.

მიეგებოდეს ჭინძარს და ღარტს და იყო სინარული დიდი მძვდობით მოქტევისათვის. ხოლო ნეტარი ნინო დადგრომილ-იყო ლოცვასა მწუხრისასა ჩუეულებსაებრ მათულოვანსა-მას შინა და ჩუენ მისთანა ორმოცდა ათი სული.

და იყო ვითარცა შემოვიდა მეუბ, იმრვოდა ყოველი იგი ქალაქი, და კითხა მელლითა დადადებდა მეუბ და იტყოდა: „სადა უკუბ აჩს დედაკაცი იგი უცხოა, რომელ აჩს დედაა ჩემი, და დიერთი იგი მისი მსსნელი ჩემი?“

და ვითარცა ესმა, ვითარმოდ „ქა მათულოვანსა შინა აჩს და ილოცავს“, მოდრკა მეუბ და ყოველი იგი ლაშქარი მოვიდა, და გარდამოვიდა საკედრისაგან, და ეტყოდა ნინოს: „აწ დირს ვაჩს ხადიდ სახელსა ლუთისა შენისასა და მკსნელისა ჩემისასა“. ხოლო წმიდაა იგი ასწავებდა და აწუგდა მწრთულ თაყუანის-ცემასა აღმოსავლით ქრისტესსა, მესა ლუთისასა. მამინ იყო გრგუნვაა და ტირილი ყოველისა-მის ერსაა, რამეთუ ჰხედვიდეს მეუბსა და დედოფლისა ცრემლთა დინებასა სინარულისა მისგან და საკვრეველებისა დიდისა, რომელი იქმნა.

და ხვალისა დღს წარავლინნა მოციქულნი საბერძნეთა ¹⁾, ხოლო ნეტარი ნინო ასწავებდა დღს და და-

¹⁾ ქ. ცხ. და სავა ვარიანტები აქ უმატებენ: „მირიან მეუბმა წინაშე კოსტანტინე მეფისა და წიგნი ნინოსი ელენე დედოფლისა წინაშე, და აუწყეს ესე ყოველი სასწაული ქრისტეს მიერი, რომელი იქმნა მცხეთას შინა მირიან მეუბსა ზედა და ითხოვნეს მოსწრაფებით მღუდელნი ნათლის ლებისათვის“.

მე ყოველსა კაცსა ჭეშმარიტსა-მას გზასა საწმენოკებისა-სა 1).

ხოლო მეფეს ეტყოდა ნინოს აღშენებისათჳს ეკლესიისა, ოდეს იგი წარემართა მეფეს და ყოველი ერთი მოსწრაფებით ქრისტესანობასა ვიდრე მღდელთა-მათ მოსლკადმდეს საბერძნეთით.

ჭჭუა მეფემან მოწმენემან წმიდასა ნინოს: „სადა უშენო სახლი ღმერთსა?“ ხოლო ნეტარმან მან ჭჭუა: „სადაცა მეფეთა 2); გონებაჲ მტკიცე არს.“ ხოლო მეფემან ჭჭუა: „მიუყარან მათუაღნი ეგე შენნი და მუნ მნებაჳს გონებითა, არამედ არა ესრეთ“.

არამედ არა ვრიდო სამოთხესა-მას სამეუფოსა და ნამუთა სიმაღლესა, და ბაზილიათა მათ ნაყოფიერებასა და უყავილთა მათ სულნელებასა, არამედ მას შინა აღვაშენო ტაძარი სალოცველად ჩემდა, რომელი ეგოს უკუნისამდე.

და მეუესეულად მოიღეს ძელი, და იწყეს შენებად, და მოჭკუეთეს ნამუ იგი, და შემზადეს სუეტად და ძირთა მისთა ზედა დადკეს საფუძველი ეკლესიისაჲ.

და იყო სუეტისა მის საშინელი ხილვაჲ და საკვრკელი, რომელი ზემო წერილ არს.

ხოლო ოდეს მოიწია უამი აღმართებად, სუეტი იგი პირველ მოკსენებული იწყეს ხუროთა მათ აღმართებად და კერ უძლეს.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში აქედგან იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „ოქმული მისივე (სიღონიასი) აღშენებისათვის ეკლესიათა“.

2) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „მოავართა.“

მაშინ შეკრბა სიმრავლს ურცხვ და მეფს მათთანა. იწყეს ფერად-ფერადთა ღონეთა და მანქანათა მზადებად, არა თუ აღმართებად-ოდენ ვერ შეუძლეს, არამედ შეძრვადცა, და უქმ იქმნა ყოველი სიბრძნის და ღონისძიებაჲ კაცთაჲ, და რათა სუეტისა-მის აღმართებითა საკვრველად ღმერთი იდი-დოს და კაცნი უმეტესად დაემტკიცენ საწმუნოებასა.

და ვითარ ვერ შეუძლეს აღმართებად და უმარჯუ იქ-მნა სჯის იგი, წარვიდა მეფს და ყოველი ერი გულდებულ ურვისგან და მწუნარს იუუნეს ამას ზედა.

ხოლო ნეტარი ნინო დაშთა ადგილსაკე და ათორ-მეტნი დედანი სხუანი. ხოლო სანატრელი იგი გოდებდა და დაადენტა (sic) ცრემლთა სუეტსა-მას ზედა. და ვითარცა შუალამე ოდენ იყო, წარმოიქცეოდეს ორნი ესე მთანი, არმაზ და ზადენ, რეცა თუ ესრესთ ჩამოირღუეოდეს და დააყენეს ორთავე წყალნი იგი, და მტკუარმან გადმოხეთქა და წარჰქონდა საშინელად ქალაქი, და მიერ შეიქმნნეს კმანი საშინელნი და საზარელნი ტყებისა და სივლტოლისანი.

ეგრევე არაგვ გარდამოკდა ციხესა ზემოჲთ და იქმნებოდეს საშინელნი გრგვინანი და შეშინდეს დედანი იგი, და ივლტოდეს, და მეცა მათთანაკე. ხოლო ნეტარი წმიდაჲ ნინო დაღადებდა: „ნუგეშინინ, დანო ჩემო, მთანი იგი მუნვე ჰგინ და წყალნი იგი მუნვე დიან, და ერსა ყოველსა სძინავს.

ხოლო ესე რომელ რეცა მთანი დაირღუეს სამართლად გუაჩუენებს, რამეთუ ურწმუნოებისა მთანი დაირღუეს ქართლს შინა, და წყალნი რომელ დაეყენეს, დაეყენა სის-

ლი იგი ურმათაჲ ეშმაკთა შეწირვისაჲ. სოლო კმანი ესე ტყეებისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი, რამეთუ ეგლოვიან თავთა მათთა ოკრებსა, რამეთუ არიან იგინი მეოც ამით ადგილით ძალისა ძაღლისაჲთა და ჟურითა ქრისტესითა. მოიჭეცით და ილოცეკვდით ღუთისა მიძრთ, შვილნო.“ და მეუსუელად დასცხრეს ხმანი იგი და იყო არა რაჲ.

და დადგა წმიდაჲ ნინო და განიზურნა კეღნი თვისნი ცად მიძრთ და თუაღნი ღუთისა მიძრთ, ლოცვიდა და ეკედრებოდა, რათა არა დააბრკოლოს სჯემს ესე სარწმუნოებისაჲ მტერძან, რომელსა წადიერებით წარმართებულ არს მეფეს და უოკელი ერი.

და კიდრე არღა ეუიენა ქათამსა, სამთავე ვართა ხცა შარსა ლაშქარძან ძლიერძან და დალეწეს კარნი ქალაქისანი, და აღიკო ქალაქი სპარსთა ლაშქრითა, და მეუსუელად შეიქმნეს შარის აღსაკდელნი შრინკანი და კივილნი და კლვაჲ ერისაჲ, ვითარმცა სისსლი დიოდა, და აღიკოსო უოკელი ადგილი, და მოვიდა ჩუენ ზედა სიმრავლეს შახილთაჲ და მახულთაჲ, და დადნეს კორცნი ჩუენნი, და განიღია სული ჩუენი.

სოლო მე ვტიროდე მამისათჳს და ნათესავთა ჩემთათჳს და მწკათელ მესმა, კობოდეს ძლიერად: „ამას ბრძანებს მეფეს სპარსთაჲ ხუარა და მეფეს-მეფეს ხუარან-ხუარაჲ: „უოკელი ჭურიაჲ განარინეთ შირისაგან მახულისა“.

ვითარცა ესე მესმა, მოკეკე გონებასა, შეორგულდი მე და ათნი იგი ჩემთანა, და მოახლეებულ იუენეს მახულისანნი, და ჩუენსა გარემოს სცემდეს და კლვიდეს, და

ისმა კმა ძლიერად: „შირეან მეფეს შიპურესო“. და გარე-
მო ისილა ბენედ მოლუაწემან მან და თქუა (sic): „კულად
(კლდ) უკასა, ვიცი, რამეთუ დიდად შჭირს“ და ჭმადლობ-
და ღმერთსა.

რამეთუ ესე ნიშანი მათისა წარწყმედისაჲ არს და
ქართლისა ცხოვრებისაჲ და ამის ადგილსა დიდებისაჲ. და
ნუგეშინის გუტეშდა, ვითარცა მოძღუარი კელოვანი.

ნანდვლვე ჭეშმარიტად მოძღუარი და მოციქული
ქრისტესი, წმიდაჲ ნინო, და მოეჭვა ერსა-მას მომავალსა
ჩუენზედა და ჭქუა: „სადა არიან მეფენი სპარსთანი სუა-
რს და სუანსუარს (sic), საბასტანით გუშინ წამოსუედიოთ?
მალს მოხუედით, დიდად სამს არს ლაშქარი უზომო ვიდ-
რემე ხართ, და ძლიერად დაჭლეწეთ ქალაქი ესე, მკვლი
დაეცით ქართსა და ნიაკთა.

წარკუდით ბნელთა ჩრდილომსათა მათათ-მათ კედა-
რისათა. აქა მოვიდა იგი, რომელსა თქუენ კელტოდეთ, და
განძრა მარჯუენე თვისი და დასწერა კელთა სასწ
ჟუარისაჲ“.

და მეუესეულად უჩინო იქმნა უოკელი იგი სიმრავ-
ლს ერისა და იქმნა დაუუდება დიდ და ჩუენ კადიდებდით
ღმერთსა და ჭკნატრიდით წმიდასა და სანატრულსა ნინოს.

და ვითარცა ცისკარი აღელესოდა მცირედ მიერულა
დათა 1) ამათ ჩემთა, სოლო მე ძღუძარს კიუაკ და წმი-
და ნინო დგა კელ-აღმოსორობილი.

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „დუდათ“.

და აჭა, ესერა ზედა მოადგა ჭაბუკი ერთი ყოვლადვე ნათლითა შემოსილი და მიეპარდნა ცეცხლის სახედ ზეწარი, და არქუნა სამნი რაჟმე სიტყუანი ნეტარსა ნინოს.

ხოლო იგი დაეცა პირსა ზედა თვსსა. ხოლო ჭაბუკმან მიეო კელი სუეტსა-მას და უპყრა თავი, და აღამაღლა, და წარიღო სამოთხესა ცათასა, და მე განკვრეპული მიკუასლელ და ვარქუ ნეტარსა დედოფალსა: „რაჟ არს ესე?“

ხოლო მან მომიდრიკა თავი ჩემი ქუეყანად და მე ტირილად ვიწყე ზარსა-მას ზედა, და მტირედისა ყაძისა შემდგომად აღდგა ნეტარი იგი, და მეცა აღმადგინა და განკეშორებით მას აღვილსა-მას.

ხოლო დედანი იგი იუუნესკე კიდე, და აჭა, ვინილე სუეტი იგი ცეცხლის სა[ხ]ედ ჩამოვიდოდა და მოეახლა ხარისხსა მას თვსსა, და ვითარ დაემართა და აღდგა ზედა ზარისხსა-მას ქუეყანით აღშორებულად ვითარ ათორმეტ წყრთა, და ნელიად ჩამოიტვალებდა თვსსაკე-მას ზედა ნაკულთსა.

რამეთუ ხარისხად იყო ძირი [იგი] მისი, რომლისაგან მ[ოკუეთილ-იყო] სუეტი იგი ცხრკელი.

და ვითარ რიჟურაჟუოდენ იყო, აღდგომილ-იყო მეფელ გულგდებული ურკათაგან და მისედა სამოთხესა-მას, დაწყებულსა-მას მისსა ეკლესიასა, რამეთუ მუნ მტკიცე იყო გონებაჟ მისი, და იხილა მუნ ნათელი, ვითარცა ელვაჟ ზეცადმელ აღწყენული სამოთხესა-მას შინა.

იყო სრბად, მკვირცხლ მოსლუად და ყოვლისა ერთსა სიმრავლელ მისთანა, და ვითარცა მოვიდეს და იხილეს საკვრეელი იგი ნათლითა ბრწყინვალელ სუეტი იგი ჩამო-

კიდოდ და ადგილად თჳს რეცა თუ დადგა ხარისხსა თჳსსა ზედა, და დაემუარა კელთ შეუხებელად კაცთაგან.

ნეტარ მას უამსა, რამ იგი იქმნებოდა, შიშითა და სიხარულითა აღივსო მცხეთამ ქალაქი, და დამოსდიოდეს შდინარენი ცრემლთანი მეფესა და მთავართა, და უოკელსა ურსა სულთქუძითა სულისა მათისაჲთა, და ადიდებდეს ღმერთსა, და ჭნატრადეს ნეტარსა ნინოს, და იქმნებოდეს მას დღესა შინა სასწაულნი მრავალნი.

თავი ია, თქმული მისივე ¹⁾ .

პირველი სასწაული. მოკინძევიდა ჭურთაჲ ბრძამა შობითგანი და მიეახლა სუეტსა-მას ცხოველსა, და მუნ ქუესვე იქმნა იგი მხედველ, და ადიდებდა ღმერთსა.

ურბამა ვინმე სეფზ-წული იღვა რვა წლისა სნეული წარმართი. მოიღო იგი დედამან მისმან საწმუნოკებით და დადგა იგი ცხედარსა ზედა წინაშე სუეტისა-მის ნათლისაჲსა და ნანდვილვე ნათლით შემოსილსა, და ეკედრებოდა ნეტარსა ნინოს, და ეტყოდა: „მოხედვე, დედოფალო, ძესა ამას ჩემსა, მიახლებულსა სიკუდიდ, რამეთუ ვიცი, ვითარმედ იგი არს ღმერთი ღმერთთაჲ, რომელსა შენ ჭმისხურებ და ჩუენ გვქადაგებ.“

მაშინ შეახო ნეტარმან ნინო კელი თჳსი სუეტსა მას ცხოველსა და დასდგა ურმასა-მას ზედა, და ჭქუა:

¹⁾ ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში ეს მოთხრობა ცალკე თავად არ არის ნაჩვენები.

„გწმამს იესო (იჲ) ქრისტე, ძე ღუთისა ცხოველისაჲ, სოცითა მოსრული ცხოვრებისათჳს ყოველისა სოფლისა?“ და ჰქუა ერძამან-მან: „ჰე, დედოფალო, მწმამს იესო ქრისტე, მხსნელი დაბადებულთაჲ“.

მაშინ ჰქუა მას წმიდამან ნინო: „განიგურნე ამიერითგან და ადიდებდი მას, ვისმან ძალმან განგკურნა“. და მწრთულ აღდგა ერძამა იგი, ვითარცა უტკივნელი, და დაეცა შიში დიდი მეუესა და ყოველსა სიმკაკლესა ერისსა.

და თითო სახენი სნეულნი მოვიდოდეს და განიგურნებოდეს, ვიდრემდის მეუემან შექმნა საზურველი ძელისაჲ გარემოჲს სუეტსა-მას და დაფარა ხედვისაგან.

და ეგრეთ შეესებოდეს ერნი სართულსა-მას, და განიგურნებოდეს მწრთულ, და ადიდებდეს ღმერთსა, საკურველ მოქმედსა. და იწყო მეუემან აღშენებად სამოთესესა-მას შინა ეკლესიასა გულსმოდგინებითა და სისარულითა დიდითა ¹).

მაშინ მოვიდეს მოციქულნი საბერძნეთით მღდელთ მოძღუარნი, მღდელნი და დიაკონნი, და იწყეს ნათლისცემად, ვითარცა ზემო წერილ-აწს.

¹) აქ. ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები მოგვეთხრობენ კოსტანტინე მეფის და ელენე დედოფლის მიერ სინარულით მიღებას მირიანის მოციქულებისას (იხ ქ. ცხ. გვ. 91).

თავი იბ, რომელი თქუა აბიათარ, რომელი იყო ზირველ მღვდელი ბაკინსა შინა ჭურია-თასა მცხეთას, და ნათელ-ილო კელსა შინა ნინოძსა.

მე აბიათარ მღვდელი გიყავ წილით ხუედრებული სამ-ღვდლოსა ზედა მის წელაწადისსა, ოდეს ესე ნეტა-რი დედაკაცი ნინო მოვიდა მცხეთად. მას ჟამსა ჩემთანა წიგნები მოსრულ-იყო ჭრომით და ეგვბტით, და ბაბი-ლოზნით ჭურიათა მღვდლთაჲ და მწიგნობართაჲ, რომელსა წერილ-იყო ესრეთ:

„ვითარმედ განხეთქა ღმერთმან მეფობაჲ ჭურიათაჲ 1), აჭა, ესერა წინასწარ-მეტყუელნი დასცხრეს, რამეთუ რომელსა სული აწუკვდა, ყოველი აღესრულა, და განვიბნენით ჩუენ ყოველსა ქუეყანასა, და ჭრომითა დაიზერეს მეფობით ქუეყანაჲ ჩუენი, რამეთუ ვცოდეთ ყოველითურთ და განვა-რისხეთ შემოქმედი ღმერთი.

აწ იხილენ წიგნნი მოსესნი, რომელმან დაიწერა ჩუენ ესე ყოველი: „რომელი იტუჯს ქუეყანასა ზედა ღუთად თავსა-თჯსა, ძელსა დამოკვიდოს“. ანუ უკუე შევიდრემე-ვსცეთით (შევე მევსცეთით 2) ნაწარკველისა-მის იესოძს

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „განხეთქა ღმერთმან სამ ნაწილად მეფობაჲ ისრაილისა“

2) ქ. ცხ: „შეუკვე-ვსცეთით“; სხვა ვარიანტები: „შეო-უკვე-ვსცეთით“.

სიკუდილისა, რამეთუ ვხედავ პირველ, ოდეს მამათა ჩუენ-
თა შესცოდინან ღმერთსა და უოკლადვე დაივიწყიან იგი, მის-
ცნის კელმწიფესა ძლიერსა და ტყუებსას. ხოლო ოდეს
მოიქცეიან და ღაღად-უვიან, მწრათულ განაჩინნის იგინი
ჭირისაგან.

და ესე შეიდგზის ვიტით წერილთაგან. ხოლო ვი-
ნაფთვან კელნი შეასხნეს ძესა-მას დედაკაცისა მწირისასა
და მოკლეს, აღილო ღმერთმან კელი მისი ჩუენ ზედა, გან-
სეთქა მეფობაჲ და განგუაშორნა ტამარსა ღუთისასა, და
უგუგუებულს უო ნათესავი ჩუენი სრულად.

ხოლო აწ არს სამასი წელი, ვინაფთვან არცაღა უოკ-
ლადვე ისმინა კედრებაჲ ჩუენი, არცა უო ღზინებაჲ, სა-
გონებელ მიჩს, ვითარჲდ ზეცით იყო კაცი იგი“.

და ესე განემარჯულა მოწერილი. ხოლო მე ვითარცა მესმა
ესე, ვიწვე ვითხვად დედაკაცისა-მის ნინოსასა ქრისტესთჳს,
თუ ვინაჲ იყო იგი, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს იქმნა
ღმერთი კაც.

მაშინ სეტარმან-მან აღალო პირი თჳსი, ვითარცა ჯურ-
ღმულმან აღმოდინარემან, და ვითარცა წყარომან დაუწუ-
ედელმან. იწყო საუგუნითგანთა, ჩემთა წიგნთა ზეპირით წარ-
მოიტყოდა და განმიმარტებდა, და ვითარცა მძინარესა, გან-
მალვიებდა.

და, ვითარცა დასულეუფლსა, განმანათლებდა ¹⁾, და მა-

¹⁾ ქ. ცხ. „გონიერ მეოფდა“; მარიამის ვარიანტი და
სხვა ნინოს ცხოვრებანი: „განმანათლებლად აღმოჩნდა“, ანუ
„განმანათლებდა“.

მათა ჩემთა შემაწყალებდა, და შჯუღსა ცვალებასა შემაჯუ.
რებდა, ვიდრემდის მიწმენსა სიტყუთა მისითა ქრისტე, ძნ
ღუთისაჲ, და ვნებაჲ მისი, და აღდგომაჲ დიდებით, და
მეორედ მოსლვაჲ მისი საშინელებით, და ჭეშმარიტად იგი
არს მოლოდებაჲ წარმართთაჲ.

მას უამსა მე და 1) ასული ჩემი ღიწს ვიქმენებით
სამკურებელსა და განსაწმედელსა ცოდვათასა, ემაზსა წყალ-
სამას წმიდასა, რომელსაც ინატრიდა დავით წინასწარ-
მეტყუელი და კერ ეწიფა, და გუაღად მესმა მე კმაჲ ახ-
ლისა შჯუღისა მგალობელთაჲ, რომელსა ინატრიდა იგივე
დავით და კერ მიქბთხა.

და ღიწს ვიქმენ ზიარებად ჭეშმარიტსა კორცსა და
სისხლსა კრავისა-მის ღუთისასა, სოფლისა ცოდვათათჳს
შეწირულისა, რომლისა ტებღ არს მისი გემოჲს ხილვაჲ.

და ამას ზედა უაჳრ უფაღმან განსვლად ჩემი კორ-
ცთაგან, რამეთუ მრავალნი სასწაულნი იხილნეს თუაღ-
თა ჩემთა ნინოჲს მიერ მცხეთასა შინა დღეთა ჩემთა.

ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა და-
სავალისა, იყო კარსა მოგუეთისასა, მტკვარსა ზედა, და იყო
მცირს ბაგინი სამარხოჲ მათი, რომელსა ზედა აღმართა
წმიდამან ნინო ჟუარნი ქრისტესი, და ერთი ერთსა ნათელ-
სცემდა მუნ შინა კლათთა აკობ მღდელისაჲთა და პრო-
სილას მ[თა]ვარ-დიაკონისაჲთა მთავართა შკ[ილეხსა] წი[ალ-
თა] ქა[ლა]ქ[ისათ]ა. დაერქუა ადგილსა-მას მთავართა სა-
ნათლოჲ, და ფრთად დიდებულ იყო ადგილი იგი დღეთა
ჩუენთა, რამეთუ დგა იგი კელსა თჳნიერ ნაშენებისა.

1) „და“ არ არის დედანში.

და მათ დღეთა შემეშურვნეს აგრად ჭურინი მცხეთელნი ჩემ ზედა, და დასცეს ხს იგი კილამოა, რომელი დგა კარსა ზედა ბაგინისსა, რომელი განაშუენებდა ადგილსა-მას, რამეთუ გარდაერთსნეს რტონი მისნი ყოველსა-მას სტოკასა ბაგინისსა, და იწყეს სადადთვე წარსლვად თზნიერ ხოლო ბარბანთსა, რომელნიცა მოინათლნეს ორმოცტა ათი სული სახლისა მათისა და მკვდრ იქმნეს მცხეთასა შინა, და მიუბოძა მირქან მეფემან დაბა ერთი, რომელსა ჭკჩქან ცისს-დიდი. და იუენეს დიდ წინაშე მეფისა და [ყოველთა] ქრისტიანეთასა მადლითა ნეტარისა ნინოაშითა და მოძღურებითა მისითა 1).

და 2) მათ დღეთა შინა მოიწია წიგნები ჭრომით წმიდისა პატრიარქისა ნეტარისა ნინოაშისა და მირქან მეფისა, და ყოველისა ერისა ქართველისა. და მოკვლინა ბრავი (sic) მთავარ-დიაკონი ქებისა შესხმად და გურთხევისა მოცემად, და წმიდისა და ნეტარისა ნინოაშისა ლოცვასა წარღებად, და მადლისა ზიარებად, და ჭქონდა წიგნი ბრავთა მეფისა ნეტარისა ნინოაშისა.

1) სიტყვებიდან „ხოლო სახლი ელიოზისი“ (გვ. 53) აქამომდე ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში სრულიად არ მოიპოება, ხოლო ზოგიერთი აქ მოხსენებული ფაქტები შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში და აღნიშნულია სიღონიას მოთხრობილად (იხ. ქ. ცხ.გვ. 91—92).

2) აქედან ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „წიგნი, რომელი მოუწერა პატრიარქმან კრომისამან და ბრანჯთა მეფემან ნინოს და მეფესა და ყოველსა ერსა ქართლისათა“.

რამეთუ მოენათლეს იგინი მამასა მისსა ზაბილოვნს, და ესე ყოველი მისმენილ-იყო მათა ისრუსადიმიოთ, ჭკო-ით, კოსტანტინეპოლით, ვითარმედ ქუეყანასა-მას ჩრდი-ლომასსა ¹⁾ მიწეგნილ-აჩს მზს იგი სიძარტდისაჲ, ნა-თელი მამისა მიერ მოსრული, ქრისტს.

და ამისთვის სანატრელი წიგნი მოეწერა, რათამცა ეუწენეს საქმენი იგი და სასწაულნი, და სუეტისაჲ-მის და მსუულოვანისაჲ-მის საკურკელებანი, და ძალი იგი გურ-ნებათაჲ, რომელი ისილა მთავარ-დიაკონმან და განკურკე-ბით აღიდებდა ღმერთსა, და წარილა წიგნებო, და წარვი-და ²⁾.

თავი იგ. ჰატოოსანი ჯუარისათვის, რომელი აღწერა იაკობ ³⁾.

და იყო, რაჟამს მოგუეთა სს იგი ჰატოოსნისა და ძლევის მეოფელისა ჰატოოსნისა ჯუარისაჲ, და მოაქუნდა იგი ათსა ათეულსა კაცსა მზ-მზ, რტომთურთ და ფურ-ცლით, შემოაქუნდა ქალაქად, და მისტედებოდა კრი იგი მწუნის ფერობასა-მას და ფურცლიანობასა დღეთა ზათ-

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ქუეყანასა-მას ქართლისა-და“.

²⁾ ამის შემდეგ ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში მოთხ-რობილია საქართველოს სხვა და სხვა ნაწილების მოქცევის ამ-ბავი.

³⁾ ეს სათაური ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში არ მო-იპოვება და თვით ეს პარაგრაფი იაკობის თქმულად არ მოიხსე-

ხელის 1) პირისათა, ოდეს სხუაჲ ყოველი ხს' კმელ-იყო, ხოლო იგი ყოვლადვე ფურცელ დაუცვანებელ და სულ ჭამო, და ხედვად შეენიერ იყო. მასშინ ძირსა ზედა აღჭმარ-თეს კარსა ეკლესიისასა სამხრეთსა, და ჭებრვიდა წყალთა-გან ნიაკი, და შ[ალვი]და ფურცელ[თა] ხისა მისგან, და აძრევდა რტოთა მისთა, და იყო ხილვაჲ მისი შეენიერ და სულ ჭამო, ვითარცა სმენით ვიცით ხისა მისთჳს ალვისა.

და ესე მოკვეთეთ თუესა მარტსა გე-სა, დღესა პა-რასკევისა, და დაადგონ დღს' იგი ოცდა-ათჩუდმეტ დღს'დ-შდს', და არა შეიცვალა ფურცელი მისი, ვითარცა ძირსა ზედა მდგომარისაჲ თავსა წყარო-მსასა, ვიდრემდის ყოველ-ნი ხენი მალნარისანი შეიმოსნეს ფურცლითა და ხენი ნა-ყოფიერნი შეიმკუნეს ყუავილითა. მასშინ თთუესა მასსა-ერთსა შეიჭმნეს ჯუარნი ესე და შუდსა მის თთჳსასა აღე-შართნეს კელის დადებითა მეფისაჲთა, სინხრულითა და დიდითა წადიერებითა ყოვლისა ქალაქისაჲთა 2).

იყვნეს რაჲ ყოველნი იგი ეკლესიასა შინა, და იხი-ლეს [ყოვლად] სიმრავლემან ქალაქისამან [ბნელთა] მათ-ღამეთა: და აჴა, ჩამოვიდის ჯუარნი ცეცხლისაჲ, დაგზრგზ-

ნიება, ხოლო ამ სათაურით მოთხრობილი ამბავი შეცვლით შე-ტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში შემდეგი სათაურით: „აღმართებისათვის პატრიოსნისა ჟუარისა“ (იხ. ქ. ცხ. გვ. 93—95).

1) ქ. ცხ.: „ზამთრის“. ხოლო მარიამის და სხვა ვარიან-ტებში: „ზაფხულის“.

2) ქ. ცხ.: „ყოვლისა ერისა ქართლისათა“, ხოლო მა-რიამის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში: „ქალაქისათა“.

ნებუღი ვარსკულავითა, და დაადგრის ზედა კელესისა-
ვიდრე განთიადმდღს, და ყოყელნი ადიდებდეს ღმერთისა-
ამას ზედა.

და განთიად რიყურაყუსოდენ გამოვიდის მისგან-
ოწნი ვარსკულავი. ერთი იგი წარვიდის აღმოსავლით და
ერთი დასავლით, და იგი თავადი ეგრედვე დგან ბრწყინვა-
ლედ, და ნელადა-ნელადა განდგის მიერ კერძო არავუსა,
და დადგის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახ-
ლას წყაროსა-მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმი-
დის ნინოამსთა, და მუნით აღმაღლდის ზეტად.

ესე მრავალგზის იხილა ყოველმან სიმრავლემან ერი-
სამან მაცხოვარებაჲ ღუთისა ჩუენისაჲ. მამინდა ვიწყეთ-
ნეტარისა ნინოამსა კითხვად, ვითარმედ რამეჲ არს, რამე-
თუ გამოვიდის ნაბერწყა[ლთა-მათ] და წარვიდის აღმოსა-
ვლით და დასავლით.

ხოლო წმინდამან ჭქუა მეფესა და ყოველსა ერსა:
„განავლინებით გაცნი მათათა ზედა მალაღთა, აღმოსავლად
ვიდრეს კახეთისა მთადმდღს, და დასავლით ვიდრე მიაწევ-
დეს სამეფოჲ შენი 1). და ოდეს მთიებნი იგი გამობრ-
წყინდენ, იხილონ, თუ სადა დადგენ, და მუნცა აღჰმართე-
ნით ოწნი ესე ჯუარნი საცოდ ყოველთა ქრისტიანეთა (sic)
და დასამკობელად მტერისა“. ხოლო მეფემან ყო ებ-
რეთ, და შეიტყვნა თავნი მათათანი მიწყებით ათ დღს. ესე

1) ქ. ცხ. და სხ. ვარიანტები: „ვიდრე სანახებამდე ამის-
ქალაქისა.“

იყო ჰაჩასკეკის, შახათად-ღა გათენდებოდა, და იყო სსს-წაული იგოვი, იქმნა ეგრევე, ვითარცა ყოვლადვე იქმნის. ხვალის დღე მორიდეს დასავალითნი იგი, რომელნი იგი დგეს მათათა ზედა, რომელ არს მთა ქუახთა თავისაჲ, და უთხრეს მეფესა, ვითარმედ „დაადგონ ვარსკვლავი იგი მათათა თხოთისათა და შთავიდა ყრვს 1) და კასპისას, და დაადგონ ადგილსა ერთსა, და ხელად უჩინო იქმნა“.

ეგრეთვე მორიდეს აღმოსავალით და თქუეს: „გინილეთ ვარსკვლავი იგი აქამთ მომავალი, და დაადგონ დაბასა ბოდს, კახეთისა ქუეყანასა“.

მაშინ ბრძანა ნეტარმან ნინო, რათა წარისუნენ ორნი ესე ჯუარნი და აღმართნენ ერთი თხოთს, სხდა იგი ამხილა ღმერთმან მეფესა ძალი თჳსი, და ერთი იგი მიეცა სალომეს უყარმელსა, ჭეშმარიტსა მკეკაღსა ქრისტესსა, და აღმართოს იგი უყარმას ქალაქსა, და დაბაჲ ბოდისი არს წინა-ადუდგეს ქალაქსა მეფეთასა, რამეთუ ერისა სიმრავლელ არს მუნ.

დაბაჲ კულა ბოდისი თჳთ ვიხილოთ სათნოჲ იგი ადგილი ღუთისაჲ, და კყავთ ეგრეთ, ვითარცა გვიბრძანა ჩუენ წმიდამან ნინო.

ხოლო ესე სსსწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული ჰატიოსანი ჯუარი მცხეთისაჲ აღვიზუარით კელითა კაცობრითა და მიკედით ბორცუსა-მას ქუეშე, წუაროსა-მას ზედა, და ვათიეთ დამს, და კილოცეკდით ღუთისა მიმართ. ხო-

1) ეს სიტყვა არც ერთ ვარიანტში არ მოიპოვება.

ლო ნეტარი წმიდაჲ ნინო ცრემლითა განჭზავებდა წყაროსს მას, და იქმნებოდეს გუერნებანი და სსსწაულნი დიდ-დიდნი, და ხვალის დღმწ აღვედით კლდესა-მას ზედა, და მივიდა ნეტარი ნინო, და დავარდა ქუათა-მათ ზედა ბორცვისათა, და ტირილდა იგი და მეფმწ, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი იგი სიმრავლმწ ერისაჲ, მამათაჲ და დედათაჲ, და ყრმათა ჩჩვლთა ყვილი თვარვიდეს, მთანიცა ჭმას-ცემდეს.

და დასდგა კელი წმიდამან ნინო ერთსა ქუასა და მრქუა მე: „მოკედე, შენდა ჯერ არს, დასწერე ჯუარი ქუასა ამას.“ და მე ვუავ ეგრეთ, და მუნ აღჭმართეს ჯუარი იგი დიდებით მეფეთა. და მოდრკა მეფმწ მუკლთა თვსთა ზედა, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი სიმრავლმწ ერისაჲ, და თაყუანის-სცეს ძლევით შქომსილსა ჯუარსა, და აღიარეს ჯუარცმული იესო ქრისტე ჭეშმარიტად ლუთად და მედ ლუთისა ცხოველისად, და რწმენა სამეებით დიდებული დმერთი ყოველთა, რომელსა შუენის დიდება უკუნითი უკუნისამდე, ამინ. სოლო დედანი იგი მთავარნი არს სადა განემორებოდეს წმიდასა ეკლესიასა და სუეტსა ნათლისსა, და ჯუარსა ცხოველსა, რამეთუ ჭსედვიდეს სსსწაულთა-მათ უზომოთა და გუერნებთა მიუთხრობელთა.

მაშინ დაუტევა წმიდამან ნინო მცხეთაჲ ქალაქი და წარვიდა მთეულთა, სარებად შირუტეუთ სსხეთა-მათ კაცთა და შემუსრვად კერზთა მს[თ].

სოლო აქა შინა დაუტევა აბიანარ ჭურია ყოფილი იგი მდელი, რომელი იყო მეორმწ ზავლმწ, რომელი არს დასცხრებოდა ლამმწ და დღმწ ქადაგებსა ქრისტესსა [და] დიდებსა მისსა, კიდრემდის სიულტო[ლად ჭურს] ჭუ-

რითა. ხოლო ბაგინისათჳს აიძულებდა მეფეს, რათა არა შესძრან [ნა]შენები იგი მისი, არამედ რათა შესძინოს აღ-შენებაჲ, რამეთუ ვიდრე არდა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებული სახელი საუკუნო-მისა-მის ღუთისაჲ. და ერჩიდა მეფემ მისთა დღეთა და იყენეს მუნ შინა ელიოზის ნათესავნი მდღელად ჭუ-რითა ზედა.

თავი იდ. აღმარებება ზატოოსანისა
ჯუარისა მცხეთისაჲ და მერმე კუალად გამო-
ჩინებაჲ.

და იყო, რაჟამს მოიქცა მთელი ქართლი, ზრახვა-ეკეს მდღელთა, რომელნი მოსრულ-იყვნენ საბერძნეთითა აღმარებელ ნიში ჯუარისაჲ, ჭჭუეს მდღელთა-მათ მირჳან მეფესა: „ჯერ და წეს არს აღმარებელ საუფლოჲ ნიში ჯუარისაჲ“. და სათნო უჩნდა მეფესა და ყოველსა ერსა, და სიხარულით შეიწყნარეს სიტყუაჲ იგი მდღელთაჲ მათ და სწავლაჲ, და უბრძანა მირჳან მეფემან ძელი საჯუარედ-წარვიდეს ხურონი და მოჭკუეთეს ხმ ერთი ჭაკროვანი, და უბრძანა მეფემან შესაქმედ ჯუარი.

ხოლო მდღელნი იგი ასწავებდეს სახესა-მას ჯუარი-სასა, და რაჟამს შექმნეს ჯუარი იგი, მოვიდეს და უთხრეს მირჳან მეფესა ხურონთა-მათ, ვითარემედ „შეკქმენით ჩუენ ჯუარი მდღელთა-მათ.“

და მეეს აღდგა მეფებ იგი სინაწუღით, და ყოველ-
მან ერმან იხილეს სახსებ იგი ჯუარისაჲ-მის და უკვირდა
ფრად, და აღიდებდეს ღმერთსა.

მას უამსა გულის კმა-ყო და მოეკესნა მეფესა, ოდეს
იგი დღებ დაუბნელდა მთასა ზედა, ვითარ იგი ნათელი
ბრწყინვალეებისა დიდისაჲ იხილა მსგავსად ჯუარისა, და
ვითარ იხილა, იცნა. მასშინ უთხრობდა მღვდელთა-მათ და
ყოველსა ერსა ხილვასა-მას, და ვითარ განუნათლა ბნელი
იგი ნიშმან ჯუარისამან წინაშე თუაღთა მისთა. მასშინ ვი-
თარცა ესმა ერსა-მას სიტყუა იგი მეფისაჲ, უმეტესად-და
და უფროს ჭრწმენა იესო ქრისტე, და ნიში იგი ჯუარისა
მისისაჲ, და ყოველთა ერთობით სინაწუღით თაუუნის-
სტეს მას და აღიდებდეს ღმერთსა.

მასშინ განიზრახვდა მეფებ ყოველსა მას ერსა, ვითარ-
მედ რომელსამე აღვილსა აღჭმართონ სახსებ იგი ჯუარისაჲ,
ხოლო კაცად-კაცადი იტყოდა, სადა ვის მარჯუე უჩნდა,
აჩამედ ვერ სადა გამოიჩიეს. მას უამსა მიჩიან მეფებ
ილოცვდა და იტყოდა:

„უფალო იესო ქრისტე, რომელი გურწამ ტუჯსა
ამის მიერ, და გუასწავეს მღვდელთა ამათ შენთა, შენ იესო
ქრისტე, რომელმან თავი თუჯი დაიმიდაბლეს და სატი მო-
ნებისაჲ შთაიცუ სიმიდაბლითა შენითა, რომელი გარდა-
მოჭხედ გურთხეულთაგან წიაღთა მამისთა, რომელმან და-
უტევენ ჩუენთუხს საუდაჩნი, უფლებანი და ძალნი, და დაემ-
კვდრე საშოსა წმიდასა ქალწულისასა, და მეჩმეს ჯუარს
ეცუ პონტოკელისა პილატესზე, დაუფალ გულსა ქეყენი-
სასა, და მისამისა დღესა ასდგე, და აღსწუღე ყოველივე

თქმული წინასწარ-მეტყუელთაჲ, აღმაღლდი ზეტად ღ დაშჯედ მარჯუენით მამისა, და მეტყე მოსლვად ხარ განშჯად ცხოველთა და მკუდართა, და დაგვტეკენ ჩუენ ნიში ჯუარისა შენისაჲ დასარღუეკელად უხილავთა მანქანებათა მტერისათა, ხოლო ჩუენ მოშიშთა შენთა მოგვლებიეს სასწაულად, რათა განგეჩნეთ ზიქსა ეშმაკისასა, რომლისგანაცა წარწყუენულ ვიუკენით.

ხოლო აწ, შენ ღმერთო, ღმერთო, მაცხოვარო ჩუენო, ინებე გამოცხადებაჲ ადგილისაჲ, რომელსა აღვმართეთ ნიში ჯუარისა შენისაჲ, რათა იხილონ მოძულეთა ჩუენტა და ჭრცხვენოდის, რამეთუ შენ უფალი შექმნიე ჩუენ და ნუგეშინის მეც ჩუენ“.

და ვითარცა შემწუხრდა მას ღამესა, ჩუენებით დაადგრა ანგელოზი უფლისაჲ მიჩენ მეთესა და უჩუენა მას ბორცვ ერთი არაგუსა წილ კერძო, მახლობლად მცხეთასა, და ჭქუა მას: „ესე ადგილი გამოურჩევიეს ღმერთსა, ამას ზედა აღმართნ ნიში ჯუარისაჲ“. და ვითარცა განთენა, უთხრა მიჩენ მეთემან მდღელთა მათ ჩუენებაჲ იგი ანგელოზისაჲ და სიტყუაჲცა იგი, რომელ ჭქუა, და ბორცვცა იგი, რომელი არუენა.

ვითარცა ესმა ჩუენება იგი, და ადგილიცა იგი იხილეს, სათნო უჩნდა ყოველსა ერსა ბორცვ იგი, და სიხარულითა და გალობითა დიდითა ყოველთა ერთბამად აღილეს ჯუარი იგი, და აღჭმართეს ბორცუსა-მას ზედა მძლწ ნიში ჯუარისაჲ მცხეთასა მახლობლად, მართლ წინაშე აღმოსავალით, დღესა გვრიაკესა, ადესებისა ზატიკის ზატიკსა.

და ვითარცა აღმართა ნიში ჯუარისაჲ ქუეყანასა-მას. ქართლისასა, მიესეუღად მას უამსა დაეცნეს ყოველნი კერ-
პნი, რომელი იყვნეს საზღუართა ქართლისათა, და შეიმუხ-
რნეს, და საკერპონი დაიწდეს. ვითარცა იხილეს ესე სა-
კერპელი საქმე და სასწაული, რომელი ქმნა ძლევის მიუ-
ფელმან მან ნიშმან ჯუარისამან კერპთა ზედა, უფროჲს
განუკვრდებოდა საქმე ესე და აღიდებდეს ღმერთსა, და სი-
ხარულით თაყუანის-სცემდეს ჰატიოსანსა ჯუარსა 1), და
ყო მიტყან მიუფელმან და ყოველმან ერმან მცხეთისამან შე-
საწირავი დიდი მას ღღესა შინა ჰატიოსანისა ჯუარისა. და
დაწესეს ღღესასწაული ძლევით შემოსილისა ჯუარისაჲ
აღვსებისა ზატიკისა, ღღესა კვრიაკესა, ყოველმან ქართლ-
მან, ვიდრე ღღენდელად ღღედდეს და ვიდრე უკუნისამ-
დე. და იყო წოდებისამე უამისა შემდგომად მარტულისა
უკუნისა, იხილეს სასწაული დიდი და საშინელი ღღესა
ათხშაბათსა.

აჭა, ესეცა სუეტი ნათლისა სახედ ჯუარისა ღგა ზე-
და ჯუარსა-მას და ათორმეტნი ანგელოზნი დაგვრგვნი-
ბული იყვნეს გარემოჲს მისა. ეგრევე სახედ ათორმეტნი
ვარსკვლავნი დაგვრგვნიბულ იყუნეს. ხოლო ბორცვ იგი
ჯუარისაჲ ერთსახედ გუმოდა სულნელად, და ვითარცა ჭხედ-

1) ეს პარაგრაფი თავითგან აქამომდე არც ერთ ვარიანტში არ მოიპოვება. დანარჩენი ბოლომდის შეტანილია ყველა ვარიანტების იმ წ-ში, რომელსაც სათაურად აქვს: „აღმართებისათვის ჰატიოსანისა ჯუარისა“. საზოგადოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ყველა ვარიანტებში შემოსწავნილი ორი პარაგრაფი ერთ პარაგრაფად შეტყვევით არის მოყვანილი.

ვიდეს სსსწაუღსა-მას, მრავალნი უღმრთოთაცანნი მოიქცე-
ოდეს და ნათელს იღებდეს, და აღაშენებდეს ეკლესიათა.
ხოლო მოწმუნენი უფროდს განმტკიცებოდეს და ადი-
დებდეს ღმერთსა. და მეტე კუალად იხილეს სხვაჲ სსს-
წაული პატროსნისა ჟუარისაჲ, ვითარცა ცეცხლი დგა,
და ვითარცა ალი ეგზებოდა ზედა თავსა ჟუარისსა, სამ-
გზის მზისა უბრწყინვალესი, და ვითარცა სსხუმიღსა რაჲ
ნახებწკალი ადვალნ ძლიერად, ეგრძ სსხედ იყო, ალვიდო-
დეს ანგელოსნი, და გარდამოვიდოდეს ზედა პატროსანსა
ჟუარსა. ხოლო ბორცუ იგი ჟუარისაჲ იხარებდა ძლიე-
რად, და ყოველი ქუეყანა იბრძვოდა, და მათათა და ბორცუთა
და ლელეთა არმური სულნელებისაჲ ალვიდოდა ცამდს და
კლდენი შეიმუსკოდეს.

და სულნელებსაჲ დიდ-ძალი მიეფინებოდა ყოველსა
ქუეყანასა, და ესე არა ზედმოჲთ იყო (ზა მოჲთ) და
არცა თანა წარსკლით, არამედ მუუვარ ყამ, და გამანი დიდნი
ისმოდეს, და ყოველი იგი ერი ჰხედვიდა მას და ესმოდა
ოხრსაჲ იგი გაღობისაჲ, შეშინდეს და დაუკვრდა ფრიად,
შიშით და ძრწოლით თავყანს-სცემდეს პატროსანსა ჟუარ-
სა და სიხარულითა დიდითა ადიდებდეს ღმერთსა.

და იყო რაოდენისამე უამისა შემდგომად, ვითარცა
სსსწაულნი და სილვანი დასცხრებოდეს, ეგრევე ძრვანი იგი
დიდ-დიდნი და საშინელნი დაკესცხრეს, და შემდგომად უა-
მისა სსხუანი მრავალნი სსსწაულნი და ნიშნი იქმნებოდეს
ზედა პატროსანსა ჟუარსა ზეცით გარდამო. და ჰხედვიდა
ყოველი ერი და შიშით და ძრწოლით მივლენედ თავუყა-
ნის ცემად გულსმოდგინედ პატროსანსა ჟუარსა და სიხა-
რულით ადიდებედ ღმერთსა.

მას უამსა იყო ვინმე კაცი ერთი მოშიში ღუ-
თისაჲ, რომელსა ერქუა რეე, ძმ შეფისაჲ, და იყო ძმ
რევისი სნეულ და მოწევნულ სიკუდილ.

რამეთუ იგი ხალხ მარტოჲ ესკა. მოიღო იგი და
დააგდო წინაშე პატროსნისა ჯუარისა და ცრემლით ითხო-
და მისგან, უკეთუ მომიშორო ყრმაჲ ესე, გუმბადი აღვა-
შენო საყოფელად შენდა.

და ვითარცა იგი მწარედ და უწყინოდ ტირიდა წი-
ნაშე პატროსნისა ჯუარისა, მუნქუესკე განიკურნა ყრმაჲ
იგი, და სიხარულითა დიდითა წარვიყანა და აღიდებდა ღმერ-
თსა და პატროსანსა ჯუარსა.

მერმე მოვიდა აღნათქუე მისა აღსრულებად და ყო
მადლისაჲ მიცემაჲ, და დიდი სიხარული და გულს-მოდგი-
ნედ გუმბადი აღაშენა მცხეთისაჲ რევის ძემან, და წლითი-
წლად მოვიდის, და აღსრულის მსახურებაჲ იგი პატროს-
ნისა ჯუარისაჲ, და მიერთვან უფროჲს-ღა და უმეტეს
მოვიდოდეს სნეულნი მჩავალნი, და უძღურნი და განი-
კურნებოდეს, და სიხარულითა აღიდებდეს ღმერთსა და პა-
ტროსანსა ჯუარსა.

იყო ვინმე ჭახუკი ერთი და ორნივე თვალნი
დადგომილ იყვნეს. მოვიდა და შეუვრდა პატროსანსა ჯუარსა
და ეკედრებოდა იგი გულს მოდგინედ. და შემდგომად
შვიდისა დღისა აღვიხლნეს თუალნი მისნი, და სიხარულით
აღიდებდა ღმერთსა და პატროსანსა ჯუარსა.

დედაკაცი ვინმე იყო მარადის გუემული სული-
თა უკეთურითა, და ეგოდენ გუემაჲ მოიღო, რაჟამს პატროსან-
სა ჯუარსა შეამთხუევედ, სამოსელსა ჯუარისასა მოაღებნ, და

იყო მკათობისმეტრისა დღისა შემდგომად, განიკურნა დედა-
კაცი იგი და წაწვიდა იგი ფერკითა თჳსითა, სისარულთ
ადიდებდა ღმერთსა და პატროსანსა ჟუარსა.

კუალად იყო კინძე დედაკაცი სსუა და ესუა
მას ძმ, და შეუსუელად დასწყუდნა ყრმასა-მას, და აღიქუა იგი
დედამან მისმან, მოიღო იგი და დააგლო წინაშე პატროსნისა
ჟუარისა, და იღვა ყრმა იგი ძწყადარი 1) წინაშე წმიდისა
ჟუარისა დღეულითგან კიდრე ძწყუნადმდმ.

ხოლო დედა ყრმისა-მის ტირილით ილოცუდა წი-
ნაშე პატროსნისა ჟუარისა, და ეტყოდეს მას მუნ მდგომარ-
ენი: „მომკუდარ არს ეგე, წარიდე და დაჰმარსს და ნულარს
აწყინებ“. ხოლო მან არ წარიკუეთა სსსუბა, არამედ
უფრომასად-და საწყალობელად ცრემლოდა და ითხოვდა
შეწყენას.

და ძწყუნისა ოდენ ყამსა სულნი უკუნ-ისუნა ყრმა-
მან მან და თუაღნი აღახიღნა, და შემდგომად სამისა
დღისა განიკურნებულე წარიყუნა იგი დედამან თჳსმან, და
ადიდებდა ღმერთსა და პატროსანსა ჟუარსა.

და ვითარცა ისილეს ყოველთა სასწაულნი ესე დიდე-
ბულნი პატროსნისა ჟუარისა, მრავალნი უშვილონი მოკ-
ლენედ და ილოცუდ მისგან შვილიერებისა, და შვილითა
განმამდარნი ადიდებდ ღმერთსა, და შესაწირავთა და მადლ-
თა მისცემდ პატროსანსა ჟუარსა.

არა ხოლო თუ რომელნი მუნ მივლენედ და მათ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „მკუდარი“.

დენ მიჭმადლებს სათსოველსა, აჩამედ მათცა რომელნი
შოწს აჩიედ.

ვინა თუ ბრძოლასა ღუაწლსა შინა სადიდ ვატიო-
სანსა ჯუაჩსა მცხეთისასა, მუთქუესვე მძლე ექმნიან მტერ-
თა შეწევნითა ვატიოსნისა ჯუაჩისაჲთა.

და დიდითა სისაჩუღითა მოვიდიან მადლისა მიცემად
ვატიოსნისა ჯუაჩისა.

მჩავალნი უღთონიცა ჭირსა შესცვკეს, სოლო რაქამს
საწმუენოვებით ჭსადოდეს ვატიოსანსა ჯუაჩსა მცხეთისა-
სა, მუნ ქუესვე განეჩნიან და სისაჩუღითა დიდითა მოვი-
დიან თაუუანის-ცემად ვატიოსანსა ჯუაჩსა, და ნათელი მო-
იღიან, და სისაჩუღით ადიდებედ ღმერთსა და ვატიოსან-
სა ჯუაჩსა.

სოლო სხუანი მჩავალნი მჩავალსა ჭირსა შესცვკეს
და ვედრებითა ვატიოსნისა ჯუაჩისათა განეჩნიან, და მჩა-
ვალნი სხუენი პირად-პირადითა სენითა მოვლენედ ვედ-
რებად ვატიოსნისა ჯუაჩისა და განკურნებიედ ვიდრძ დღე-
ინდელად დღემდძ, და სხუანიცა სასწაულნი იქმნებოდეს
წინაჲ ვატიოსნისა ჯუაჩისა ზეცით გარდამო ღუთისა
მიერ, რომელნი არა დაწერილ არიან წიგნსა ამას.

ესე-ოდენ დაიწერეს საქებულად ღუთისა და სადი-
დებულად ვატიოსნისა ჯუაჩისა, და რათა ჩუენ ყოველნი
ვადიდებდეთ მამსა და ძესა, და წმიდასა სულსა აწ და მარა-
დის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

წიგნი, რომელი დაწერა შირვან მეფემან ქართლისამან ჟამსა სიკუდილისასა, აღწერა კელითა ააკობ მთავარ-ებისკოპოსისაჲთა და მისცა სალომეს უქარბელსა, მის ცოლსა თვისსა, რომელი მეცნიერ იყო ყოველსავე ჭეშმარიტად.

და იყო ჟამსა-მას, რომელსა მოიხსენა უფალმან ქუეყანა ესე ჩრდილო-მასაჲ, დახსულბული ცოდვითა და სავსე ტომითა ეშმაკისაჲთა, ვიუენით ჩუენ, ვითარცა ცხვარნი კლვადნი.

რამეთუ ვარ მე ოცდა-მეთექუსმეტ მეთქ, ვინაჲთგან მამანი ჩუენნი მოივლინეს ვიდრე დღეთა ჩემთადმდე, და შეჭამნეს შვილნი მათნი მსხვერპლად კერპთათჳს სამაგელთა, და უბრლოჲ იგი ერი ქუეყანისაჲ-მის, და რომელნი შვილთა მათთა, ვითარცა თივასა, თიბდეს მამანი ჩუენნი, რათა სათნო ეყვნენ კერპთა.

და უფრო-მს სოლო ორთა მათ მათთა აჩმაზისა და შადენისა, რომელთა ქუანიცა მათნი დაუღთვან (sic) სისხლითა ჩჩვლთაჲთა, და ღირსცა აჩიან მათნი იგი ას-პოლვად ცუცხლითა რისხვითა ღუთისა მიერითა.

სოლო ოდეს მოიწია ჟამი, და მოვიდა ნეტარი ესე დედაკაცი მოციქული და მასარბული მისა ღუთისაჲ, წმიდაჲ ნინო, შირ-იტვა, ვითარცა ტუუე, ვითარცა უცხოჲ, და ვითარცა მწირი, ვითარცა შუენელი, [ვითარცა] უსმ[ელ]

და უტყვ, რომელიცა აწ მექმნა ჩუენ ტუუე იგი დედოფალ, უცხოე იგი—ღედა შეუწიკნელი, შესაკედრებელ ყოველ-თა, და უტყვ იგი—ქადაგ ძლიერ და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა გულის სიტყუათა.

ამან წმიდამან აღანთო გულსა ჩემსა სანთელი ნათ-ლისაჲ, და შეაღამეს ოდენ მეჩუენა მე მხსტ ბრწუენვალე, ქრისტე ღმერთი ჩუენი, რომლისა ნათელი მისი აწა მო-აკლდეს უგუნისაჲღე.

და მექმნა ჩუენ მოძღუარ, და შემართა ჩუენ ერსა ქრისტესსა ნათლის-ღებითა წმიდითა, და ჰატიოსნისა მე-ლისა თავუუანის ცემითა, და მოძცა ჩუენ შჯული ასალი ცხოვრებისაჲ და სისარულისაჲ, და ღირს მეგნა გემოჲს სიღჳად საიდუმლოთა უხრწნელთა ზეცისათა. მე ვიქმენ მოჩხილ ბრძანებათა მისთა, რომელიცა მასწავა, და აღვა-შენე ეკლესიაჲ სალოცველად სამოთხესა-მას მამათა ჩუენ-თასა, და მას შინა სუეტი ესე ნათლისაჲ, რომელიც მე ყოვლად ვერ შეუძლტ ყოვლითა ძალითა და ცნობითა კა-ცობრივითა, ხოლო ღმერთმან ძაღაღმან მოაკლინა ერთი მსასურტათ მისთაგანი, და წამის ყოფითა მისითა ქუეყნით ცად აღიწია.

და თუთ თუაღნი თქუენნი სედვენ საშინელებასა და საკვრკველებასა მისსა, და მეკმტ ვურნებათა მათ მისთა.

და ოდეს მაუწყა აღმართებაჲ, წარვაკლინენ სურონი ძიებად სესა, და ვითარ ზოვეს ხტ ერთი მარტოჲ, მდგო-მარტ კლდესა ზედა, რომლისადა აწა მხებულ-იყო კელი კაცისაჲ, აწამედ მონადირეთაგან სემენით გუესმინა სასწაული სისაჲ-მის, რამეთუ ოდეს ირემსა-ღა ეცის ისარი, მიივლ-

ტინ ბორცუსა-მასა ქეეშ, რომელსა ზედა ღვა სს იგი, და სწრაფით ჭამნ თესლსა-მას მის სისასა ჩამოცუნებულსა და სიკუდილისაგან განეჩის.

ესე მითხრიან და ვიყავ დაკვრებულ. ამისთვის მოკუეთე მე სს იგი და შეეჭმენ მისგან სემნი ჟუარნი: ერთი ესე, რომელ ზეტით იყო სასწაული მისი. და ერთი აღვჭმართე ადგილსა მას, სადა იგი მსილებაჲ უფლისა მიერ ვიხილე მთა-მთასა ზედა თსოთისასა. ხოლო ერთი იგი ქალაქსა უკაჩმას, რომელი წარმო სლომო.

და აღვაშენე ეკლესიაჲ მახულოვანსა-მას შინა ნინოდესა, და ვქმენ მას შინა საქმს ქმნული უჩინოდ, და ცსადი დიდებაჲ მახულოვანთა-მათ, რამეთუ არა გამოვანუ ფურცელი ერთიცა მათგან, არამედ სარისხთა გარს შევიხუენ.

რამეთუ მესილვნეს მრავალნი სასწაულნი მას შინა და კურნებანი დიდნი, და აღვაშენე ზემო ეკლესიაჲ თავისა ჩემისათვის ჭვითა, და ერისა სიმრავლი[სათვის]. რამეთუ ქეემოსა ეკლესიასა [ერ]ქუა წმიდაჲ წმიდათაჲ, და [ყოვლად]ვე ვერ ვიკადრებდი კაჩთა მისთა განხუძად, თხნიერ ხოლო დღესა კვრიაკესა, არცა შესლვად ვინ იკადრებდა თხნიერ მღუდელთასა, რომელნი გალობედ მას შინა.

რამეთუ შიში დიდი დაცემულ-იყო ყოველსა ზედა კაცსა სუეტისა მისგან ცხოველისა, და ჭხედვიდა ყოველი კაცი სუეტსა-მას, ვითარცა ძალსა ღუთისასა, და მისედვაცა ვერ ეძლო კაცთა სართულსა მისსა, რომელსა თვთ კხედავთ, და ვერ ვიკადრს წინაშე მისსა აღმოკუეთად მიწაჲ სამარედ ჩემდა, რათამცა დავსსენ გორცნი ჩემნი მის წინაშე, რამეთუ მეშინოდა მისგან ცოდვსა ოდენ მოქმედ-

სა და შეკვიპზადე ზემო საფლავი, რათა თუასა მისსა მი-
კვჩიდო, და წყალობასა მისსა მიკვიმთხვიო [აღდგომასა-მას
ყოველთასა].

და ვითარცა შეკვიპზადე კეთილთა ღუთისათა განს-
რულებასა ჩემსა ზედა, და ვიტყოდე, ვითარმედ „შეკვიპდრო-
სული ჩემი დედასა ჩემსა, წმიდასა ნინოს.“

ხოლო წმიდამან შეკვიპდრას სული თჳსი უბიწოჲ კელ-
თა დაძმადებელისა თჳსისათა.

რამეთუ აღასრულა ყოველივე მცნებაჲ ღუთისაჲ და
სწავლაჲ წმიდისა-მის დედის ძმისა მისისა, მამისა ჩუ-
ენისა, პატრიარქისაჲ, და დაგუაობლნა ჩუენ ახლად შო-
ბილნი ჩხვლნი უმეტარნი, და ფრად შეკვიპუნდი სულითა
ჩემითა, და ყოველი ნათესავი ჩრდილოჲსა აღიკსო მწუნს-
რებითა.

რამეთუ აღმოადენ-სრულ-იყო მსგჳ სიმარტლისაჲ
და მოადენ-ფენილ-იყო ჭეშმარიტი, და დაფარა ღრუბელ-
მან წმიდაჲ ნინო. ხოლო წმიდაჲ იგი ყოვლადვე ნათელ-
სა შინა აჩს და ყოველთაგან გუანათლებს. ხოლო მე გან-
ვიზრასე წმიდაჲ იგი გუამი მისი, რათამცა წარმოვიღე
გუელს-მოადგინებითა დიდითა აქა, წინაშე სუეტსა ნათლით
შემოსილსა, და არა ვპოვე ღონე ყოვლადვე, რამეთუ ვერ
განძრეს ორსათა კაცთა მცირე იგი ცხედარი, რომელსა ზე-
და შეისუენა წმიდამან და სანატრელმან ნინო.

მაშინ დავმარხეთ წმიდაჲ იგი გუამი მისი ყოვლად-
ვე დიდებულისაჲ ბოდს, დაბასა კანეთისასა, და ვეკლოვ-
დით სიოზლესა ჩუენსა ოცდა ათ დღმ ყოველითურთ სა-
მეუფოჲთ ჩემით.

და აღკაშენე მას ზედ ეკლესიად, და განკადიდე თრიადა, და მისითა მეოხებითა მაქუს სსოკებად მისა ღუთისაგან და სარწმუნოებასა ზედა დაუსაბამოდას ღუთისა, მამისსა და ყოკლად ძლიერისა მისსა, და ცხოველს-მყოფელისა სულისა წმიდისა უკუდავისსა.

და ვეძიებ და მოკვლ აღდგომისა მკვდრებით და შეკვდრებ სულსა ჩემსა ქრისტეს მეუფისათა, რომლისადა არს დიდება, სიმტკიცე და ძლიერება აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ 1).

ანდერძი მირეან მეფისადა მისა თჳსისა მიძარტ რევისა და ცოლისა თჳსისა ნანადასა 2).

აჭა, ესერა მე წარვალ ვინადაცა მოკვდ 3), სოლოშენ ნანა უკუეთუ გეტეს მოცადებად ცხოვრებისადა შემდ-

1) ეს პარაგრაფი სათაურით: „წიგნი, რომელი დაწერა მირეან მეფემან“ და სხვ. არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

2) ამ ანდერძის სათაური არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

3) აქ. ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები უმატებენ: „და ვმადლობ მრავალ მოწყალესა ღმერთსა, დამბადებელსა ცასა და ქვეყანისსა, რომელმან წარტყუენილი ეშმაკისაგან მისხნა მე პიროსაგან ფოფოხეთისა და ღირს მყო მე მარჯვენით მისთანა“.

გომად ჩემსა, განყავ სამეუფოა 1) ჩემი ორად და მიი-
ღე სამარხვოსა წმიდისა ნინო-მისსა უამთა შეცვალებისათჳს,
რათა არა შეიწყოს უგუნისამღე ადგილი იგი, რამეთუ
არა მეფეთა საჯდომი არს, მწირ არს ადგილი იგი.

ეგრევე ვჭკედრებ მთავარ-ებისკოპოზსსა, რათა დადვას
დიდებამ მის ადგილისამა, რამეთუ ღირს არს პატრიისტე-
მისა.

ხოლო ძესა თჳსსა ასწავებდა: რაჭა, ესერა შეიცვალა
ბნელი ჩუენი ნათლად და სიკუდილი ცხორებად.

აწ სადაცა ჭპოვნე ქუეყანსსა შინა შენსა ვნებანი იგი
ქართლისანი, მაცთურნი კერპნი, ტეტხლითა დაწუენ, და ნა-
ცარი მათი შესუ მათ, ვინ მათ ეგლოვდის.

და ესე ამცენ შეიღთა შენთა, რამეთუ მე ვიცი, იგი
მწრათელ კაკასიათა შინა კერ დაილევიან.

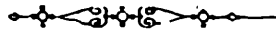
ხოლო შენ ესრე ჭყოფდ: თავი შენი შეჭკედრებ სუ-
ეტსა-მას, ზეგარდამო დიდებულსა, და პატრიოსანსა ჯუარ-
სა. ცათა შინა ჩინებულსა.

და იყავნ შენი მისლვამ მიწად, ძილად საუგუნოდ
სარწმუნოებებსა ზედა წმიდისა სამებისსა, ამენ“ 2).

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სამეფო განძი ჩუენი“.

2) ეს ანდერძი შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიან-
ტებში ცოტა უფრო ვრცლად (იხ. ქ. ცხ. 100—101: საქ.
სამოთ. გვ. 152—153).

წიგნი ქართლის მოქცევისაჲ, რომლითა ღმერთან
ნათელი გამოაბრწყინვა, დასაბამი წმიდათა ეკლესიათა გა-
მოაბრწყინებისაჲ, [ძალთა ზეტისა მგალაბელთა გუნდთა
ყუავილად, უბიწოა საწმუნოვებაჲ, შეუძრავი კედელი ქრი-
სტესსა, ესე ჩუენისა ცოდვისა ხსნაჲ და მარგებელ] სულ-
საჲ, ვითარცა ტალანტი წინამძღუართაგან დაფარული, შემ-
დგომად მრავალთა უამთა და წელთა ვპოვეთ 1).

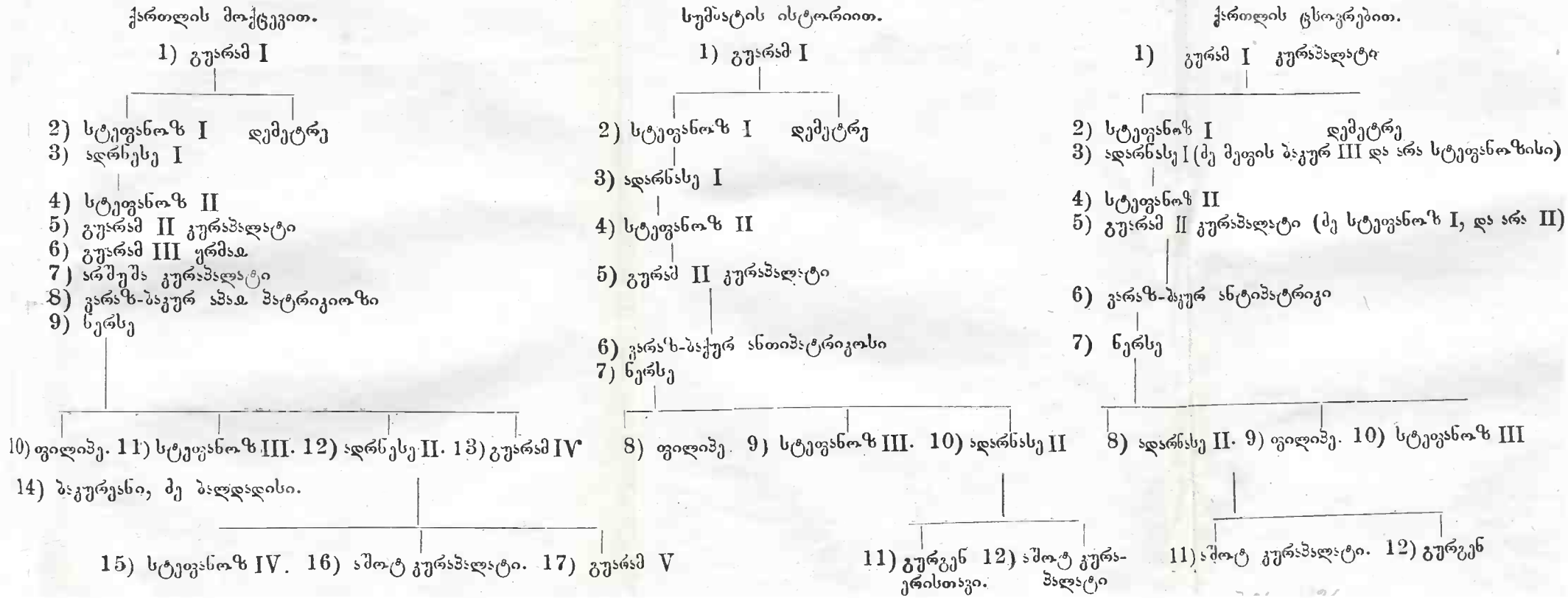
1) ამ შენიშვნით თავდება ჩვენს დედანში „ქართლის მოქ-
ცევა“. შენიშვნა ნაწერია ტექსტისავე ხელით და წითელის
მელნით. ის რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, დედანში ძრიელ
გადასულია, ჩვენ მივიღეთ ყოველი ღონის ძიება და როგორც
შეგვიძლო სიტყვა გამოუკლებლად აღვადგინეთ ტექსტი. განსვე-
ნებული დ. ბაქრაძის აზრით აქ ქართლის მოქცევის შედგენის დრო
უნდა წერებულოიყო (რხ. გაზ. „ივრია“ 1889 წ. № 6). შეიძლება,
ჩვენ ერთი ორი სიტყვის აღდგენაში ვსცდებოდეთ, მაგრამ ეს კი და-
ბეჯითებით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ აქ არავითარი დრო არ არის
ნაჩვენები.

უძთავრესნი ცთომილებანი.

გვერდი	სტრიქონი წყობილად	დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
XXVIII . . .	1	402	404.
XXXV . . .	13	ზონაზონს	მონაზონს.
6	9	მთა	მათა.
—	23	ზარამანაჲ	ზარმაჲ.
—	25—26	ხივირავაჲ	ხინვირავაჲ.
7	14	იგი ¹⁰).	იგი ²).
13	6—7	დედოფალ	დედუფალ.
32	25	დამოკიდებულ	დამოკიდებულ.
55	2—3	ჭრით	ჭრძით.

შედარებითი სია დიდთა ერისთავთა, ანუ ერისთავთ ერისთავთა.

მედარებითი სია საქართველოს მეფეთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.

(შენ. რაგი ცვათერებისა უზენეს, ვინ ვის შემდეგ შეფობდა. ქრონოლოგია ეკსუსტის ისტორიადგან შემოვიტანეთ).

ქართლის მოქცევათ.

ქართლის ცხოვრებით.

1. არან (პირველი მეფე)		სამარცხ (სამასხლისი მცხეთისა, † 322 ქრისტეს წინ).
2. ანო.		ანოს ბერძენი (პატრიკია ანუ ერისთავი ქართლისა, ალექსანდრე მაკედონელის მიერ დადგენილი).
3. ფარნავაზ		1. ფარნავაზ (პირველი მეფე 302—237).
4. სასურმაჯ		2. სასურმაჯ (237—162).
5. მირვან I		3. მირვან I (სპარსი ნაშვილები სასურმაჯისი, 162—112).
6. ფარნაჯობ		4. ფარნაჯობ (112—93)
7. არსაკ I		5. არსაკ I (მე სომეხთა მეფისა. 93—81).
8. არიკ		6. არიკ (81—66)
9. ბრატმან I		7. ბრატმ I (66—33).
10. მირვან II		8. მირვ II (მე ფარნაჯობისი, 33—23).
11. არსაკ II		9. არსაკ II (23—2).
12. როკ		10. ადურგი (მე ბრატომისი, 2 წ. ქრ. წინ † 55 წ. ქრ. შემდ)
13. ქარამი და ბრატმან II (არმაზის მეფე) (მცხეთის მეფე)		11. ქარამი... (55—72)... ბრატმ II (არმაზის მეფე) (მცხეთის მეფე)
14. ფარსმან I და კაოზ		12. ფარსმან I... (72—87)... კაოზ
15. არსაკ და ამიანოზ		13. არსაკ... (87—103)... ამიანოზ
16. ამიანოზ I და დურუტ		14. ამიანოზ I.. (103—113)... დურუტ
17. ფარსმან II ქველი და ფარსმან ავაზ.		15. ფარსმან II ქველი.. (113—129)... მირდატ I
18. როკ და მირდატ I		16. ადამი (129—132)
19. ლადაში		17. ფარსმან III († 182)
20. ფარსმან III		18. ამიანოზ II (182—186)
21. ამიანოზ II		19. როკ მართალი (მე სომეხთა მეფისა. 186—213)
22. როკ მართალი		20. ვახტანგ (186—213)
23. ვახტანგ		21. ვახტანგ I (231—246)
24. ვახტანგ I		22. მირდატ II (246—262)
25. მირდატ II		

14. ფარსმან I და კაოზ
15. არსოჯ და ამაზაყერ
16. ამაზასან I და ღეროჭ
17. ფარსმან II ქველი და ფარსმან ავაზ.
18. რაქ და შირდატ I
19. ღაღაძი
20. ფარსმან III
21. ამაზასან II
22. რექ მართალი
23. კანე
24. ბაგურ I
25. შირდატ II
26. ასფაგურ
27. ლეჩ
28. შირიან
29. ბაგურ II
30. თრდატ (ძმა ბაგურისი)
31. ვარაზ-ბაგურ
32. ბაგურ III (ძე თრდატისი)
33. ფარსმან IV (ღის წული თრდატისი)
34. შირდატ III
35. არჩილ
36. შირდატ IV
37. ვახტანგ გოლგასანო
38. ღაჩი უვანძელი
39. ბაგურ IV
40. ფარსმან V
41. ფარსმან VI
42. ბაგურ V

- ... (72-87) ... კაოზ
12. ფარსმან I... (72—87) ... კაოზ
 13. არსოჯ... (87—103)... ამაზაყერ
 14. ამაზასან I... (103—113)... ღეროჯ
 15. ფარსმან II ქველი... (113—129)... შირდატ I
 16. ღაღაძი (129—132)
 17. ფარსმან III († 182)
 18. ამაზასან II (182—186)
 19. რექ მართალი (ძე სომეხთა მეფისა. 186—213)
 20. კანე (213—231)
 21. ბაგურ I (231—246)
 22. შირდატ II (246—262)
 23. ასფაგურ (262—265)
 24. შირიან (ძე სპანთა მეფისა ქასრე არდაშირისა. 265—342)
 25. ბაქტარ I (ძმა რევისი, 342—364).
 26. შირდატ III (364—379)
 27. ვარაზ-ბაგურ, ანუ ბაქარ II (379—393)
 28. თრდატ (ძე რევისა 393—405)
 29. ფარსმან IV (ძე ვარაზ-ბაგურისი, 405—408)
 30. შირდატ IV (ძმა ფარსმანისი 408—410)
 31. არჩილ (410—434)
 32. შირდატ V (434—446)
 33. ვახტანგ გურგ-სელანნი (446—499)
 34. ღაჩი (499—514)
 35. ბაგურ II (514—528)
 36. ფარსმან V (528—542)
 37. ფარსმან VI (ძმის-წული ფარსმან მეფისა. 542—557)
 38. ბაგურ III (557—570)

ქედრებით სია მთავარ-ეპისკოპოსთა და კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების წიგნებით.

ქართლის მოქცევათ.	ქართლის ცხოვრებით.	შეფენი ქართ. მოქცევათ, რომელთა დროსაც კათალიკოსები ცხოვრობდნენ.	შეფენი ქართ. ცხოვრებით, რომელთა დროსაც კათალიკოსები ცხოვრობდნენ.
1. იოანე I	—	მირიან	მირიან (265—342)
2. იაკობ	—	ბაქურ II	ბაქურ I (342—364)
3. იობ	—	თრდატ და ფანს-ბაქარ	მირდატ III (364—379)
4. ელია	—	ბაქურ III	თრდატ (393—405)
5. სურგონ	—	ფანსმან IV	ფანსმან IV (405—408)
6. იონა	—	არჩილ	—
7. (ოთხნი მთავარ-ეპისკოპოსნი. სხ-სეული არ არის ნახეხები.	იოანე II	—	არჩილ I (410—434)
8. სურგონი	გრიგოლ I	—	—
9. ნახეხები.	ბასილ I	—	—
10. გლოხოვარ	მობიდან	—	—
11. იოკელ I	—	მირდატ IV	—
12. მიქელ I	—	კატანგ-გორგასლანი	კატანგ-გორგასლანი (446—499)
13. პეტრე (პირველი კათალიკოსი)	—	—	—
14. სამოკელ I	—	არჩი	არჩი (499—514)
15. პეტრე II	—	—	—
16. სამოკელ II	—	ბაქურ III	—
17. თავფანავ I	—	ფანს V	ფანს V (528—542)
18. მიმავ	ნიკმავ	—	—
19. დანათა (რეზ. სანა) I	სანა	ფანს VI	ფანს VI (542—557)
20. გლოხოვარ I	კელავიზ	—	—
21. მკარ	—	ბა V	ბაქურ III (557—570)
22. სამოკელ III	—	—	—
23. სიმონ-პეტრე	სვიმონ	—	—
24. სამოკელ IV	—	ბურამ (ისთავი)	ბურამ (575—600)
25. სამოკელ V	—	—	—
26. ბართლომე I	—	—	სტეფანოს I (600—619)
27. ბართლომე II	—	—	—
28. იოანე III	—	სტეფანოს I	ადანსე (619—639)
29. პაბილა	—	ადანსე	—
30. თამარ	—	—	—
31. სამოკელ VI	—	სტეფანოს II	სტეფანოს II (639—663)
32. კონან	—	—	—
33. თავფანავ II	—	—	—
34. კელაღე II	—	—	—
35. იოკელ III	—	—	—
36. სამოკელ VII	—	—	—
37. გეორგი I	—	—	—
38. გეორგიონ	—	—	—
39. იზიდ-ბოზიდ	—	—	—
40. თმ (თეოდორ)	—	—	—
41. პეტრე III	—	—	—
42. იოკელ IV	—	—	—
43. გრიგოლ III	—	—	—
44. კელაღე III	—	—	—
45. სამოკელ VIII	—	—	—
46. გეორგი II	—	—	—
47. კელაღე IV	—	—	—
48. სამოკელ IX	—	—	—
49. გეორგი III	—	—	—
50. კელაღე V	—	—	—
51. სამოკელ X	—	—	—
52. გეორგი IV	—	—	—
53. გეორგი V	—	—	—

ქართლის ცხოვრების ანთოლოგიის მიხედვით.

მოგონებანი.

43, 222

ქართლის ცხოვრების მიხედვით, ბურამ არა ფიქრის დროს ცხოვრობდნენ არ არის ნახეხები.

7.	ოთხნი მთავარ-	ოთხნი II
8.	ქვისკაპოსნი. სხ-	გრიგოლ I
9.	ხელეპი არ არის	პასილი I
10.	საჩუქები.	პობადან
11.	კლანოქორ	"
12.	იოკელ I	"
13.	მიქელ I	"
14.	შეტრე (პირველი I კათალიკოსი)	"
15.	სამოკელ I	"
16.	შეტრე II	"
17.	სამოკელ II	"
18.	თავუანავ I	"
19.	ჩიმიავ	ჩირმავ
20.	დასაბა (შეწ. სპა) I	სასა
21.	კუდათაქ	კუდათაქ
22.	სავარი	"
23.	სამოკელ III	"
24.	სიმონ-შეტრე	სვიმონ
25.	სამოკელ IV	"
26.	სამოკელ V	"
27.	პართლომე I	"
28.	პართლომე II	"
29.	იოანე III I	"
30.	პაბილა	"
31.	თამორ	"
32.	სამოკელ VI	"
33.	ევნთან	"
34.	თავუანავ II	"
35.	ველაღე II I	"
36.	იოკელ II I	"
37.	სამოკელ VII	"
38.	გეორგი I	"
39.	გეორგიონ	"
40.	იზიდ-ბოზიდ	"
41.	თბ (თუგოხე)	"
42.	შეტრე III	"
43.	იოვანე III II	"
44.	გრიგოლ III I	"
45.	კლექეტოს	"
46.	სარმეან	"
47.	თაღელე	"
48.	სამოკელ VIII	"
49.	გეორგი	"
50.	გრიგოლ III II	"
51.	სამოკელ IX	"
52.	გეორგი II	"
53.	განრიელ I	"
54.	ილარიონ	"
55.	არსენი I	"
56.	ვესუქი	"
57.	პასილი II I	"
58.	მიქელ II	"
59.	დავით I	"
60.	არსენი II	"

ესენი ცნობილი არიან სუბსტანსიის
ისტორიოდგენს.

ცოლიანნი.

ეს კათალიკოსები ცნობილი არიან მხოლოდ ქართლის მიქელეთი, მაგრამ რომის
კათალიკოსები მუდამ დროს ცხოვრობდნენ არ არის ნაჩვენები.

არჩილ I (410-434)	—
—	—
—	—
—	—
მირცხი IV	"
ვახტანგ-გორგასლანი	"
ვახტანგ-გორგასლანი (446-499)	—
—	—
დანი (499-514)	—
—	—
ბაკურ III	—
ფარსმან V	ფარსმან V (528-542)
—	—
ფარსმან VI	ფარსმან VI (542-557)
—	—
ბაკურ V	ბაკურ III (557-570)
—	—
—	—
გურამი ერისთავი	გურამი (575-600)
—	—
სტეფანოზ I	სტეფანოს I (600-619)
არსენე	არსენსე (619-639)
—	—
სტეფანოზ II	სტეფანოს II (639-663)

პირველი 43-ის კათალიკოსები ქართლს ვერაბ-
დნენ არსებობის და მისი (არსენი).
საქმე II, სფ. 729.

შინაარსი წიგნისა ამის

ჯგუფი:

I წინა-სიტყვაობა.	I—XXIV.
II „უწეება მიზეზისა ქართულთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენებინა“, წერილი ეფრემ მცირისა.	XXIV—LVII.
III ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.	1—74.
1) ცხოვრება წმიდისა ნინოსი, აღწერილი საღვთო უყარძელისა და ჰერონუსისა სინიელისა	1—10.
2) თავი დ—ე. აღწერილი მისივე საღვთო უყარძელისა	10—20.
3) თავი ვ. მოწევნად წმიდისა ნინოსისა მცხეთად, აღწერილი მისივე საღვთო უყარძელისა.	20—29.
4) თავი ზ, რომელი აღწერს დედაკაცმან ჭურჩიანს, სახელით სიდონის, ასულმან აბიათარ მღვდლისამან.	29—36.
5) თავი ლ, თქმული სიდონისივე დედაკაცისა.	36—40.
6) თავა თ—ი, თქმული მისივე.	40—49.
7) თავი ია, თქმული მისივე.	49—50.
8) თავი იბ, რომელი თქუა აბიათარ, რომელი იყო პირველ მღვდელი ზაგინსა შინა ჭურჩიანთასა მცხეთასა და ნათელ-	

- გვერდი:
- იღო კელსა შინი ნინოასა 51—55.
- 9) თავი იგ. ჰატიოსანი ჯუარისათჳს,
რომელი ადწერა იაკობ. 55—60.
- 10) თავი იდ. აღმართება ჰატიოსნისა
ჯუარისა მცხეთისაჲ და მეტყე კუალად
გამოჩინებაჲ. 60—67.
- 11) წიგნი, რომელი დაწერა მიწიან მე-
ფემან ქართლისამან უამსა სიგუდილი-
სასა, ადწერა კელითა იაკობ მთავარ-
ეპისკოპოსისათა და მისცა სალომეს უყარ-
მელსა, მის ცოლსა თჳსსა, რომელი
მეტწიერ იყო ყოველსაჲჲ ჭეშმარიტად. 68—72.
- 12) ანდერძი მიწიან მეფისაჲ მისა თჳსისა
მიმართ რევისა ჭ ცოლისა თჳსისა ნანაასა. 72—74.
- IV დამატება ჰირველი. შედარებითი სია
საქართველოს მეფეთა ქართლის მოქცე-
ვის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.
- V დამატება მეორე. შედარებითი სია სა-
ქართველოს ერისთავთა ქართლის მოქ-
ცევის, სუმბატის ისტორიის ჭ ქართ-
ლის ცხოვრების ცნობებით.
- VI დამატება მესამე. შედარებითი სია
საქართველოს მთავარ ეპისკოპოსთა ჭ
კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის ჭ
ქართლის ცხოვრების ცნობებით.
-